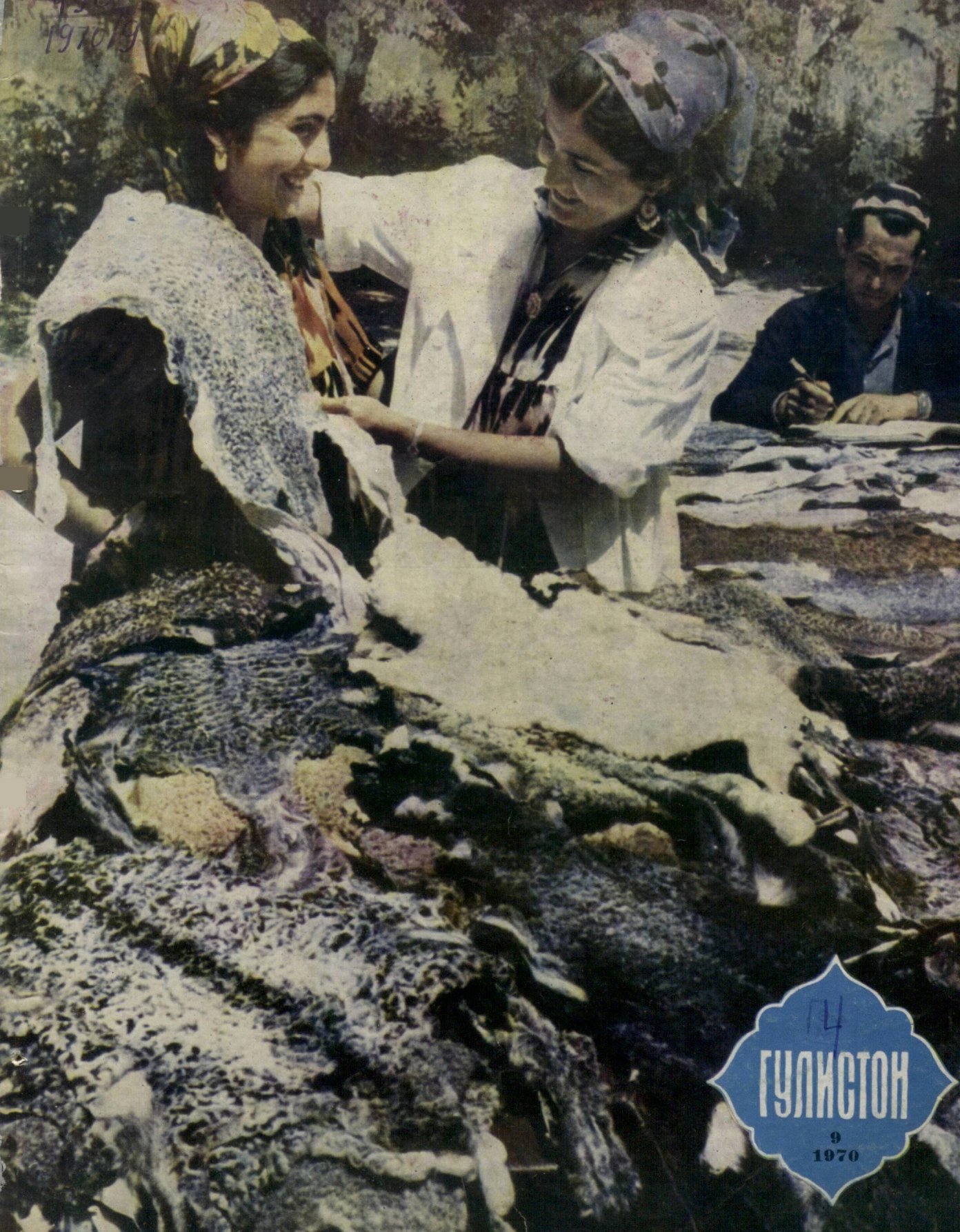

1970/9

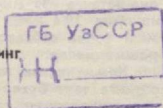

Бухоро Халқ Совет Республикаси вужудга келгани Коммунистик партия ва Совет ҳокимияти Шарқда изчиллик билан амалга ошираётган миллий сиёсатнинг жуда катта ғалабасидир.

В. И. ЛЕНИН

ЯШАРГАН ЎЛКА

Қ. МУРТАЗОЕВ,
ЎзКП Бухоро области комитетининг
биринчи секретари

Асрлар давомида зулм ва жабрга маҳкум этилган Ўрта Осиёнинг миллион-миллион меҳнат аҳли қатори Бухоро меҳнаткашларига ҳам фақат Улуғ Октябр революциясининг кўёши ёруғ нур, бахт ва саодат келтирди. Бепойён Россияда Октябрнинг озодлик байроғи ҳилпирлаганилиги ҳақидаги хушхабар кўҳна Бухорода ҳам тез тарқалди. Революцион ғоялар, прогрессив фикрлар қадимий ўлкага ҳам аста-секин кириб кела бошлади. 1918 йилда Бухорода Коммунистик партия ташкилоти тузилди. Аламзада халқ амирлик истибдодига, жабр-зулмга қарши бош кўтарди. Буюк Ленин тузган шонли Коммунистик партия, революцион рус ишчилар синфи Бухоро меҳнаткашларига раҳнамо ва мададкор бўлдилар. Мана бугун 50 йиллиги тантанали байрам қилинаётган Бухоро халқ инқилоби ва унинг зафари бутун Шарқда жуда катта воқеага айланди.

Ўтмишда Бухоро меҳнаткашлари амирлик салтанатини ағдариб ташлашда ҳам, Советлар ҳокимиятини ўрнатиш ва мустақамлашда ҳам улуғ Ленин партияси, қаҳрамон рус халқи ва мамлакатимиздаги бошқа қардош халқларнинг мадади ва хайрихоҳлигини сезиб турдилар.

В. И. Ленин бошчилигидаги партия Марказий Комитети Бухорога М. В. Фрунзе, В. В. Куйбишев, П. Г. Полторацкий, Я. Э. Рудзутак сингари оташин революционерларни юборди. Ўзбек халқининг муносиб фарзандлари, улар билан ёнма-ён туриб, Бухорода янги тузумни мустақамлашда жонбозлик кўрсатдилар.

Амирлик қолдиқлари ва босмачиларга қарши кураш, хотин-қизларни паранжи балосидан қутқариб, рўшноликка чиқариш, саводсизлиқни тугатиш, қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш, саноат корхоналарини бунёд этиш ишларида минг-минглаб халқ фарзандлари актив қатнашдилар. Йиллар ўтиши билан ҳаёт гўзаллашди, турмуш фаровонлашди, саноат ва қишлоқ хўжалиги юксалди, халқ саводли, маданиятли бўлди.

Урушгача бўлган беш йилликлар даври, Улуғ Ватан уруши Бухоро меҳнаткашлари учун ҳам жасорат ва қаҳрамонлик йиллари бўлди.

Шонли ғалабадан сўнг халқ хўжалигини тиклаш ва ривожлантириш, ижодиорлик ва бунёдкорлик яна авж олди.

Коммунистик партия ва Совет ҳукуматининг доимий ғамхўрликлари ва ёрдамлари туфайли қисқа муддатда областимизнинг иқтисодий қиёфаси тубдан ўзгарди. 1969 йилда ишлаб чиқарилган саноат маҳсулоти қарийб 630 миллион сўмни ташкил этди. Агар революциядан илгари кустар ва ярим кустар ишлаб чиқариш корхоналарида фақат 536 ишчи банд бўлган бўлса, эндиликда ишчиларнинг умумий сони 40 мингдан зиёдрокдир. Маҳаллий миллат кишиларидан ва бошқа қардош миллат вакилларида 2700 инженер ва техник ишлаб турибди. Социалистик қишлоқ хўжалигимизда эса қарийб 3 минг юқори малакали мутахассис хизмат қилмоқда.

Шаҳар ва қишлоқларимизнинг бугунги чарогон қиёфасини кўриб, улуғ Ильич орзулари амалга ошаётганлигидан бениҳоя қувонади киши. Октябр революциясигача Бухорода атиги битта камқувватли электр дизели бўлган бўлса, эндиликда областимиз чинакам энергетика райони айланди. 1913 йилда ҳозирги областимиз территориясида бор-йўғи 0,1 миллион киловатт-соат электр энергияси ҳосил қилинган бўлса, 1969 йилда бу рақам 2,9 миллиард киловатт-соатга етди. Беш йиллик охирига бориб электр энергияси ишлаб чиқариш 5,2 миллиард киловатт-соатни ташкил этади. Навоий ГРЭСининг тўла ишга туширилиши ва унинг ягона халққа линиясига қўшилиши натижасида Самарқанд, Тошкент, Қашқадарё, Хоразм областлари ва қардош Туркменистон республикасининг шаҳар ва қишлоқларига электр қуввати етказиб берилади.

Партия иродаси, халқимизнинг шижоаткорона меҳнати билан табиий газ, нефть, олтин конлари коммунизмга хизмат қилмоқда. Бухоро-Урал, Ўрта Осиё-Марказ гигант газопроводлари орқали Ватанимизнинг муқаддас пойтахти Москвага, саноатимиз юрағи Уралга, қон-қардош Россиянинг бошқа шаҳарларига, шунингдек, Қозоғистон, Туркменистон, Тожикистон ва Қирғизистонга табиий газ етиб бори. «Зангори олов» билан қудратли газ трассаси орқали қондош, қондош ёр-биродарларга ҳароратимизни йўлламоқдамиз, дўстлик меҳр-муҳаббатимизни изҳор этмоқдамиз.

Областимизнинг кимё, энергетика, нефть, тоғ-кон, олтин саноатлари вужудга келиши ва ривожланиши билан биргаликда саҳролар қўйнида янги социалистик шаҳарлар пайдо бўлди. Навоий, Газли, Зарафшон, Учқудук, Қоровулбозор сингари замонавий шаҳар ва посёлкалар областимизнинг индустриал марказлари ҳисобланади. Бухоро меҳнаткашлари коммунизмнинг моддий-техника базасини яратиш йўлида

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

№ 9 (45) 1970
Сентябрь

Ўзбекистон КП Марказий Комитетининг нашриёти

Ўзбекистон
Компартияси
Марказий
Комитетининг
журнали

1925 йилдан
чица бошлаган

Булар Бухоронинг фахри

Ғиждувондаги «Коммунизм» колхозининг илгор сут соғувчиси, СССР Олий Советининг депутаты Муҳтарам Ғафурова.

Машҳур «Конимех» совхозининг ишчилари Т. Нуримбетова, Ш. Злевсина ва Н. Шермонов.

Шофиркондаги «Ленинобод» колхозининг моҳир механик ҳайдовчиси Нарзи Набиева.

А. УСМОНОВ фотолари

қаҳрамонлик кўрсатиб тер тўкаётган ишчилар синфининг ажойиб вакиллари — навоийлик кимёгарлар Х. Ширинов, М. Сёмина, учқудуқлик кимбай машинисти, СССР Олий Совети депутати В. Греков, мурун-тселик олтинтопарлар Г. Биджелов, М. Артёменко, Газли оловкорлари Э. Ҳимматов, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони С. Каримов, О. Бўлишев, энергетик В. Успенский, бухоролик тикувчи, Ўзбекистон ССР Олий Совети депутати С. Саиджонов, республикада хизмат кўрсатган инженер-рационализатор М. Ҳасанова, қогонлик темирйўлчи Р. Богров сингари азаматлар билан ҳақли равишда фахрлана олади.

Социалистик қишлоқ ҳўжалигимизда ҳам туб ўзгаришлар рўй берди. Омоҳдан бошқа ишлаб чиқариш қуроли бўлмаган бухоролик дехқонлар қўлида эндиликда 9 мингга яқин трактор бор. Бир замонлар сувсизликдан қовчираган ерларимизни бугун канал ва бошқа ирригация шохобчаларининг мовий ленталари ўраб олган. КПСС XXIII съезди номдаги Аму — Бухоро машина каналининг ишга туширилиши пахта далаларимизни сув билан таъминлаш муаммосини ҳал этди. Пахтачилик тез суръатлар билан ривожланиб бормоқда. 1913 йилда 33 минг тонна пахта етиштирилган бўлса, 1969 йилда 402 минг тонна «оқ олтин» етиштирилди.

Пахтачилик билан бир қаторда чорвачилик, пиллачилик, боғдорчилик ҳам кенг қўламда ривож топмоқда. Биргина шу йилнинг ўзида областимиз ҳўжаликлари давлатга 2300 тоннадан зиёд пилла, 700 минг донага яқин қорақўл тери етказиб бердилар, бу соҳадаги беш йиллик план топшириги шараф билан адо этилди.

Қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари етиштиришнинг бунчалик тез ўсишига ишлаб чиқариш тармоқларини механизациялаш, электрлаштириш, ерларнинг мелiorатив ҳолатини яхшилаш ва минерал ўғитлардан унумли фойдаланиш, илгор тажриба, фан ютуқларини кенг қўлланиш тусфайли эришилди.

Қишлоқ ҳўжалигининг барча тармоқлари ривожланганлиги, ҳосилдорлик ошганлиги натижада колхозлар экономикаси мустақамланмоқда. Кейинги 10 йил ичида колхозларининг пул даромади 1,5 баравар ошди.

Турмуш маданияти юксалиши билан колхозчилар хонадонининг телевизор, магнитофон, холодиёлик, тикув машинаси сингари маданий-маиший буюмларга бўлган эҳтиёжи кун сайин ўсмоқда. Қишлоқ аҳолиси маданий савиясининг кўтарилиши, моддий фаровонлиги ошиши натижада шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги тафовутнинг йўқола боришини областимиз мисолида ҳам кўриш мумкин.

Ғиждувон районидаги Энгельс номи колхоз иқтисодий жиҳатдан ривожланган, кўп тармоқли йирик ҳўжалиқдир. Колхоз қишлоқларида умумий майдони 5 минг квадрат метр бўлган юзлаб уй-жойлар қурилган. Колхозда 6 мактаб, клуб, 7 болалар боғчаси, 2 кутубхона, касалхона, дорихона, ҳаммом, маиший хизмат кўрсатиш уйи бор. Хонадонлар Илйич нуридан баҳраманд, қишлоқлар газлаштирилган ва водопроводлаштирилган, Асосий йўлларга асфальт ётқизилган. Шофиркон районидаги Охунбобоев номи, Қорақўл районидаги «Октябрь» ва Киров номи, Ромитан районидаги «Ўзбекистон ва Навоий номи, Вобскент районидаги «Зарафшон» колхозларида ҳам худди ана шундай юксак социалистик ўзгаришлар рўй берди.

Шонли колхозчиларимиз ва совхозларимизнинг ишчилари олдида бу йил улкан вазифалар турибди. Пахтакорларимиз юбилей йилида ана-батанга 435 минг тонна «оқ олтин», чорвадорларимиз 18,6 минг тонна гўшт, 30,4 минг тонна сут, 4900 тонна жун, сабзавоткорларимиз 22 минг тонна сабзавот ва бошқа маҳсулотлар армуғон этиш учун қўрашмоқдалар.

Коммунистик партия раҳнамолигида гуллаб-яшнаётган, туپроғи олтинга тенг Бухоронинг истиқболли порлоқ, Бухоро яқин келажакда индустриалашган, газ, кимё, олтин, энергетика, тоғ-кон саноати янада ривожланган, қишлоқ ҳўжалиги юксак механизациялашган, фан ва маданияти тараққий этган область бўлиб қолади. Бухоро ва Навоий шаҳарларида, Зарафшон ва Қизилтепада янги корхоналар қурилмоқда. Бухоро шаҳрида ҳар йили 100 миллион метр газлама тўкиб чиқарувчи ил-газлама, Ғиждувон ва Зарафшонда тикувчилик, Навоийда пойфазал фабрикалари қурилади.

Областимиз шароитида пахта ҳосилдорлигини оширишни йирик ирригация ишоотлари қурилишисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Аму-Бухоро машина канали иккинчи навбатини қуриш тўғрисидаги партия ва ҳўкуматимиз қарори дехқонларга қилаётган ғамхўрлиқнинг янги ифодасидир. 233 километр масофага чўзиладиган бу обихайёт трассаси далаларимизга ҳар секундда 270 кубометр Амударё сувини чиқариб беради. Бу билан яна 73 минг гектар ерим сув билан таъминлаш имконияти туғилади. Бухоро республикамизнинг йирик пахтакор воҳасига айланади.

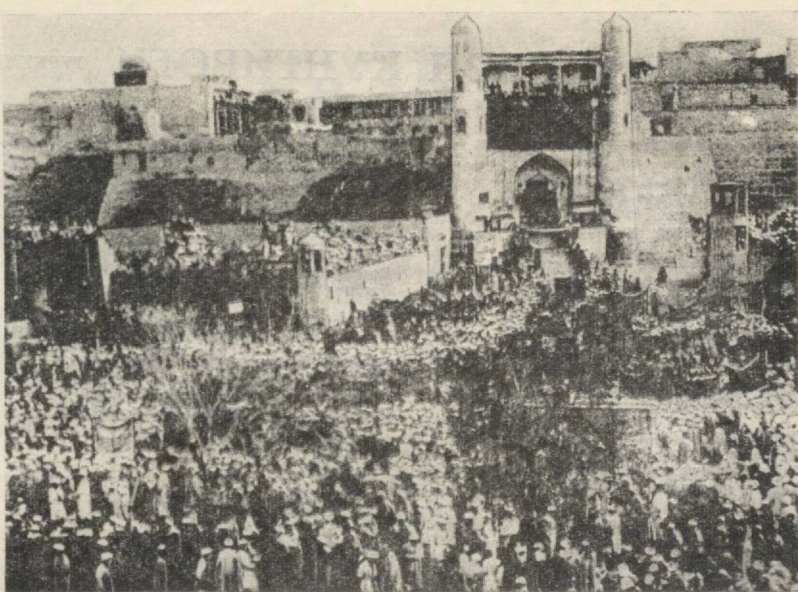
Областимиз байроғини ҳўкуматимизнинг олий мукофоти — Ленин ордени безаб турибди. Бу юксак мукофот қадимий ва ҳамиша навқирон Бухоро меҳнаткашларининг ўтган ярим аср мобайнида эришган улкан ютуқларига, коммунистик қурилишдаги фидокорона меҳнатларига берилган юксак баҳодир. Эзлик йил давомида областимиз меҳнаткашлари қўлга киритган улкан ютуқлар беқийсдир, уларнинг ҳаммасини санаб ўтиш қийин. Шу ярим аср давомида иқтисодий соҳада, маданий ҳаётимизда — қандай ютуқни қўлга киритган бўлсак, ҳаммасига партия ва ҳўкуматимизнинг ғамхўрлиги тусфайли эришдик.

КПСС Марказий Комитети тарихий июль Пленумининг қарорлари Бухоро области меҳнаткашлари учун ҳам ажойиб истиқболлар очиб берди. Янги беш йилликда қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари етиштиришни анча кўпайтириш учун ҳўжаликлар ўз имкониятларини ҳисоблаб чиқмоқдалар. Колхоз ва совхозлар дехқончилик ҳамда чорвачилик маҳсулотларини янада мўл-кўл етиштириш, таннархини янада арзон қилиш учун амалий тадбирлар белгилamoқдалар, беркиниб ётган имкониятларни ишга солиш учун режалар тузmoқдалар.

Қадим ва ҳамиша навқирон Бухоро меҳнаткашлари республикамизнинг, мамлакатимизнинг барча меҳнаткашлари билан коммунистик истиқболнинг янги поғонаси КПСС XXIV съездини муносиб кутиб олиш учун зўр ғайрат ва шижоат кўрсатmoқдалар.

РЕГИСТОН УСТИДА ҚИЗИЛ БАЙРОҚ

Бухорода революция нунлари.

«Аврора»нинг тарихий залли феодализм ҳукм сурган Бухорони ҳам ғафлат уйқусидан уйғотди. Бухоро учун капиталистик тузумни четлаб, социализмнинг кенг ва ёрқин йўлига чиқиб олишга имконият туғилди.

Ҳозирги Ўзбекистоннинг Зарафшон ва Қашқадарё воҳаларини, Жанубий ва Марказий Тожикистонни ҳамда Туркманистоннинг Чоржўй, Карки районларини ишғол қилган собиқ Бухоро амирлигида икки ярим миллион киши яшар, бу аҳолининг 80 процентини деҳқонлар, ўн процентини қосиблар ташкил этар эди. Бир парча ер, бир қатра сувга зор деҳқонлар шафқатсиз эксплуатация қилинар эди. Оддий меҳнаткаш учун энг даҳшатли нарсаси амирнинг солиқ системаси эди. Солиқларнинг сони элликдан ортқ бўлиб, Садриддин Айнийнинг таъбири билан айтганда, Бухорода ҳаводан бошқа ҳамма нарсаси солиқ солинарди.

Эски Бухоронинг 364 гузарига 360 мачитнинг бўлиши, ҳар 50 кишига бир имом тўғри келиши бу ерда диннинг таъсири нақадар кучли эканлигини кўрсатади. Ислол пешволари меҳнаткаш халқни эзишда амир, бекларга кўмакчи, феодал тузумнинг ишончли таянчи эдилар.

1905—1907 йиллардаги биринчи рус революцияси таъсирида Бухоро амирлигида ҳам демократия учун кураш бошланди. Бухоро халқи — ўзбеклар, тоjikлар, туркманлар, қозоқлар инсоний ҳуқуқ учун, зулм ва истибдодга чек қўйиш учун майдонга отланди. Оддий ҳақ-ҳуқуқлари поймол қилинган деҳқонлар ва қосиблар бу курашда асосий етакчи куч эдилар, шунинг билан бирга янги капиталистик муносабатлар тарафдори — шақлланиб келаётган савдо буржуазияси вакиллари, миллий зиёлилар ҳам бу ҳаракатда иштирок этдилар. Булар мадидлар эди. Жаҳидлар амир салтанатини парчалаб ташлаш, феодал системани тугатиш ҳақида ўйламас эдилар, улар фақат Бухоро ҳаётига баъзи бир ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар, янгиликлар киритмоқчи бўлдилар. Бундай ҳаракат 1917 йилги февраль буржуа демократик революцияси ғалабасидан сўнг яна авж олди. «Ислохот», «хуррият» сўзлари тез-тез айтиладиган бўлиб қолди. Умумхалқ ҳаракатидан чўчиган амир Саид Олимхон мамлакатда бир қанча ислотлар ўтказиш ҳақида фармон чикарди. Лекин бу фармонда ёзилган гаплар қуруқ ваъдадан иборат бўлиб қоларди. 1917 йилнинг баҳорига амир ва унинг жаллодлари озодлик учун курашган тараққийпарвар кишиларни зиндонларга ташлаб қўйишди.

Улғур Октябрь социалистик революциясининг ғалабаси Бухоро меҳнаткашларининг инқилобий курашида янги давр очиб берди.

Совет ҳокимиятига нисбатан душманлик позициясида турган амир Саид Олимхон Россиядан қочган оқ гвардиячи офицерлар, капиталистлар, контрреволюцион элементларга Бухоро дарвозаларини кенг очиб қўйди... Амирнинг мақсади Туркистонда Советлар ҳокимиятини ағдариб ташлашдан иборат эди. 1918 йилнинг баҳорига ўзларини «ёш бухороликлар» деб атаган миллий буржуазия вакиллари, зиёлилар амир ҳокимиятини бир оз чеклашга уриндилар. Улар Совет Туркистонидан мадад олиб, Когон — Бухоро чегарасида амир қўшинлари билан тўқнашдилар. Лекин улар меҳнаткаш халқдан жуда узоқда эдилар, шу сабабли омма уларни қўллаб-қувватламади. «Ёш бухороликлар»нинг ҳаракатлари беҳуда кетди. Улар Тошкентга қочишга мажбур бўлдилар ва бу ерда Туркистон большевиклари ва марказдан келган партия арбоблари билан мустаҳкам алоқа боғлаб, революцион кураш қонунларини ўргана бошладилар. Туркистон Комиссиясининг аъзоси В. В. Куйбишевнинг таъкидлашича, улар орасида Файзулла Ҳўжаев сингари «бир қадар инқилобий назария билан қуролланиб, коммунистик эътиқодни эгаллаб бошлаганлар» ҳам бор эди.

Зулм ва истибдодга қарши кураш жараёнида Бухорода коммунистик ташкилотлар аيجادа келди. 1918 йилнинг кузида Тошкентда иш олиб борган Бухоро инқилобчилари Коммунистик партияга асос солдилар. Бухоро Коммунистик партиясини тузишда Азимжон Ёқубов, Нажиб Курбонов, Аҳмаджон Йўлдош Пулатов, Мухторжон Саиджонов ва бошқалар фаол қатнашдилар. Компартия Когон (Янги Бухоро), Чоржўй, Карки, Термиз ва бошқа шаҳарларда ўз бўлимларига эга эди. Компартиянинг кучли ташкилотларидан бири Эски Бухорода яширинча иш олиб борарди. Амир жосуслари коммунистлар фаолиятини сезиб қолиб, қаттиқ таъйиб остига олдилар ва ташкилот раҳбари, оташин революционер Абдулла Ҳўжа Тўраевни қўлга тушириб, қатл қилдилар.

1920 йилнинг ёзида Бухоро Коммунистик партияси 43 чейкадан иборат бўлиб, унинг 5 минг аъзоси ўз атрофида 20 минг хайрихоҳ туллаган эди. Компартия аввал «Тонг» журнали, кейинчалик ўзбек ва тоjik тилларида чиқадиغان «Қўтулиш» газетасини нашр қилди. Бухоро коммунистларининг қарамонона фаолияти натижаида халқ оммаси Совет ҳокимияти меҳнаткашлар ҳокимияти бўлиб, ҳар қандай зулмга қарши қаратилган тузум эканини тушуна борди.

Амир Бухоро аҳолисини советлар таъсиридан «сақлаш» мақсадида Туркистон билан

ҳар қандай савдо муносабатларини ман этди. Когондан совет ҳарбий қисмларини олиб кетиш ҳақида ивоғарона талаб қўйди, Туркистон — Бухоро чегарасида турли жанжаллар келтириб чиқарди. Амир «кофирларга қарши ғазотга қақириб, Фарғонадаги, Хоразмдаги босмачилик ҳаракатига мадад бериб турди. Шунинг учун ҳам Туркистон фронтининг кўмондони Михаил Васильевич Фрунзе В. И. Ленинга юборган мактубларидан бирида: «Амирликни тугатиш, шубҳасиз, яқин келажакда босмачиликни ҳам йўқотишга имкон беради», деб ёзган эди.

Амирлик билан нормал муносабатлар ўрнатиш мақсадида Туркистон делегацияси 1920 йил 7 январда Бухорода музокара бошлади. 1920 йил 30 мартда Турккомиссия аъзолари М. В. Фрунзе ва Ш. З. Элиева амир ҳузурида бўлиб, дўстона алоқалар ўрнатиш зарурлигини таъкидладилар. Лекин амир Саид Олимхон ўз зўрвонлик сиёсатидан қайтмади.

1920 йил 16—18 августда Чоржўйда Бухоро Коммунистик партиясининг IV съезди бўлиб ўтди. Съезд монархияга қарши бўлган барча демократик кучларнинг ягона блокни тузиш, қуролли қўзғолон масалаларини муҳокама қилди. Дарҳақиқат, Бухорода юз берган сиёсий вазият кенг халқ оммаси барча қатламларининг яқинлашиб келаётган инқилобда бевосита иштирок қилишни тақозо этарди. Компартия революцион курашда миллий буржуазиянинг тараққийпарвар гуруҳлари ва умуман, шаҳар майда буржуа элементларидан ташкил топган «ёш бухороликлар»дан фойдаланиши лозим эди. Шунинг учун ҳам миллий буржуазия ва интеллигенция вакиллари Бухоро Коммунистик партияси программасини, революция ғалабасидан сўнг меҳнаткаш деҳқонлар ва ҳунармандлар ҳокимиятини сўзсиз эътироф этиш шарти билан Компартияга муваққат иттифоқчи сифатида қўшиб олинди.

1920 йилнинг август ойида Бухоро революциясига раҳбарлик юзасидан партия маркази тузилиб, у тезда Тошкентдан Бухорога қўчди ва қуролли қўзғолонга раҳбарлик қилди.

Бухоро халқ инқилоби 1920 йил 28 августда бошланди. Ташкилий жиҳатдан мустаҳкам Чоржўй партия комитети биринчи бўлиб революция майдонига отилди. Тезда Кармана, Шахрисабз, Карки ва бошқа шаҳарларда халқ қўзғолони бошланиб кетди. Бек ағдарилгандан сўнг Чоржўйда тузилган революцион комитет ёрдам сўраб Совет Туркистонига мурожаат қилди. Бухоро меҳнаткаш халқи фақат ўз кучи билан Англия империализмининг ёрдамига таянган амир ҳокимиятини ағдариб ташлашга қодир эмас эди. Агар ана шу хал

Газли мадҳи

Хандон гуллари ҳам — гурлаган гулхан, —
Қуёш гардишга тўлдирар олов.
«Бухоро қуввати...» дейилган ватан
Бугун Шарқ уфқида оловли ялов:
Бухоро кафтда, Газли тафтида
Қадимий аллавлар ёнмоқда лов-лов!

Карвонлар ўтдилар, қолди ёдгор:
Тарих қўпоғида қўнғироқ саси.
Амрлар ўтдилар, ўтди зиндон, дор —
Осилган орзулар, инсон қафаси.
Ўтдилар усталар, буюк меъморлар:
Қуёшга бош тираб яшар минорлар.
Ленин ҳаммасидан буюқдир деҳқон:
Қолдирди дастурхон, бутун нон
Ва тирик инсон!

Бунда иқбол яллаларида
Қуёшини уйғотар сахар.
Зардўзларнинг тиллаларида
Товланади заррин бир шаҳар.

Бухоронинг тор кўчалари
Ҳақиқатни қисди омбирдек.
Маскидларнинг зах ҳўралари
Сокин эди торсиз таибурдек.

Минор янглиғ юксак заковат
Пастақина тахтга эгилди.
Қирғинлардан безган ҳаловат
Эртақ бўлиб халққа тикилди.
Не-не чинор болта базмида
Кунда бўлди жаллодга беҳол.
Тақдирга лавнат ёзди-да,
Сиртмоқларда тебранди ҳилол...

Энди дала чўмилиб сўтга,
Ном олади: кунуш пахтазор.
Бунда хирмон момик бўлутга
Қўл узатиб яшар бахтиёр.

Найкамалак деҳқон белида
Белбоғлиқа эрайди эранг...
Фақат шундай қудрат элида
Инсон бахти топа олур ранг.

Бухорода бир қизни кўрдим.
Маст қилармиш тиккан дўпписи —
Бармоқдаги хинонинг иси.
Кўрмаганлар кўришга зормиш,
Бир кўрганлар яна ҳумормиш.
У юзини ювган бўлоқда
Атиргўлнинг сояси бормиш.
Жуфт ўрими — сирли дўтормиш,
Созандасин ҳануз кутармиш.
Бухорода бир қизни кўрдим...

Эртақ

Миноран Калонни Бухоро тунда
Чўнғ тўпга айлантириб, сочма отармиш.
Қораяр эмиш осмон тутундан шунда,
Питралар юдўз бўлиб кўкда қотармиш.

Кечмиш қўшиғи

(Дўстим Бевит ЖУМАЕВГА)

«Қоракўлнинг йўлларида
Қаллакланган толи бор.
Қиз боланинг лабларида
Урмалаган холи бор.

Урмалаган холгинанг
Лабларимда аллалай.
Қўшқанотли дарвозанг
Кунда бориб рандалай.

Овозига чиқса отанг,
Дарвозани ёпмасин.
Ишқимизни, орзумизни
Қўлбозорда сотмасин.

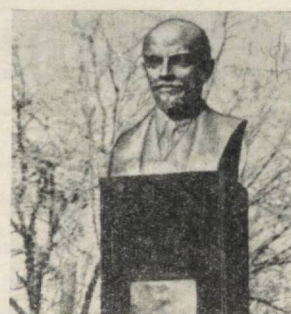
Кел учайлик, қумригинам,
Бу қафасдан йироққа.

Эндигина топилган бахт
Қоришмасин тўпқоқ...

Дарвозани очдию бе,
Ғазаб ўртади ичин:
— Беқда қизмас,
қилич ҳам бор!
Бир сермади қиличин.

Ийигит умри титрадию
Бир оқ бўлиб йўқолди.
Бек қизининг юзларида
Чанг босган олма қолди.

Қўшиқчисин излаб қўшиқ,
Дод солиб кетди йироқ.
Уни тиглаб олма чанги
Бўлди бир уюм тўпқоқ.

Бухорода улуг дохиймиз В. И. Ленин-
га ўрнатилган биринчи ҳайкал.
С. АЛИЕВ фотоси.

Ажойиб гўшаларга, яхши сақлан-
ган тарихий ёдгорликларга бой қадим-
ий Бухорони кўрдим. Унинг икки
минг йилдан ортиқ олис тарихида
ғўзал давр ҳисобланган ҳозирги ку-
нини, ҳозирги жамолини томоша қил-
дим.

Қришан ЧАНДР,
ҳинд ёзувчиси

Бухоронинг ҳусни-жамоли шунда-
ки, у жуда қадимий ва айни вақтда
фавқулодда навиқрон.

Жаҳонга ўлмас ёдгорликлар ҳада
этган ўзбек маданияти барҳаёт мада-
ниятининг айрим вакиллариғина эмас,
балки бутун халқ ўз тарихини қадр-
лайди, шу тарих санъатини эъзозлай-
ди.

Бухоро — турган-битгани поэзия.
Клаудио ФРАНКЕССИ,
италиян ёзувчиси

қилувчи пайтларда Совет Россияси ўз қурулти
кучлари билан Бухоро инқилобчиларига ёр-
дамга келмаганида, озодлик ҳаракатининг тўл-
қини ақсиклиққобий кучлар томонидан бос-
тирилар эди.

1920 йил 28 августда Самарқандга келган
М. В. Фрунзе шу кун Туркистон fronti
қўшинларига қарата буюққ берди: «Бухоро-
нинг бир қанча жойларига революцион ҳа-
ракат бошланиб кетди. Бухоронинг эзилган
ва асоратга солинган меҳнаткаш оммаси учун
қонхўр амир ва беклар ҳукуматиға қарши
қескин қурашув пайти келди. Вужудға кела-
ётган Бухоро Қизил Армиясининг полклари
жонажон халққа мадад бермоқда. Ишчи-деҳ-
қонлар Россиясининг қизил полклари улар би-
лан ёнма-ён турмоқчи керак. Бухоро халқи-
нинг тақдирини ҳал бўлаётган мана шу соатда
бутун қурулти кучларимиз билан унга мадад
беришни буюрмаган. Қизил аскарлар, коман-
дир ва комиссарлар! Бутун Совет Россияси-
нинг кўзи бизда, ҳар қайсиимизнинг ўз рево-
люцион бурчимизни бажаришимизни кутмоқ-
да! Бухоро ва Россия меҳнаткашларининг ман-
фаати учун олға! Яшасин вужудға келаётган
Бухоро Совет Республикаси!»

Халқ қўзғолонининг алангаси кучая борди.
Бухоро инқилобчиларидан ташкил топанг I
Шарқий Муслмон полки катта шижоат кўр-
сатди. 31 август — I сентябрда Эски Бухоро
учун жанг бошланиб кетди. Золим амир
шармандаларга қочди. 1920 йил 2 сентябрда
қизил қўшинлар Эски Бухорони ишғол қилди-
лар. Регистон устида революциянинг қизил
байроғи қиллариди. Шу куннинг узиёқ М. В.
Фрунзе В. И. Ленинга телеграмма юбориб,
бу шодийна хабарини дохийига етказди: «Эски
Бухоро қалъаси бугун бизнинг ва қизил Бу-
хоро қисилларининг бирлашган кучлари штур-
ми билан ишғол қилинди. Бухоро жаҳолатпа-
растлари ва қора гуруҳчиларининг сўнгги та-

янчи ағдарилди. Регистон устида жаҳон рево-
люциясининг қизил байроғи голибона қилпира-
моқда».

Бухорода ғалаба қилган революция халқ-
демократик характерга эга эди. Инқилоб кенг
меҳнаткашлар оммасига ер берди, миллий
мустиқил демократик ҳуқуқларини таъминлади.
Ҳоқимият меҳнаткаш халқ қўлиға ўтиб, собиқ
амирлик суверен Бухоро Халқ Совет Респу-
бликасига айланди. 1920 йил 6 октябрда амр-
нинг ёзги саройи Ситорайи Моҳи-хоссада бў-
либ ўтган халқ вакилларининг I Бутунбухоро
қурултойи тантанали равишда Бухоро Халқ
Совет Республикаси тузилганини эълон қилди.
Республика Халқ Нозирлар Шўросининг ранси
қилиб йигирма тўрт яшар Файзулла Хўжаев
тайинланди.

Владимир Ильич Ленин Бухорода совет ре-
волюциясининг ғалабасига катта баҳо берди.
Дохий VIII Бутунроссия Советлар съездида
РСФСР Халқ Комиссарлар Совети фаолияти
ҳақида ҳисоб берар экан, Бухоро халқи ўз
миллий мустиқиллиги учун, демократик дав-
лат тузумини барпо қилиш учун қатъий бел
боглаб, бутун мазлум Шарқ мамлакатларига
намуна бўлди, деб таъкидлади. В. И. Ленин,
Бухоро инқилобнинг ғалабаси империализм
мустиқиллақчилиқ сиёсатига берилган қақшат-
ғич зарбадир, деб уқтирган эди.

Бухорода халқ ҳоқимияти ўрнатилгандан
сўнг ўтган тўрт йил ичинда (1920—1924 й.) ўл-
қада катта ўзгаришлар рўй берди. Коммуни-
стик партия ва халқ совет ҳукумати меҳнаткаш-
ларнинг куч-ғайратига таяниб кенг ижтимоий-
сий, маданий-маърифий тадбирлар ўткази-
дилар. Англия империализми агентлари томо-
нидан ташкил этилган босмачилиқ ҳаракати
тор-мор этилиб, республикада Совет ҳоқими-
ятининг мавқеи мустиқилланди. Ерсиз, кам
ерли деҳқонлар ер, сув, қишлоқ ҳўжалиқ ас-
боблари билан таъминланди, мулкдор гуруҳ-

ларнинг мамлакат иқтисодий ҳаётидаги таъси-
ри пасайди. Саноатда ҳўжалиқнинг социалис-
тик сектори кенгайборди. Бухоро револю-
цияси ўз тараққийнинг дастлабки — демо-
кратик босқинини ўтказиб, ўлкада социалист
қурилишга ўтиш учун замин, иқтисодий-сийсий
шарт-шароитлар ҳозирлади.

Ана шу ютуқларни қўлга қиритишда Россия
Совет Федератив Социалистик Республикаси-
нинг самимий билан кўрсатган ҳарбий, иқти-
содий ва маданий ёрдами ҳал қилувчи роль
ўйнади. Бухоро Халқ Совет Республикаси меҳ-
наткашлари билан мамлакатимиз бошқа халқ-
лари меҳнаткашлари ўртасидаги дўстлик со-
циализм учун кураш йилларида янада тоблан-
ди ва мустиқилланди.

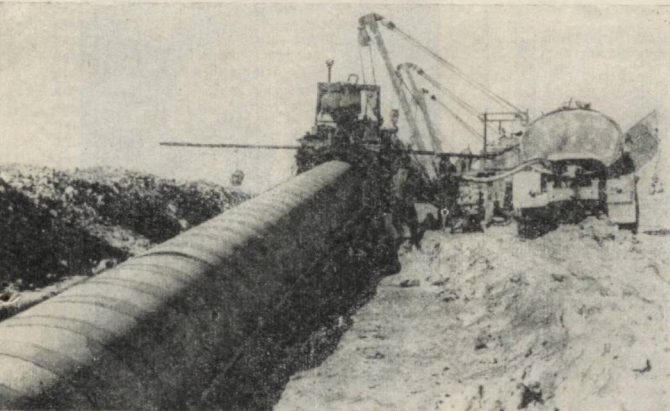
В. И. Ленин Коминтерннинг II Конгрессида
(1920 йил) сўзлаган нутқида бундай деган
эди: «...қолоқ мамлакатлар илгор мамлакат-
ларнинг пролетариати ёрдами билан капита-
листик тараққий босқинини четлаб ўтиб, со-
вет тузумига ва тараққийнинг муайян босқин-
лари орқали коммунизмга ўтишлари мумкин».
Дохийнинг бу башорати Бухоро Халқ Совет
Республикаси тимсолида ҳақиқатга айланди.
1924 йилнинг сентябрида V Умумбухоро халқ
вакиллари қурултойи Бухорони Социалистик
Республика деб эълон қилди. Асрлар давоми-
да озодлиқа интилган Бухоро меҳнаткашла-
ри Ленин кўрсатган йўлдан олишмай бориб
социализм йўлидан илгирилаб кетдилар.

Бухоро меҳнаткашлари Ўзбекистон ССР ва
бошқа Урта Осиё республикалари составида,
СССР халқларининг бузилмас оиласида соци-
алистик жаҳият қуриб, коммунизмнинг муҳ-
ташам биносини барпо қилмоқдалар.

Фарҳод ҚОСИМОВ,
Бухоро Давлат педагогика
институтининг ўқитувчиси

ГАЗҚАЙНАР

Ўрта Осиё — Марказ магистраль газопроводнинг иккинчи навбати жалд суръатлар билан қурилмақда.

Кизилқум... Не-не воқеаларнинг шоҳиди бўлмаган азим саҳро! Унинг саноксиз уюм-уюм қум тепаларида қанчадан-қанча англодларимизнинг излари кўмилиб ётибди. Утсонлар саҳро кўши, довуллар, бўронлар одамларнинг тинчасини қуритган, лекин инсон ўз аҳдидан қайтмаган, саҳрога интилган, унинг сир-асоридан воқиф бўлишни истagan...

Нотаниш геолог қабри олдида турганимизда бизни шу ҳаёллар чулғади. Эндликда жаҳонга машҳур бу газқайнар кўзини очишга аҳд қилган ўша рус фарзандининг довуранлигига қойил қолдик.

— Ҳар йили Геологлар куни шу қабрига зиярат қиламиз, гулчамбар қўямиз. — Нортони Мансуровнинг бароқ қошлари чимирилди, нигоҳи жиддийлашди. Сўнг саҳрони ўзлаштириш тарихидан гап очди:

— Қизилқум ҳазиналари рус олимларини, геологларини доим қизиқтирган. 1888 йилда атоқли геолог В. Обручев Бухоро-Хива ерларида газ ва нефть конлари борлигини айтган. 1927 йили олими А. Чистяков Ғажди (ҳозирги Газли) ер қатламларини ўрганган. Кейинчалик Н. Кудрявцев, С. Ковалевский, Г. Шатов, А. Уклонский геологик экспедициялари иш олиб борган.

Нортони Мансуров чўлининг «таржимаи ҳоли»ни ёддан билади. У Москвадаги Губкин номидаги Газ ва Нефть институтини тамомлаб, Газли конини ўзлаштиришга жазм қиланлардан. Оддий операторликдан иш бошлаган бу йигит ҳозир «Газлинефтьгаз» бошқармасининг бош инженери. Унинг Газли ўтмиши ҳақидаги ҳикояси бундан тўққиз йил илгариги бир воқеани эслатади. 1961 йилнинг ёзида поляк журналисти Ян Гадомский Бухорога меҳмон бўлиб келди. Шаҳарни томоша қилгач, Газлидан гап очди:

— Бу коннинг довуриги Польшагача етиб борган. Газли қандайлигини ўз кўзим билан кўрмоқчиман, — деди у.

Яўла чикдик. Машинамиз тезда чўл кўйинига шўнгиди. Иссиқ 45 даражадан ортиқ. Дам-бадам саксовул буталари, қовжираган чўл гилёҳлари учрайди. Шамол хуру-

жидан қум кўчиб турибди. Пўлат қувур ортилган девқомат машиналар ёнимиздан елдек учиб ўтади. Оловкорлар шаҳарчасига етиб келдик. Бир қаватли уйлар, бараксимон иморатлар. Атрофда зеб бериб турган иккинчи бино газчилар маданият саройиго ошхона эди.

Газли конининг ўша пайтдаги бошлиғи Грант Маргулов билан суҳбатлашдик. Польшалик ҳамкасбимиз коннинг ишлаб чиқариш қуввати, у ердаги кишилар, илгуси режалар билан қизиқди. Бухоро—Урал газопроводининг биринчи навбати ҳақида гаплашдик.

Кейин қурилиш майдонини кўргани кетдик.

Машина механизмлар, моторлар гулдуриси ўзқдан қўлоққа чапинди. Атрофда коржомга кийган кишилар юришибди. Нариди бир неча вагон уйлар...

Маргулов бизни коммунистлик меҳнат бригадасининг бошлиғи Герман Кузнецов билан таништирди. Бу йигит бошлиқ пайвандчилар «зангори олов» трассасига биринчи қувур ётқиришга муяссар бўлган.

Ушанда бу ерда ҳаёт қайнаётганини кўриб-тахсин айтган поляк журналисти Нортони Мансуровнинг бугунги Газлига оид келтирган рақамларини эшитса, шаҳар аҳлининг бугунги жиҳоатини кўрса, яна бир қойил қолган бўларди. Эндликда Газли ҳарорати Урал машинасозлик корхоналарига қувват бағишламақда. Ўрта Осиё республикалари, Ватанимизнинг Европа қисмидаги шаҳар, ўналар бу табиий оловдан баҳраманд бўлмақда.

Бухоро—Урал газ дарёси ҳайқириб оқмақда. Бу дарёдан бир неча-кундузда 70 миллион кубометрдан ортиқроқ мовий ёнилғи оқиб ўтмақда. «Шоҳ бахти», «Оққуш», «Қандим», «Ҳожим» нудуқлари очилгач бу рақам яна ҳам кўпаяди.

Ўн беш минг аҳоли яшайтган бугунги Газли салобати, чиройи билан кўзни қувонтиради, дилларини яратмади. Мана бу лақамлار

мазмунига эътибор қилинг: 1959 йили жами 50 миллион кубометр газ олинган эди. Ўн йил ўтиб, 1969 йилда «зангори олов» миндори 27.5 миллиард кубометрга етди. Бу йил 30 миллиард кубометр газ олиш мўлжалланмақда.

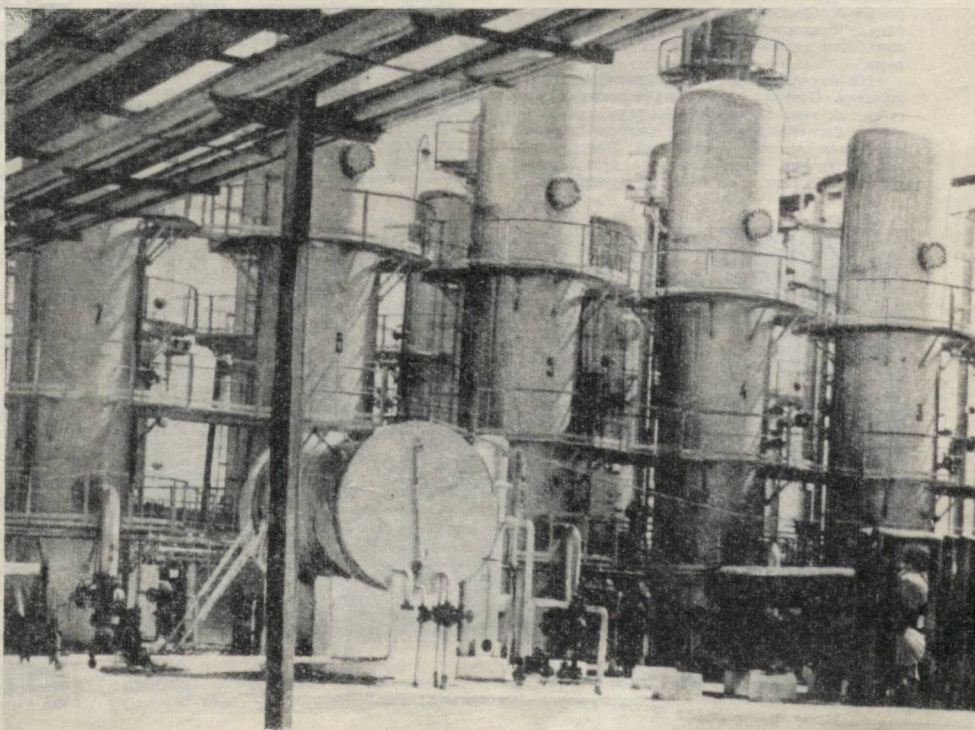
Газлида ишлаётганларнинг довури бутун Иттифоққа ейилган. Пармалаш мастери Собит Қаримов нўқсида Социалистик Меҳнат Қаҳрамони олтин юлдузи порлаб турибди. Вобентлиқ оддий деҳқон ўғли Эргаш Ҳинматов икки марта СССР Олий Совети депутатлигига сайланган. Оператор Арслон Боймуродов Ленин ордени билан таъдирланган. Оловкорлар ҳозир Ўрта Осиё — Марказ газопроводининг учинчи навбатини қуриб-битназиш тараддудидалар. Бу азим дарёнинг янги ирмоғи қувватга киргач зангори олов оқими йилга яна 8—10 миллиард кубометрга кўпаяди. Ана шу йиринг трасса йил охиригача фойдаланишга топширилади.

...Машинада гизиллаб учиб борарганимиз беихтиёр ортимизга ўғирлидик. Қадим Қизилқум бағрида яғрин нерган шаҳар жимирлаб, узоқ-узоқларга майин шўъла таратади. Шўъалар... Юртимиз истиқболи учун жонбозлик кўрсатаётган, нур, ҳарорат улашайтган оташқалб оловкорларни эслатади улар. Уларнинг завоқ-шавққа тўла, мазмундор ҳаётини кўз ўнгингизда намойиш этади.

А. НИЗМУРДОВ,
А. ШУКУРОВ

Газлининг бош иншооти.

С. БЕЗНОСОВ фотолари.

ОТАШИН КУРАШЧИ

РЕСПУБЛИКАМИЗНИНГ революцион ўтмишида ёрқин саҳифа бўлиб қолган Бухоро халқ революциясида ўзбеклар орасидан етишиб чиққан кўплаб инқилобчилар ҳам қатнашди. Ана шундай порлоқ сиймолардан бири Файзулла Хўжаевдир.

Ф. Хўжаев 1917 йил Февраль революцияси таъсирида миллий буржуазиянинг илгор вакили сифатида майдонга чиқади. Бу вақтда Бухорода янги буржуа-демократик оқим пайдо бўлади. Мазкур оқим тарафдорлари асрлар давомида дин, ҳуқуқот исқон-жасида қилиб келган қашшоқ халқ орасида билим ва маърифат тарқатишни тарғиб этардилар. Шунингдек янги усул мактабларда диний таълим билан бирга дунёвий билимлар ҳам ўқитиларди. Миллий буржуазия эъқиллари аста-секин ақирлиқ тузули ҳар қандай тараққиёт тўғрисида эканини тушунадилар. Натижада маданий-маърифий оқим тарзида туғилган жадидизм сиёсий мазмун касб этди, ўлкада демократик ислохотлар ўтказиш тарафдорлари кўпайди.

Октябрь революциясидан кейин Бухоро жадидлари орасида янги оқим пайдо бўлди. Бу оқим вақиллари ўзларини «ёш бухороликлар» деб аташарди. Революцион-демократик эъқиллар ва миллий буржуазиянинг илгор вақилларини уюштирган бу оқим ёш бухороликлар ҳаракатининг сўл қаноти бўлиб, унга Ф. Хўжаев бошчилиқ қиларди. 1917 йил декабрда Ф. Хўжаев Тошкентга келади ва давлат ишларини демократлаштириш ҳақидаги баённомани имзолашга кўмаклашишни сўраб, Совет Туркистони ҳукуматиға мурожаат қилади. У аввал амир Олимхон билан нелишишга умид боғлаган эди. Бироқ бу хомхал бўлиб чиқди. Ақинча, амир Ф. Хўжаевни ўлимиға ҳукм қилди. Ф. Хўжаев Тошкентға муҳожир бўлиб кетади. Туркистон партия ва совет ташкилотлари билан алоқа боғлайди, Тошкент ва Самарқандда бошлана берилган сиёсий муҳожирлар билан қизгин революцион иш олиб боради.

1918 йилнинг ёзида Ф. Хўжаев Москваға жўнайди. Оренбургда оқ гвардиячилар қўлиға тушиб, тўрт ой қамонда ўтиради. Уни Туркистон большевиклари билан алоқада бўлгани учун ўлим жазоси кутарди. Ф. Хўжаев қамондан қочади, аввал Самарқанд, сўнг Қозонда Олим Чўраев исми билан яшириниб юра-

ди. Москваға октябрда етиб боради. Уша кезлари Бутунроссия Марказий Ижроия Комитетининг раиси Я. М. Свердловға ёзган хатида Бухоро халқининг аянчли ҳаёти ва ёш бухороликлар партиясининг оғир аҳволдан сўзлаб бундай деган эди: «Сиз орқали Бутунроссия Марказий Ижроия Комитетиға ишда партиямизни ҳам моддий жиҳатдан, ҳам амир ҳокимиятиға қарши қурол билан қўллаб-қувватлашни сўраб мурожаат қиламиз». БМИК Ф. Хўжаевнинг илтимосини инсбатсиз қолдирмади. Ёш бухороликлар комитети РСФСР Миллатлар халқ комиссарлиги қошидаги ўз бўлими орқали мадад олиб турди.

Коммунистик партия ва Совет давлатининг атоқли арбоблари Я. М. Свердлов, В. В. Куйбишев, М. В. Фрунзе, Я. Э. Рудзутак билан танишиш ва улар билан биргаликда ишлаш Ф. Хўжаевда коммунистик идеалларни шакллантирди. Рус большевиклари билан доимий мулоқот, Ленин гвардияси арбобларининг тажрибаларини кўнгил билан ўрганиш унга революцион кураш мактаби вазирасини баъжарди. Бутунроссия Марказий Ижроия Комитети ва РСФСР Халқ Комиссарлар Советининг Туркистон ишлари бўйича комиссияси аъзолари билан бирга юртиға қайтаётиб, Ф. Хўжаев Самарқанд, фронт газетасида бир оз ишлайди. 1920 йил январда эса Тошкентда ёш бухоролик революционерлар партиясининг Туркистон Марказий бюросини тузади.

Уша йили 15 апрелда Тошкентда Ф. Хўжаев тахрири остида «Учқун» газетасининг биринчи сонин чиқади. Газетанинг тепасиға «Учқундан аланға чиқадиған кун келади», деган сўзлар ёзилган эди. Газетанинг саккиз сонин нашр этилди. Ф. Хўжаев газета саҳифаларида бо-силган «Шу куннинг вазираси», «Ҳақиқат тантанаси қилади», «Муқаддас иттифоқ» сингари мақолаларида Бухорода янги барпо этиладиған давлатнинг синфий табияти, унинг одатдаги буржуа республикасидаган тамоман фарқ қилишини революцион эҳтирос билан ёзган эди. Бухоро хонлигида яширинча тарқатилган «Учқун» газетаси оммани революцияға ҳазирлашда таъсирчан восита бўлди. Революцион йўл билан қарор топадиған халқ-демократик давлатининг дастлабки қадами, ёш бухороликларнинг фикрича, «социалистик Россия билан абадий ёз мустақам иттифоқдан иборат бўлимоғи керак эди.

Комитетининг иккинчи конгресси вақтида

Файзулла Хўжаев — БХСР Назирлар Шўросининг раиси.

ёш бухороликлар партиясидан конгрессға вақил бўлиб борган киши Ф. Хўжаевнинг мактубини В. И. Ленинға топширади. Мактубда ёш бухороликлар партиясининг РКП(б) составиға қабул қилиш сўралган эди.

Ф. Хўжаев Владимир Ильичдан «инглизларники бўлган ҳозирги Бухоро революцион Бухоро бўлиши, контрреволюция ўчоғи бўлишидан шарқ революциясининг авангардиға айланиши учун Бухоро революционерлариға ёрдам беришни илтимос қиларди. Владимир Ильич Ф. Хўжаевнинг хати, унга илова қилинган партия программаси билан танишиб чиқиб, бу масалани ташкиллий бюроға топширади. Ёш бухороликлар партиясининг программаси шарнатта асослангани учун, уни РКП(б) составиға қабул қилиб бўлмас эди. Бироқ РКП(б) Марказий Комитети бу партияға амир ҳокимиятиға қарши курашда ёрдам беришни зарур деб топади. Бу билан Ф. Хўжаев бошчилигидаги ёш бухороликлар партияси демократик ташкилот деб танилади. 1920 йил августда Турккомиссия мажлисида ёш бухоролик революционерлар партиясиға муносабат масаласи муҳокама қилинганда Ф. Хўжаев РКП(б) программасини ёқлаб гапирди. Бухоро революцияси ғалабасидан бир ҳафта ўтар-ўтмас, 9 сентябрда эса Бухоро Коммунистик партияси сағма қирди.

Бухоро Компартиясининг 1920 йил 16 августда Чоржўйда бўлиб ўтган IV съезди феодал хонлиқ тузумини революцион йўл билан тугатиш ҳақида тарихий қарор қабул қилди. Турккомиссия 25 августдаги мажлисида амирлики емириш масаласида Бухоро Компартияси ёш бухороликлар революцион партияси тутган йўлга тўла қўшилганлигини билдирди. Уша кунин Бухоро революциясиға раҳбарлик қилувчи партия комитети тузилди. Комитет составиға М. В. Фрунзе, В. В. Куйбишев қатори Ф. Хўжаев ҳам киритилди. Ф. Хўжаев революцияға бевосита раҳбарлик қилиш учун 28 августда Когонга келади. Халқимизнинг содиқ фарзанди, бутун ҳаётини меҳнаткашлар эрини учун бағишлаган оташин революционер Файзулла Хўжаев номи 1920 йил 2 сентябрда ғалаба қозонган Бухоро революцияси билан шундай чамбарчас боғланиб кетди.

Файзулла Хўжаев Бухоро Халқ Совет Республикаси ҳукуматининг раиси бўлди. Ўлкада янги ҳаёт барпо этиш, республиканинг ички ва ташқи сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалға оширишда, барча қора кўчлар, айниқса босмачиларға қарши курашда Ф. Хўжаевнинг сиёсий етуқлиги, ташкилотчилиқ салоҳияти, инсоний фазилатлари тўла намоён бўлди.

1921 йил Ф. Хўжаев ҳаётида энг машаққатли даврлардан бири бўлди. Республика оғир иқтисодий қийинчиликларини бошдан кечирётган бир вақтда «сўл» ва «ўнг» оғмачилар Ф. Хўжаевға қарши ғуруҳбозлик бошлади.

БХСРнинг ҳукумат аъзолари. Биринчи қаторда: унгдан иккинчи — Ревком раиси Собиржон Юсупов, учинчи — Файзулла Хўжаев.

7

Маркс кўчасида
Урта Осиё халқи
Сен декретга қўл қўйган
САГУмизда илм олур.
Шарққа дарича бўлди,
ёриди Шарқнинг қалби,
Шарқнинг азиз жонида
жонинг ҳамиша қолур.

***

Ун минглаб авлодин
бағрига олган
САГУмиз
Советлар Шарқин беағи.
Бу ерда
эндиги ёш олимларнинг
Парвариниш топади
маҳкам ўзаги.

Ғафур ҒУЛОМ

Улуғ Ленин йўлланмаси билан
Тошкентга отланган олимлар
Мосиванинг Қозон вокзалида,
1920 йил, март.

МАДАНИЙ ИНҚИЛОБ ЎЧОҒИ

Университетимизда жаҳонга машҳур бўлган математика, кимё, биология ва археология мактаблари мавжуд. Ёлқин Тўрақулов, Обид Содиқов, Тошмуҳаммад Саримсоқов, Ҳамдам Усмонов, Теша Зоҳидов, И. А. Райкова, В. И. Попов каби олимларимизнинг тадқиқотлари жаҳон фани хазинасига муносиб ҳисса бўлиб қўшилди.

Университет ташкил топган дастлабки кунларда унинг коллективи илм-фаннинг ишлаб чиқариш, ҳаёт билан алоқасини мустаҳкамлаш учун фаол курашиб келди. Университетда илм-фаннинг турли мактаб ва йўналишлари вужудга келганлиги ҳам фикримизнинг далилидир. Биргина геологларимизнинг ўзлари мамлакатимизга олам-жаҳон фойда келтирдилар. Университет геологларининг иштироки билан Бухородаги Ғазли кони, Оқтошдаги ўтга чидамли маъдан қатламлари, Обираҳмат шпат кони, Фарғона водийсидан симоб ва сурма, Нурота тоғларидан мармар ва молибден кони ва мамлакатимизнинг бошқа жойларидан бир қанча конлар қидириб топилди.

Университетимизнинг йил сайин ҳудрати ортиб бормоқда. Фақатгина кейинги бир-икки йил ичида университетимизда сиёсий иқтисод, умумий тилшунослик, таржима назарияси ва нашриёт ишлари, янги ва энг янги тарих каби кафедралар ташкил этилди. КПСС Марказий Комитетининг қарори билан ТошДУ ижтимоий фан ўқитувчиларининг малакасини ошириш институти ҳамда математика, физика, кимё ва биология ўқитувчиларининг малакасини ошириш факультети очилди. Бу ерда Урта Осиё республикалари ва бошқа қардош республикалар олий ўқув юр்தларининг ўқитувчилари ўз малакаларини оширмоқдалар.

Яна бир янгилик. Утган йилдан бошлаб университетда тайёрлов бўлими очилди. Бўлим физика, механика-математика, кимё факультетлари учун талабалар тайёрлайди. Бу йил битириш имтиҳонларини муваффақиятли топширган дастлабки етмиш талаба университетга имтиҳонсиз қабул қилинди...

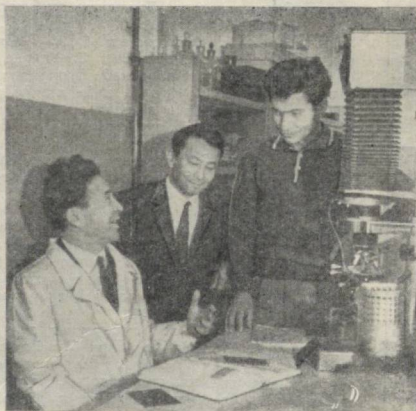
ТошДУ — Урта Осиёда маданий инқилобнинг буюк ўчоғи бўлди. Бепоян ўлка меҳнаткашларини илм-фандан, маърифатдан баҳраманд этди. Натижада халқимиз маданияти мисли қўрилмаган даражада раванқ топди. Бу — ленинча миллий сиёсатнинг, Коммунистик партия ғамхўрлигининг самарасидир.

С. СИРОЖИДИНОВ,

В. И. Ленин номидаги Тошкент давлат университетининг ректори

Тарих факультети студентлари фан асосларини эгалламоқдалар

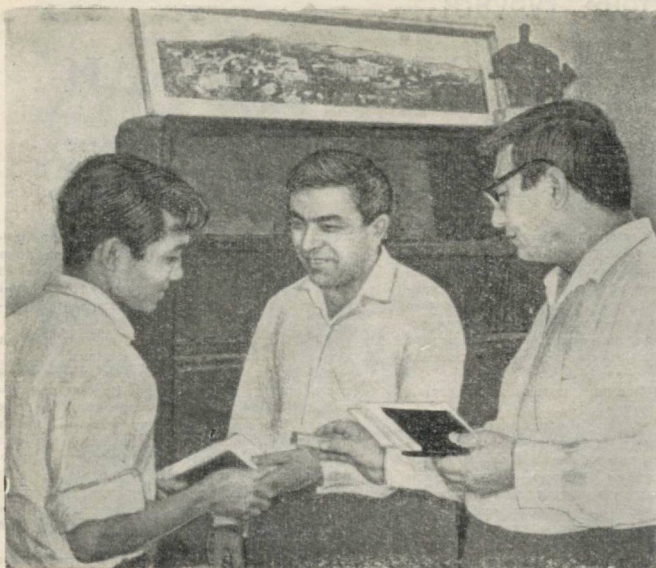

Ленин мунофотининг лауреати, анадемик Е. Тўрақулов ёш олимларнинг жонқуяр маслаҳатгўйи,

Университет шу бинода иш бошлаган.

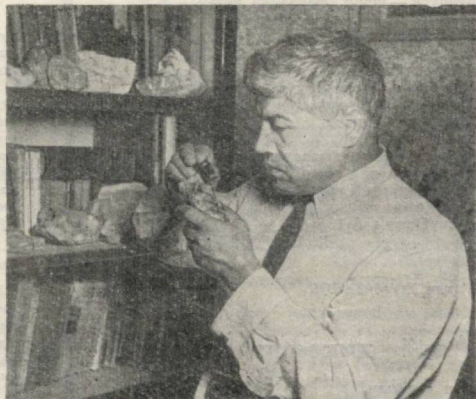
Университет ректори академик С. Сирожиiddинов вьетнамлик студентга диплом топширмада.

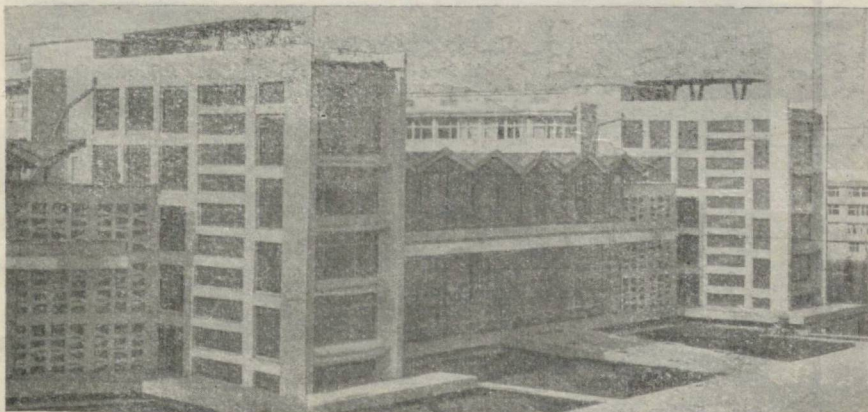
Устоз ёзувчиларимиз Ғафур Ғулом ва Абдулла Қаҳҳор ўзбек журналистикасининг бўлажак етанчилари орасида.

Академик Т. Зоҳидов биолог шогирдлари билан.

Ленин мунофотининг лауреати, академик И. Ҳамробоев — университет шогирдлигидан жаҳонга машҳур олим бўлиб ётишди.

Олий билим ўчоғининг бундай ҳашаматли бинолари Студентлар шаҳарчасини ташкил этади.

Ҳисоблаш маркази — механик-математика факультетининг миёси.
М. РОЗЕНКРАНЦ фотолари

Қозоғистон
ССРнинг
50 йиллиги

Деҳқон АБИЛЕВ

Қозоғистон — хур республикам

Чироғи — офтоб, томи — осмондир,
Яшнаган чексиз дала ҳар ёним,
Қўллари сочар кўкка жавоҳир,
Хур республикам —
Қозоғистоним!
Йўқлики билмай ўтади умр,
Бағрида ётар қатлам ва қатлам
Энг аъло пўлат, кўргошин, кўмир,
Қозоғистон бу —
Хур республикам!
Борлиқни тутмиш унинг мол-қўйи,
Учқодир унга ҳаттоки вулқон,
Юлдузларга ҳам етади қўли,
Республикам бу —
Хур Қозоғистон!
Ёв бўғзин тутди, айледи тор-мор,
Мағрур диёри топтолмас золим.
Тўлаган каби ботирлари бор
Хур республикам —
Қозоғистоним!
Урмони бўлиқ, булоғи — қимиз,
Булбули — шоир, фарзанди ўқтам,
Тоғлари мовий, дарёси чексиз
Қозоғистоним —
Хур республикам!
Дўстим, доим айла ифтихор
Миллиард тонналаб уйганинга дон,
Сакен ва Абай тўғилган диёр —
Хур республикам,
Хур Қозоғистон!
Куйлари жўшар фаввора мисол,
Қардошлиқ ила ғолиб у мангу,
Тинмай яшариб кўргузар жамол
Хур Қозоғистон,
Республикам бу!

Ҳ. ШАРИПОВ таржимаси

Мақан ЖУМАҒУЛОВ

Дарё ҳикояси

Мен дарёман.
Чу менинг номим.
Боқалиқдан бор эди аҳдим:
«...Денгиз сари оқай лиммо-лим!»
Шундай дедим,
Шошилиб оқдим.

Тоғ гардиши ичра Исикқўл
Чақирарди мени доимо.
Менга ишқи, меҳри эди мўл...
Ҳайқирардим бир боқмай аммо.

Мен ёнидан ўтдим,
Уйламай
Елғизлигим қозоқ чўлида.
Не учраса
Сувиш аямай
Сўғорибман умрим йўлида.

Қалба ҳаёл эмасди ёлғиз,
Ҳаёт ишқи ёр, ҳамроҳ эди.
Учратганим йўлда юзма-юз
Бадбахт дала — зор, қакроқ эди.

Ғижирлатиб саҳро шағалини
Чайнар экан тўлқиним бебош,
Бадбахт дала асрлик гамин
Сўзлай кетди,
Кўзларида ёш...

Шундан бери бунда қишлоқлар
Бог-роғдай тез ўса кетди.
Севиб қолди мени қозоқлар,
Ҳар зарбимдан бир бархан йитди...

А. ШУКУРОВ таржимаси

«Гулистон» гурунги

ЭЛ ФАРОВОН БЎЛАДИ

Қорақўл район партия комитетининг биринчи секретари
Даврон Қурбонов билан суҳбат

САВОЛ: Марказий Комитет июль Пленумининг партия XXIV съездини чақириш тўғрисидаги қарори умумхалқ қувончи, олқишига сазовор бўлди. Ватанимизнинг ҳамма эллариди бутун меҳнат аҳли, ҳар бир совет кишиси съездга муносиб тортиқ элтиш иштиёқиди ашамокда. Шу муносабат билан Қорақўл пахтанорларининг меҳнат зафарларидан сўзлаб берсангиз.

ЖАВОБ: Партия съездини чақириш тўғрисидаги хушхабар фақат қорақўлликларнигина эмас, бутун областимиз меҳнатнашларини ҳам янада фидокорона меҳнатга илҳомлангизиб юборди. Июль Пленуми қарорига жавобан Бухоро пахтанорлари йил бошида олган социалистик мажбуриятларини қайта кўриб чиқдилар; она-Ватанга 435 минг тонна (бу йилги пландагидан 62 минг тонна ортин) пахта етказиб бермоқчилар. Қорақўлликлар эса, аввалги мажбуриятлари устига яна 5 минг тонна қўшиб, яна 61 минг тонна оқ олтин армугон қилишга аҳд этдилар.

САВОЛ: Аму — Қорақўл машина каналининг пахтанорларга қандай кўмағи тегапти?

ЖАВОБ: Канал ишга тушишдан олдин сувга ниҳоятда чанқоқ эди. Бунинг устига қолхозларда трантор ва бошқа қишлоқ хўжалик механизмлари етишмасди.

Когонда Қуйимозор сув омбори барпо этилди. Ундан районимизга канал тортилди. Бироқ ҳосилдорлиқни дурустгина ошириш учун ҳамон имоният йўли, биз сувнинг пойгағида эдик. Гентаридан 9—10 центнердан пахта олардим. Аму — Қорақўл машина канали битгандан кейин сувга ёлчиб қолдик. Ҳозир районимиздаги деярли ҳамма хўжалиқларга шу каналдан сув нелади.

САВОЛ: Қолхозларнинг ҳозирги турмушдан мамнунми?

ЖАВОБ: Қолхозларнинг, қолхозчиларнинг турмуши фаровон. Буни Киров номидаги қолхоз мисолида ҳам кўриш мумкин. Бу қолхоз илгари гентаридан 8—9 центнердан пахта оларди. Амудан сув келгач, ҳосилдорлиги 29 центнерга кўтарилди. Киров-

ликлар тўрт йилда 12 минг 589 тонна пахта етиштирдилар. Районимиз ҳозир анча илгарилар кетган. 1966 йилда Ватанга 45 минг 335 тонна пахта сотган бўлсак, ўтган йили 55 минг 792 тонналик хирмон кўтардик.

САВОЛ: Сабзавот, боғдорчилик ҳақида ҳам икки оғиз гапириб берсангиз.

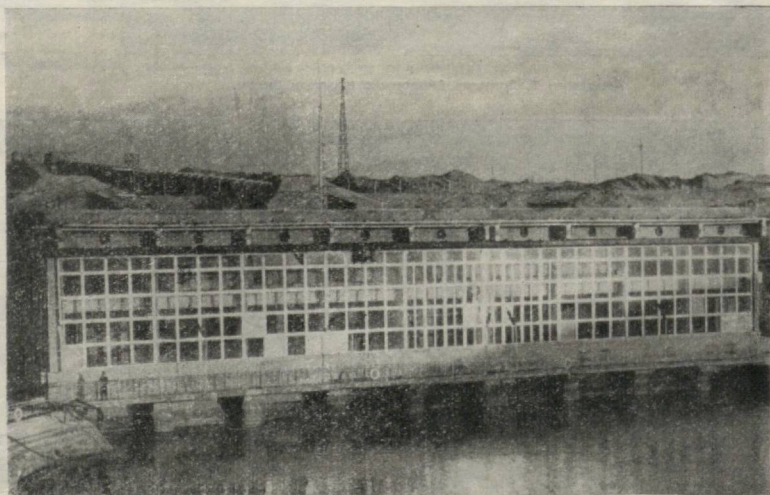
ЖАВОБ: Бунда ҳам сув масаласини тилга олишга тўғри нелади. Илгари районимизда сабзавот, полизчилик бригадалар деярли йўқ эди. Бу маҳсулотларни бошқа районлардан келтирар эдик. Ҳозир ўзимиз катта-катта майдонларда бог-роғлар яратмоқдамиз. Қолхозларимиз бултур эл дастурхонига икки ярим минг тоннадан зиёд полиз маҳсулотлари, икки минг тоннадан кўпроқ сабзавот, қўл мева, узум етказиб бердилар.

САВОЛ: Районнинг бу йилги режалари қандай?

ЖАВОБ: Партияимизнинг июль Пленуми қарорлари район меҳнатнашларини руҳлантириб юборди. Яна ҳам баракалироқ ҳосил олмақчимиз. Беш йилликнинг охириги йилда 61 минг тонна аъло навли пахта, минглаб тонна сабзавот, мева, узум, гўшт, сут ва бошқа маҳсулот топишмоқчимиз. Мажбуриятларимизни бажариш учун ҳамма имкониятлар бор. Ҳозирги кундаёқ пилла, тухум топишириш бўйича эришган муваффақиятларимиз чанки эмас. Янги беш йилликда бу рақамлар яна ҳам йиринклашувига шубҳа йўқ.

САВОЛ: Меҳнатнашларнинг турмуш шароити, маданий-маиший ҳаёти тўғрисида тўхталсангиз.

ЖАВОБ: Даромаднинг йил сайин ўсиб бориши ҳисобида қишлоқлар қиёфаси гуллаб яшнамоқда. Замонавий турар жойлар қад кўтаряпти, шифохоналар, кутубхоналар, болалар боғчалари, савдо муассасалари қуриляпти. Ҳамма қолхоз йўллари асфальтланмоқда. Районимизда телевизион ретрансляция пункти қурилди. Аҳолининг 60 фоизи зангори эзран кўрсатувларидан баҳраманд бўлмоқда. Умуман, сув оқиб турса ер ҳосилдорлиги ошаверади, эл фаровонлиги юксалаверади.

Аму — Бухоро каналининг Ҳамза насос станцияси чўлга обихаёт улашади.

С. БЕЗНОСОВ фотоси.

Қоракўл район партия комитетининг биринчи секретари Даврон Қурбонов Туркменистон ССР Фароб район комитетининг биринчи секретари Сетира Давлатова билан суҳбатда.

А. УСМОНОВ фотоси

ҚАРДОШЛИК БЎСТОНИ

БУХОРО областининг энг жанубида — Ўзбекистон ва Туркменистон республикалари туташган ерда бир манзил бор. Уни қоракўлликлар «Қўшалок» деб атайдилар. Амурда шу ерда кўш кокилдек иккига: Аму — Бухоро ва Аму — Қоракўл каналларига ажралади. «Қўшалок» ёнидан ўтадиган йўлни «Хаёт йўли» дейдилар. Йўл четиде, гуллар ўртасида мармар тош қад кўтарган. Унда: «Бу ерда Қоракўл (Ўзбекистон ССР) ва Чоржўй, Фароб (Туркменистон ССР) ёшларининг биринчи интернационал дўстлик учрашуви ўтказилди. 29 август, 1969 йил» деган ёзув бор.

Хўш, тошга битилган бу ёзув қандай пайдо бўлди? Нега Фароб — Қоракўл йўлини «Хаёт йўли» дейишади?

...1969 йил январь ойининг ўрталари эди. Ҳаво қаттиқ совиб, сўнг бирдан исиб кетди. Ариқ ва дەرёларда сув тошди.

Қоракўл район партия комитетида бюро йиғилиши ўтаётган эди. Бюро тугай деганда кимдир район партия комитетининг биринчи секретари Даврон Қурбоновни чакирди. Дахлизда райком ходими Ҳ. Омонов турар, ранги қув ёчган эди.

— Нима гап, тинчликми! — деди Даврон ака.

— Фаробдан Авлиёкулов телефон қилди. Амударёдан сув тошиб кетаётганимиз. Ёрдам сўрашди...

Секретарь шошиб кабинетга кириб бюро аъзоларига ҳалиги хабарин етказди ва топшириқ бера бошлади:

— Ҳозир 10—15 машина олиб тезлик билан Фаробга етиб бориш керак. Баҳром Ҳайдаров, Отамурод Шоминев ва Отакул Мақсудовлар бош бўлади. Колхоз раислари, илти-

мос, навбатчилар телефон ёнидан жилмасин. Бир минут ҳам ганимат...

Ҳамма оёққа турди. Қоракўлдан чиққан ўнлаб автобуслар, юк машиналари Фаробга етиб бorganида соат беш эди. Фароб канали бошида одам кўп, партия, совет ходимлари ташвишда. Бир неча киши каналга эгилиб дамбадм сувни ўлчаб турибди.

— Сув яна кўтарилди! — тўғон томондан ташвишли овоз келди.

Кишилар шошилиш Фароб томон йўл олдилар. Район партия комитетидан Қоракўл марказига ва райондаги барча колхозларга қўнғироқ қилинди. Фароб аҳолиси тайёрланиб турган эди. Автобуслар, машиналар физиллаб одам ташишга киришди. Машиналар сувда қолганларни Қоракўл — Фароб йўли яқинидаги қирғача келтириб қўяр, яна тезлик билан изига қайтар эди. Кеч соат еттида Қоракўлдан яна ўнлаб автобуслар, машина ва автоприцеплар етиб келди...

...Табиатнинг нотантилигини қарангки, бир ёқда тўс-тўполон, одамлар ўзларини ҳар ёққа уришяпти. Автобуслар, машиналар болачага, хотин-халаж билан тўлмоқда. Бир ёқда эса... Ҳаммадан ҳам Шахзода опа учун дахшати эди бу дақиқалар. У тўлғоқ билан олишарди. Мана, бўлажак она остонасига ҳам сув ўрмалаб келиб қолди... Бирдан чинқириқ эшитилди. Ўша заҳоти овоз чиққан уй олдида автомашини ҳозир бўлди. Опа Қоракўл районидаги «Шарк юлдузи» колхозига келтирилиб туғрухонага жойлаштирилди. Тонгга яқин у мажсусиз кўзаларини очди.

— Қаер бу, Фаробми?

— Йўқ, олажон, Фароб эмас, лекин бу ер ҳам ўз уйингиз. Ўғилчалар муборак бўлсин! — деди кулиб ҳамшира қиз Гулбодом.

— А, ўғил...

— Ха, битта эмас, иккигил!

Она ётган ерида мадорсиз қўлларини миннатдорчилик билан ҳамширага қараб чўзди...

Ўша кунлари Қоракўл районининг ҳамма колхозларида табиий офатдан зарар кўрганларга ёрдам кўрсатиш штаблари тузилди. Бош штабга район ижроия комитети раиси Собир Жўраев бошчилик қилмоқда эди.

Биз штабга кирганимизда қабулхонада анчагина одам бор эди. Навбат бир аёлга келди. У уйқусизликданми, йиғиданми қизариб кетган кўзларини енгига артиб сўради:

— Кеча болаларимни автобусда жўнатган эдим, билмадим ҳозир қаерда экан...

Қорача бир йиғит рўйхатга кўз югуртириб чиқди-да, мулойимлик билан деди:

— Опажон, қайғирманг, фамилияларини айтинг, топамиз!

— Аннамуратов. Бийри Анвар, яна бийри...

— Бибигулли?

— Ҳова, шу-шу...

— Улар «Октябрь» колхозида. Ҳозир машина келади. Болаларингизнинг олдига жўнай-сиз.

Она шодлигидан ўкраб юборди.

Кўшни хонага кирдик. Барваста бир киши телефонда гаплашарди. Бу киши кекса партия ходими, Туркменистон ССР Олий Советининг депутаты, табиий офат оқибатларини тугатиш республика ҳукумат комиссиясининг аъзоси Болта Муродов экан. У ҳам дўстона ёрдам берганликлари учун район меҳнаткашларига, Бухоро область партия комитетида миннатдорчилик сўзларини айтди...

Ана шу воқеага етти ой бўлган кунда ўзбек ва туркман ёшлари бир-бирлари билан яна кўришдилар, ота-боболаридан қолган дўстлик алоқаларини янада кучайтиришга, қалин дўст бўлишга қарор қилдилар.

Юқорида тилга олганимиз — тошдаги абадий дўстлик ҳақидаги ёзувлар шундай пайдо бўлди.

— Ҳақиқий дўст бошингга қулфат тушганда билинади, — деди учрашувда сўзга чиққан Туркменистон комсомоли Марказий комитетининг секретари Қурбон Оғалиев. — Фароб ва Чоржўй районларини сув босганида ўзбек биродарларимиз ҳаммадан олдин ёрдамга келдилар. Қоракўлликлар қарийб 16 мингга яқин туркман оғанинларига бағриларидан жой беришди. Нон ҳам, кийим-кечак ҳам, турар жой ҳам ўртада баҳам кўрилди. Туркман болалари учун алоҳида богча-ясилар, мактаблар, ошхоналар очилди. Ҳар биримиз дўстларимиз хонадонларида ўзимизни ўз уйимиздагидек тинч осуда сездик. Бундай саҳийликни, одамийлик ва меҳрибонлиқни унутиб бўладими? Асло!

Шундан сўнг икки кун Қоракўлнинг кенг далалари, Бухоронинг бог ва ҳибёонлари, кўча ва расталарида ўзбек ва туркман қўшқилари, Навоий ва Махтумқули ғазаллари, най ва дўмбира куйлари Ҳамоҳанг янгради. Ўзбекча «Гулноз», туркманча «Сайра, дудор», ўзбекча «Жонон», туркманча «Кўшни қиз», ўзбекча «Лайло», туркманча «Ойна» куйлари осмонни янгради.

Ҳозир Туркменистон чегарасига яқин жойда, Олот посёлкасидан ўтар-ўтмас яна бир ёдгорлик кўзга ташланади. Унда ўзбек ва туркман тилларида: «Бу ерда ўзбек ва туркман халқларининг дўстлик боғи барпо этилади. 30 август, 1969 йил», деб ёзилган. 20 гектарга яқин бу майдонда ранг-баранг гуллар, турли-туман меваали ва манзарали ниҳоллар усмоқда. Ўзбек ерида кўкка бўй чицаётган бу ниҳоллар туркманлар дёрибдан оқиб келаётган Аму сувидан баҳра олмақда. Уларни икки миллат — туркман ва ўзбек ёшлари қуриб, парвариси қилмоқдадилар. Улар мумдм шу богда учрашиб, унн биргаликда дўстлик бўстониға айлантиришга аҳд-паймон қилганлар.

Шубҳа йўқки, бу богдаги дўстлик ниҳоллари чўқур илдиз отади. Бу жой икки миллат вакилларининг қайноқ дийдор кўришини, байрам ва тўй-томосшаларни биргаликда ўтказиш масканига айланади. Чунки, тили тилимизга яқин, дили дилимизга туташ. Кўйи кўйимизга оҳангдош фароблик ва чоржўйликларнинг бирор тўйи қоракўликсиз, бухороликларнинг маърақаси туркманларсиз ўтмайди. Ҳамиша ўзбек уйининг тўрида — туркман, туркман хонадонида ўзбек азиз меҳмондир.

Э. БОБОМУРДОВ,
Т. АҲМЕДОВ

Одил СУЛТОНОВ —
Социалистик Меҳнат Қаҳрамо-
ни, Свердлов районидagi «Ўз-
бекистон» колхозининг раиси.

Халлоқ АМИНОВ —
Совет Иттифоқи Қаҳрамони,
Шофирмон районидagi Шўр-
қўл қишлоқ Советининг раиси.

Ҳамро ЖУРАЕВ —
Социалистик Меҳнат Қаҳрамо-
ни, Учқудуқ конининг бри-
гада бошлиғи

Хурмат ТЕШАЕВА —
СССР Давлат мунофотининг ла-
уреати, Ромитандаги Ленин
номли колхознинг пиллачилиқ
бригада бошлиғи.

Мирзаали ЖАНГАБОВЕВ —
Социалистик Меҳнат Қаҳрамо-
ни, «Конимех» совхозининг
бош чўпони.

Салим АЗИМОВ —
Социалистик Меҳнат Қаҳрамони,
Бухоро районидagi «Маданият»
колхозининг механизатори.

Портретларни рассом П. УЧВАТОВ чизган.

Пакет ташувчи

Чол кўзида шодлик ёши
Шабнам каби йилтирар.
Уйлар учиб, беихтиёр
Болалигини қидирав...

Миттигина бола эди,
Юовошига ва эччил.
Биринчи бор Когон борди,
Ёзда, йигирманчи йил,
Кирдилар бир ғариб уйга,
Нимқоронгу ва сокин.
Қўшни уйдан чиқди биров
Нону қанд олиб секин.

— «Сенга муҳим иш топ-
ширдик.

Аждодингни биламиз.
Шул пакетни дарров

элтгил...

Сенга зафар тилаймиз.
Ҳайкалчадай сассиз қотиб,
Бош ирғади у бир зум.
Манглайдан аста ўлиб,
Бошлиқ эди табассум...
Пакет ташир энди ўғлон,
У йиллар бир уйқудан...
Кутар уни тўрт-беш киши
Жон ҳовучлаб, қўрқувда.
Пакет ташир қалбга босиб,
Қутишади суюниб.
Мардлигига таҳсин ўқиб,
Баъзан қўрқиб, куюниб.
Бухорою Когон — бир зум,
Чарчоқ унга бегона.
Тошиб-шошиб югуради,
Шу йўлда у парвона.
Тонг отмасдан вагонларда
Турар кутадиғанлар.
Кўп интизор пакет кутар
Чарм камзул кийғанлар.
Большевиклар тиним бил-
мас,

Қил устида Бухоро.
Ё инкилоб, ҳуррият, ё
Абад қолмоқ зулм аро!
Изгир олчоқ эл эчилар,
Гўё бозор Бухоро.
Бутун олам кўзи ўнда,
Қимни танлар фуқаро...
Чексиз тўлқин,
Зўр интиқом,
Тўлған сабр қосаси.
Ҳар кун бонгдай янграй эди
Улуғ инкилоб саси.
Большевиклар тиним билмас,
Тақдир ҳам қил устида,
О, у кунлар... Пакет ташир,

Уч-ла яшнар кўзлари.
Пакет ташир... Жангга чорлар
Улуғ Ленин сўзлари!
Сўнгра ҳужум... Олов олди
Регистонининг пештоқи.

Бухорода тинган эди.
Халқининг доди-фарёди.
Жангу сурон, тўпалонда
У югураб иш билан.
Югуради, топшириқ кўп,
Хилма-хил ташвиш билан.
Қучоқлади таниб жангда,
Улиб уни аллаким.

Юлдуз таққан сафлар аро
Фрунземиди балким!

Иссиқ сийна кўкрагига
Босилганин эслайди.

Аламзада боёнларининг
Шошилганин эспайди.

Куйбишевнинг ўтли сўзи
Юрагига бўлган жо:

— Қизил Шарққа мангу
ўчмас

Машъал бўлсин Бухоро!
Билиб олар Фаизулланин

Давлатга бош бўлганин,
Олисларда батракларнинг

Истиқболи кулганин.
Пакет ташир... Огоҳ бўлар

Ислохотдан, Декретдан.
Золимларнинг ахлат каби

Супрулганин бу юртдан.
Шу жанговар, матлуб ишин

Бағишлаб инкилобга,
Ленин дея, инкилоб деб

Интилар у офтобга...
Бугун недан сўйлар экан

Қўша-қўша пакетлар,—
Муҳрланган кўку сарик,

Уша-ўша пакетлар!
Бахтдан сўйлар улар бугун,

Сўйлар улуғ имкондан,
Чўллар бағри гул бўлганин,

Тилла кон ва газ қондан,
Мурунговда олтинкорнинг

Жасорати, аҳдидан.
Пакетчи чол шодмонлиги

Одамларнинг бахтидан.
Меҳнатидан, юлушидан,

Тақдирдан кўп шодон.
Дил мулкида Ленин яшар,

Кўнгли шундан ободон.
Бугун минглаб сафлар аро

Ярқирай чол ёноғи,—
Кўнган эди манглайига

Кремлиннинг нигоҳи...

Тошпўлат ҲАМИД

Митти қуш

Дарё узра учган қуш,
Тўлқинларга урма тўш.
Митти қушсан, уйлаб кўр,
Дарё зўр, гирдоби зўр.
Гирдоб ўраб кетмасин,
Камарларга элтмасин,
Балиқлар еб кетмасин!
Ҳой, митти қуш, митти қуш.
Тўлқинларга урма тўш!
...Дарё узра учар қуш,
Тўлқинларга урар тўш.

Ёниш

Дунё борки, кўз қувонади,
Дунё борки, Кўёш ёнади.
Кўёшнинг бу ёниши мангу,
Дўстим!

Сенга маслаҳатим шў:

— Ёнмоқ бўлсанг, қуёш бўлиб ён,
Юрагингда нур кўрсин инсон.

— Ёнмоқ бўлсанг, сиртингдан ёнма,
Ич-ичингдан қуёш каби ён.

Бир милтиллаб сўнсанг — қувонма,
Қуёш каби ёнолсанг, қувон!

Капалак

«Гўри Мир» зерҳига қўниб капалак,
Мангулик ҳақида ўйлабди узоқ.
Гумбаздан бир нидо келибди шу

чоқ:

— Қанотинг бўлса ҳам шоҳи-капалак,
Умринг бекор ўтди, шўрлик капалак!

ЁРҚИН ЙЎЛ

К

УЕШНИНГ олов гардиши найза бўйи. Абдулло қайрағоч соясига ўтириб, пассажир поездиди келиши керак бўлган томонга тикилади. Кеча у далада вагондан станцияга газеталар ташлаб ўтишларини тасодифан эшитиб қолди. Ушга газеталарда, деҳқонлар бундан яхши яшашлари мумкинлиги ҳақида ёзилган экан. Абдулло эшитган гапларига жуда қизиқиб қолди, бунинг устига ҳали газетани ҳеч кўрмаган эди. Шу сабабли у бугун атайлаб байдан рухсат сўраб келди.

Поезд ҳа деганда келавермади. Энди уйга қайтмоқчи бўлиб турган Абдулло, эшагини йўрғалатиб келатган чолнинг диққатини тортди.

— Нима қилиб ўтирибсан, ўғлим? — деб сўради чол.

— Эшитишимча, поездда қандайдир газета келтиришармиш, — деб тўғриси айтиб қолди Абдулло.

— Газета!.. Ҳим... Уқишни биласанми, ўзинг?

— Билман.

— Яхши. — Чол қўйинидан ўроғлиқ қоғоз олиб йигитга узатди. — Аввал ўзинг яхшилаб ўқиб чиқ, кейин бошқаларга сўзлаб бер. Унда бор ҳақиқат ёзилган. Ҳа, айтгандай, бу газетани ним берганини айтиб кўрма...

Абдулло газетани олиб ёзилганча уйга жўнади. Лекин азбаройи қизиққанидан сабри чидамай, йўлдан четроққа чиқди-да, газетани очиб, арабча ҳарфларга диққат билан тикилди. Газетада Россияда ишчи ва деҳқонлар подшоҳи тахтдан ағдариб, ўзлари давлатни бошқараётганликлари, амирга қарши курашда ҳам деҳқонларга ана шундай бирлик кераклиги ҳақида гап борарди. Бироқ Абдуллога кўп нарса ҳали жумбоқ бўлиб туялар, қандай қилиб амирсиз яшаш мумкинлигини унинг ҳеч ақли бовар қилмас эди.

Уша кунни Абдулло туни бўйи ухловмай чинди. Бошини турли хаёллар чулғаб олди. Амирсиз ва бодирсиз кун кечираватган узоқ юрт ҳақида ўй сурди.

Бу воқеа 1918 йилда бўлган эди. Қарманалик чорикор ушанда биринчи марта Россиядаги революция ҳақида эшитди, «Ленин» сўзини биринчи бор ўқиди. Ана шундан икки йилдан кейингина инжиқиб садоси қишлоққа етиб келди. Амир ҳокимияти чилпарчин бўлди, Бухоро Халқ Совет Республикаси ташкил топди. Бир кунни кечкурун вилоят партияейкаси ташкилотчиларидан бири — Шоймардон Жабборов Абдуллонинг олдига келди:

— Зарур иш билан келдим, Абдулло. Чиқайлик. гаплашамиз...

Сухбат ярим кечагача қўзилди. Шоймардон Россия ва Ленин ҳақида, ўзбекларнинг бундан кейинги тақдири ҳақида кўп гаплар айтди. Абдулло суҳбатдошининг сўзларини диққат билан тинглаб, ишончсизлик билан келди:

— Шунанга бўлса-ку яхши-я, бордию амир қайтиб келса-чи? Унда нақ ҳамманинг калласини олади-да. — Амир энди ҳеч қачон қайтиб келмайди. Қайтиб келмайдиган қилиб кувганмиз. Энди сен орзу қилган, бутун қамбағаллар орзу қилган ҳаёт рўёбга чиқди. Тўғри, ҳозир бизга жуда қийин. Лекин биз енгилмаймиз. Бизга фақат ёрдам керак. Сен ёрдам беришга розимисан?

— Жоним билан. Лекин қандай қилиб?

— Сен саводли йигитсан, ўқиш-ёзиш қўлингдан келади, бизга сендайлар жуда керак. Эртага партияейкага кел, иш нўп.

Аммо узоқ ишлашга тўғри келмади.

— Янги мактаб очингга қарор қилдим, бироқ ўқитувчилар йўқ. Бухорода очилган кўрсга борасанми? — деб сўрашди ундан, бир неча кундан сўнг.

— Энди мендан розилик сўраб ўтирмагангиз ҳам бўлади. Партия қайга буюрса, ўша ерга боришга тайёрман, — деб жавоб берди Абдулло.

Уч ойдан кейин Абдулло янги мактаб, ўқитувчиси

бўлди. Кейинроқ уни халқ маорифи бўлимига мудир қилиб тайинлашди. Бир оздан сўнг эса у Қармана ижроия комитетининг раислигига сайланди.

... 1924 йил. Бухоро Халқ Совет Республикасининг делегати сифатида А. Абдурахмонов ҳам ВКП(б)нинг XIII съездида қатнашди. Съезд ишини тугатгач, Абдулло билан Абдугани Набиевни Ташқи ишлар халқ комиссари Г. Чичерин суҳбатга чақирди. Сўнгра Надежда Константиновна Крупская хузурига киришди.

— Маориф соҳасидаги ишларингиз қандай? — Крупскаянинг биринчи саволи шу бўлди.

— Емон эмас, Надежда Константиновна. Тўртта етти йиллик мактаб очдик. Ҳамма ўқишни хоҳлайди, лекин дарсликлар етишмайди, ўқитувчилар масаласи ҳам чатоқ. Рус тили ўқишни йўлга қўймоқчи-мизу афсуски, ўқитувчи йўқ, — дея жавоб берди Абдурахмонов.

— Ёрдам берамиз, ўртоқлар, ёрдам берамиз. Ўзларингиз ҳам сўраб-суриштириб туринглар-да. Кўпроқ қамбағалларнинг болаларини жалб қилинглар ўқишга, — маслаҳат берди Надежда Константиновна.

— Қўлдан келганча ҳаммасини бажарамиз. Ҳозирча қамбағалларнинг болаларига текин овқат ва ёрдам уюштирдик.

— Сиз вилоят марказидаги мактаблар ҳақида гапиралсиз. Чет қишлоқларда аҳвол қандай?

Абдурахмонов ҳали у ерларда мактаблар йўқлигини, яъни келажда албатта очилаётганини айтди.

— Энг қийини шуки, ҳали босмачилар тугатилмаган. Улар марказга босиб қишлоққа қўчийдилар, қишлоқларни эса тез-тез талаб туришадилар.

— Босмачилик сўнгги кунларини бошидан кечиряпти. Улардан у надар кўрмаса ҳам бўлади. Агар биз ҳар бир нарсадан ҳадисирайверсан, унда революция ҳам қишлоқларга бўлардин... Агар биз керак бўлса тўппа-тўғри менга мурожаат қилаверинг, — деб Надежда Константиновна блокнотида нималарнидир ёзиб қўйди.

Орадан бир йил ўтгач, вилоятда тагин учта етти йиллик мактаб очилди. Рус тили ўқитувчиси ҳам келди. Буларнинг ҳаммаси Надежда Константиновнанинг ёрдами занглигини Абдулло дегҳол пайқайди.

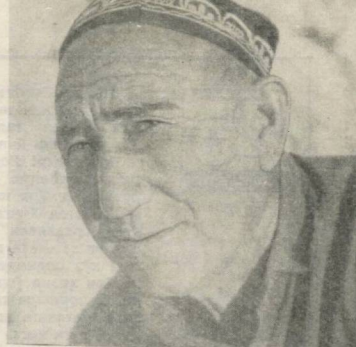
Бутун Иттифок оқсоқоли Михаил Иванович Калинин 1925 йилнинг февралда Бухорога ўтаётди. Қарманга тушди. Станция олдидидаги майдонда байрам пайтларидагидек тумонат одам тўпланди.

— Қадрли ўртоқлар! Бухоро тупроғида янги ишчи-деҳқон ҳукумати барпо бўлди. Бу ҳукуматни қадрланглар. Одамларга ҳақиқатни айтинглар, бу халқингиз асрлардан буй орзу қилиб келган ҳукуматдир...

Абдулло Михаил Ивановичнинг сўзини диққат билан тинглади. Митинг тугагач, эсдаликка суратга тушишди. Сўнгра Бухорога бирга жўнаб кетишди. Абдулло Ўзбекистон ССР МИК ва КП Марказий Комитети аъзослигига сайланди...

... Мана, биз Абдулло Абдурахмонов билан турли ҳужжатларни кўздан кечиряпмиз. Суратлар, газеталардан қирқиб олинган хабарлар, дўстлари — революция ветеранларининг хатлари коммунистнинг кўп йиллик фаолиятини кўзгудай акс эттирарди. Абдулло ака ўз дўстларини хотирлайди, улар ҳақида кўниб сўзлайди...

Бир неча йилдирки, шахсий пенсионер. Лекин 75 яшар жонқуяр коммунист тиним билмайди. Абдулло ака Навоий райони қасаба союзлари комитетининг раиси. Мен у кишининг нуруний чеҳрасига, сиражин манглайига боқар эканман, инсоннинг умр йўли қанчалик мураккаб, қанчалик машаққатли бўлмасин ҳақиқий инсон ҳеч қачон ўзгармаслигига, буқилмаслигига яна бир бор инондим.

Қоракўл районидаги «Москва» колхозининг юқори ҳосил устаси Олтибой Хасанов.

Сайёра Абдулатипова — Навоий нимё комбинати қурилишининг аълочи мутахассисларидан биридир.

Томдидаги икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Жабай Балимонов номли колхознинг ёш қўпони Жаҳонқили Балимонов чорвадор отасининг муносиб вориси.

А. УСМОНОВ ва Л. БОРУХОВ
фотолари

Геннадий ЯСТРЕБОВ

Шонли Совет қўшинлари самурайларнинг Квантун армиясини тиз қўқитиб, империалистик Япония устидан ғалаба қозонганига 3 сентябрда йигирма беш йил тўлди.

Чорак аср! Лекин Забайкалье fronti қисмлари сафида «қуш учса қаноти қуядиган» Гоби саҳросидан пиеда юриб ўтганларимиз, инсон қадами етмаган Хинган тоғларини забт этганларимиз, қум барханлари бағридаги шиддатли жанглар — бунинг ҳаммаси гўё кечагина бўлиб ўтгандек ҳамон кўз олдимдан кетмайди.

Мен ҳозир ўша мисли кўрилмаган юриш ҳақида, бу юришда синалган солдат кродаси ва дўстлиги, матонати ва садоқати ҳақида «Излайман» деган янги қисса ёзмоқдам.

Қўйиб шу қиссадан парча ўқийсиз.

ЖАНГДАН СЎНГ

Б

иринчи жангнинг ваҳимасино ҳаяжони қанчалик зўр бўлмасин чарчаганимиз билинди: жанг тугаши билан аллақайси бир ҳароба кўрғон тағида ерга таппа-таппа ташлаб, пинакка кетди.

Мен қотиб қолган эканман, кимдир елкамдан ушлаб қаттиқ силкигандagina кўзимни очдим.

Тепамда Қўчқор билан Серкабой тиржайиб туришар, улардан нарироқда Мирҳайдар деган новча қора йигит ерга ўтириб олиб, буюм тўрвасини кавлаштирмоқда эди.

— Дев бўлиб кет-э! — деди Қўчқор. — Бу ёқда шунча ҳангома бўляптию хурракни қўйишини қара бунинг!.. Қани тур, палов қилмоқчимиз! Тезроқ бўл, оғайни, бир соатгина вақтимиз бор!..

— Палов?! — дедим ҳайрон бўлиб. — Гуручни қаёқдан оламиз?

— Қаёқдан олармиш! Ҳамма сенга ўхшаб ётибди дейсанми ғафлат босиб. Мирҳайдар, бояги ноз-неъматлардан бер, татиб кўрсин! Мирҳайдар қаппайиб қолган буюм тўрвасидан иккита халтача олиб, олдимга ташлади.

Муштдек-муштдеккина халтачаларда майда-майда конфетлар. Ундан ҳам майда печеньелар бор экан.

— Наҳот япон солдатларини шунақа нарсалар билан боқишса?

— Солдатлар эмиш! Сен ҳозир япон генераллари ейдиган неъматни еясан, галет дейдилар бунини, каллаварам!

Офтоб терак бўйи кўтарилган, олис-олислардаги тоғларга чакқол кўринар эди.

Эрта тонг пайти тўпбозлик вақтида кўтарилган ёнғин ўчган, ҳозир тепаликлар орасидаги тош уйларнинг деворлари хунук сўррайиб турар, ёмирилган ертўлалар ўнгирга ўхшаб ваҳимали қорайиб кўринар эди. Биздан сал нарироқдаги кўрғон олдида ўлжа олинган милтиқлар, ханжар ва қилчлар тепа-тепа бўлиб уюлиб ётар, кўрғон ичида эса тиззаларини қучоқлаб олган самурайлар ўтирар, улар узоқдан негидир ташландиқ қабрларни эслатар эди...

Ашқол-дашқолларни кўтариб, дарё бўйига тушди.

Соҳилга сапёрлар жойлашган, солдатлар милтиқларини бир-бирига суяб қўйиб, дарёда чўмилишмоқда, шофёрлар машиналарини ювмоқда эди.

Юқорида, қалин қамишзор бошланадиган жойдаги бир туп толнинг катта бир шохи худди дарёга чўкалаётгандек, суя устига энгашиб, майин барглари билан сокин тўқилларини силаб-тараб ётар, бошқа бир шохи эса гўё бунисини сувдан тортиб олмоқчи бўлгандек, иккинчи томонга бўй чўзган эди.

Биз тол соясига жойлашдик.

Мирҳайдар билан Серкабой дарҳол ўчоқ қовлашга тушди.

Мен котелокларни олиб, сувга кетдим; қайтиб келсам, тонгдаги жанг ўғирисида баҳс кетаётган экан. Қулоқ солсам бу жангнинг тақдирини шу уч оғайним ҳал қилибди!..

Серкабой, масалан, тўпбозлик тўхтаб, «Олеа!» деган команда берилганда, ротада биринчи бўлиб ҳужумга отилибди.

Тиканили силлар орасидан эмаклар ўтиб, хандаққа сакраб тушса... Унг томондаги амбразуралардан бирини пулемёт тариллаб, бир неча солдатни ярадор қилибди.

Буни курган Серкабой камаридан шартта гранатасини сўғуриб олиб, қучоқлашга амбразурага улоқтирган экан, пулемёт парча-парча, самурай эса нимта-нимта бўлиб учиб кетибди.

Мирҳайдар ҳам Серкабойдан қолишмабди. У автоматини тариллатганича траншеядан чиқиб кетаётса, белларига граната боғлаб олган иккита самурай, дзотдан чиқиб пойлаб турганимиз. Мирҳайдар қаққонлик билан чап бериб, ўзини самурайларнинг устига отибдию автоматининг кўндоғи билан уриб, уларнинг абжанини чиқарибди...

Лекин Қўчқорнинг жонбозлиги олдида Серкабой билан Мирҳайдарнинг қахрамонлиги ҳеч гап бўлмай қолибди.

Батальон дарёга етиб келишидан олдин разведка дарёнинг ўнг қирғоғида япон дозори борлиги ҳақида хабар берибди. Бунинг эшитган гвардиячи капитан дарҳол ечинибди-да, Қўчқорга ҳам ечинишни буюрибди. Сўнг, ёнларига тўртта разведкачини олиб, автоматларни ўқлаб, биринчи бўлиб дарёга тушишибди.

Улар гоҳ сузиб, гоҳ шўнғиб дегандай, бир аяллаб дарёдан ўтиб олишибди, сўнг, эмаклар дозор турган томонга қараб кетишибди. Ол-

динда капитан, унинг орқасида Қўчқор, Қўчқорнинг орқасида разведкачилар.

— Қоронғида эмаклар кетяпмиз, эмаклар кетяпмиз... Бир маҳал қарасақ, соқчи турибди, милтиққа суяниб... Бахтимизга, самурайлар траншеяга пусиб олиб, қўл фонларини ёқиб карта ўйнашаётган экан. Соқчига уч қадам қолганда, капитан менга қараб мўйлов қилди. Сапчиб турдим у бир ҳамла билан соқчининг гирибонидан гўё бўғиб, шартта пилоткамни оғзига тикдим... Мен соқчини ғиппа бўққанимда капитан билан разведкачилар ҳам траншеяга сакраб, самурайларни таппа-таппа босишди!.. Соқчиси тушмаган самбона экани билмадим, бир пайт, мени бошидан ошириб ташласа бўладими! Хайрият юмшоқ жойга тушган эканман, ўзимни ўнглаб олдим у қўш оёқлаб човига бир тепган эдим... чархалак бўп кетдиёв!..

Қўчқорнинг ҳижоисига маҳлиё бўлиб, ағрайиб қолган эканмиз, тўсатдан:

— Балли! Опқоч, Қўчқор! Опқочавер! — деб кулган овоз эшитилди.

Капитан Ғозиев, толга суяниб илжайиб турарди.

Сўнгги бир-икки кунда бурунгидан ҳам озиб, уникиб кетган, лекин бая Қўчқор айтгандек чехраси очик, кўзлари кулиб турар эди. Серкабой қийғоч кўзларини муғамбирона сузиб, капитанга қаради:

— Жўлдас капитан! Миновдинг сўзи рас бўлса... барлиқ самурайди бир ўзи қирпи тастаган сияктигўй! — деди Серкабой.

Қўчқор афтини буриштириб:

— Мен эмас, ўзинг-ку японларнинг ҳамма дзотини емириб ташлаган!

— Минов-ши, минов? — Мирҳайдарни кўрсатди Серкабой. Жалғиз ўзим барлиқ жапонди жўйиб тастадим, дейдигўй! — Серкабой қисик кўзларини қисиб хоҳолаб кулди.

— Хўш, Машрабой-чи? — деди капитан.

— Бунга ҳали навбат келмаган эди! — деди Қўчқор. — Бўлмаса, бу бутун Квантун армиясини бир ўзим тиз чўқтирдим, дерди!

Капитан менга қараб кулиб қўйди.

— Хўш, ош неча кишига мўйжаллапяти, оғайнилар? — деди у.

— Улфати чор, анда маза бор, ўртоқ капитан! — деди Қўчқор.

— Ана холос! Фақат ўзимиз еймизми? — деди капитан. — Қойил! Рота командирларини тақлиф қилиш керак. Кейин... Галушка билан Зоя ҳам эсдан чиқмасин. Уқдинги, Қўчқор!

— Уқдим. Бошқалар эсдан чикса ҳам Зояхон эсдан чиқмайди, ўртоқ капитан!

Капитан унинг ҳазилига жавоб бермай, менга юзланди.

— Машрабой! Юр, ош дамлагуна чўмилиб чиқамиз!

Биз соҳилга тушиб, қамишзор олдида тўхтадик.

Капитан гимнастёркасини ечиб, чўндай қорайиб кетган танасини шапатлаб, соҳилда бирпас турдим. Мен унинг тарашадай қотган бақувват танасига қараб оғзим очилиб қолди. Бу танада ўқ, тиг тегмаган ҳай йўқ эди. Операция излари бўлса керак, мушакдор кўркари, қорни, сон ва болдирлари чандик бўлиб кетган.

Капитан кўзларимдаги ҳайратни сезмай, ўзини жардан туриб дарёга отди. У ёш боладек қувониб, дам сувда думбалоқ ошиб ўйнар, дам кулоҳ отиб дарёнинг ўртасига чакра борар, дам чалқанча ётиб, кўзларини юмиб узоқ сузар эди.

Капитан соҳилга чиқиб, майсезорга чўзиларкан, тикилиб қараётганимиз кўриб кулимсиради.

— Менга Ватан урушида қатнашганим ҳақида ҳужжат керак эмас! — деди кўркари ва қорнидаги тарам-тарам чандикларни силаб. — Бунинг ҳар биттаси бир ҳужжат. Ҳар бирининг ўзига яраша тарихи бор, ука.

— Бу тарихларини эшитасан бўларди, ўртоқ капитан...

— Албатта гапириб бераман, — деди капитан ва кўлларини бошининг остига қўйиб, осмонга тикилди. — Мана, уруш тамоми бўлсин. Бамайхотир ўтириб гапириб бераман. Қорасуа бўйлариди гапириб бераман, Саломатхон... — У тўсатдан юзюда қулгичларни ўйнаб жилмайдию шиддатли чехраси аллақандай яшариб кетди. — Саломат кулинг ўргилсин бир ош дамласа, сиз билан биз бўлоқ бўйида ошни кутиб, хангомалашиб ётсак, а, лаббай?

Тўсатдан юрагимга қуёлган ҳаяжон ва журъдатдан энтикиб:

— Ўртоқ капитан! — дедим. — Сиз тунов кун Саломатхон... Сало

матхон опамлар билан бирга ўқиганман дедигиз. Лекин уруш бошла-
надиган йили... У кишини, Саломатхон опамларни, фарғоналик бир йи-
гит олиб қочиб кетувди. Сиз... танмайисизми ўша йигитни?

Капитан кўзлари сал қисилиб менга қаради, сўнг, болаларча бир
ғурур билан:

— Нима мен Саломатхонни олиб қочиб кета оладиган йигитга ўх-
шамайманми? — деб сўради.

— Нега? Жуда ҳам ухшайсиз-да!

— Бўлмаса нега сўрайсиз? — деди ҳазиломуз кулимсираб капитан.

— Негаки... мен ўшанда шама қилсам, сиз гапни олиб қочдингиз,
ўртоқ капитан.

— Чунки, дунёда ҳаммага ҳам айтилавермайдиган, киши фақат ўз
кўнглида авайлаб сақлаши керак бўлган сирлар ҳам бўлади, ука. Му-
ҳаббат — ана шунақа нарсалардан, Машраббой!..

Капитан кўзларини беғубор тиниқ осмондан узиб, менга қаради,
фавқулодда меҳрибон, илғи бир говушда:

— Мен сизга ишонмаганим учун шундай деяётганим йўқ, ука, —

деди.

— Йўқ, йўқ, тушуниб турибман, ўртоқ капитан! — дедим мен.

Шу пайт ошпазларнинг кулгиси эшитилди, сўнг тол тагидан Зоя
югуриб чиқди.

Пилоткасини пешанасига босиб кийган, майин тилла ранг сочлари
өлкасини қоплаган Зоя жуда шўх ва жозибали кўриниб кетди кўзимга.

У капитаннинг олдида қад ростлаб:

— Уртоқ капитан, мумкинми чўйилсам? — деб сўради.

Капитан бош ирғади.

— Нега мумкин бўлмасин?! Марҳамат, Зочка...

— Бўлмаса соҳилни бўшашиб кўйинглар. Мен ҳозир! — Зоя шун-
дай деди-да, тоғ эчкисидай диқ-диқ сакраб, қалин қамишзорга шўн-
ғиди.

Оғзи қулоғида, Қўчқор келиб қолди:

— Ошини дамлидик, ўртоқ капитан.

— Рота командирлари келишдими?

— Келишяпти, ўртоқ капитан.

— Ҳозир... — капитан этигини кийиб ўрнидан сакраб турди.

— Зояхон қанилар! — деди Қўчқор тиржайиб...

Худди шу пайт, қамишзордан: «Ойижон!», деган овоз эшитилдию
қамишлар шатир-шутур бўлиб кетди, сўнг қўллари билан ич қўйлагини
ёқасини ушлаганича, орқасига тисарилиб келаётган Зоя кўринди.
Зоянинг кетидан... иккита япон офицери келарди!..

Бирининг қўлида граната, иккинчисининг қўлида ёғоч сопли катта
маузер, лой чаплаган япсқи қорамтир юзларида ҳам қўркув, ҳам
аллақандай совуқ бир журъат, самурайлар, худди чехраларига ниқоб
кийиб олгандек тиржайиб келишар эди.

Бир дақиқа ҳаммамиз жой-жойимизда қотиб қолдик. Шундан ке-
йинги воқеа, назаримда, кўз очиб юмгунча содир бўлди.

Капитан:

— Ёт! — деб бакирди-ю, бир сапчиб Зоянинг олдида борди. У
қизини уриб йиқитдими, ё қўлидан тортдими, билмай қолдим, иккаласи
ҳам қамишзор этагидидаги чуқурга ағанай кетди.

Мен ўзимни ерга отганим ёдимда йўқ, фақат граната тутган япон
офицери осмонга сапчигани эсимда бор. Шу заҳотиёқ мендан икки-уч
қадам нарида, Зоя билан тўзтон ағнаган чуқурчанинг ёнида «гуп»
этиб лой ва қум аралаш тўзтон кўтарилди-ю, граната парчаларининг
ҳавони виз-виз тилиб ўтгани эшитилди. Кетма-кет тўппонча овози ян-
ради.

Мен бошимни кўтардим.

Боя қўлида маузер ушлаб турган самурай қорнини чангаллагани-
ча қамишда ағанаб ётар, шериги эса қўлида ханжар, оёқларини ке-
риб ҳамон ғалати ишшайиб турар эди.

Тўппончадан ўқ узган — капитан эди. У наганини қинига соларкан,
кўзлари қақнаб: «Тўтинлар!» деган маънода бош иргиди-да, ўзи ер-
да ғужанак бўлиб ётган Зоянинг ёнига тиз чўкди.

Чор атрофдан солдатлар югуриб келишарди. Қўчқор биринчи бў-
либ қамишзорга қараб югурди. Унинг кетидан, гўё бутун бир рота са-
мурайни асир оладигандек, энтикиб мен югурдим...

Қўлида ханжар, ғалати иржайиб турган самурай, лойда сирганиб,
секин орқага чекинарди. Тўсатдан у аллақандай бўғиқ ва ёқимсиз овоз
билан нимадир деб кичкирди-да, лой чаплаган юзи даҳшатли буржи-
шиб, ханжарни қорнига урди.

Ханжарнинг ўткир тиги офтобда икки марта ялт-ялт қилди; учин-
чисида ханжар қўлидан тушиб кетди. Кўзлари қинидан чиққоған, юзи
даҳшатли тиришган самурай қорнини чангаллаганича ерга чўккалаб
қолди, сўнг, қаттиқ инграб юз тубан йиқилди...

Кимдир қаттиқ сўкинди, кимдир ижирганиб туфурди.

— Яшасин император, дейди-я! Император сенга нима яхшилиқ
кўрсатдики, жонингга бунчалик қасд қиласан? Аҳмоқ!..

Мен солдатлар даврасидан чиқиб, секин орқага қайтдим.

Зоя биқинидан яраланган шекилли, ёнбошини қўли билан ушлаб,
тол тагига замбилда ётар, тилла ранг сочлари бўйни ва қўкрагига
ёйилган, кўзлари юмук эди.

Унинг атрофида учинчи рота командири, Галушка ва яна бир не-
ча офицерлар индамай турар, капитан кўринмас эди.

Мен боришим билан, тол тагига студбеккер келиб тўхтади. Сту-
дбеккердан капитан сакраб тушди.

— Қани, эҳтиётгина... — Капитан замбилнинг бир томонини кўтар-
моқчи бўлиб энгашган эди, Зоя кўзларини очди, бевозталаниб пичир-
лади:

— Уртоқ капитан!..

Капитан замбилни қайта ерга қўйиб, Зоянинг сочларини тўғрилади.

— Тўзалиб кетасан, Зочка...

Зоя, тўсатдан аллақандай чарақлаб кетган мовий кўзларини капи-
тандан узмай тикилиб ётарди...

— Агар кўришмасан... Хайр, ўртоқ капитан...

Ранги қув ўчган капитан эглиб қизнинг пешанасидан ўпди.

— Кўришамиз, Зоя, азизим, сен медсанбатда бўласан. Мен бора-
ман. Мана, ҳаммамиз борамиз.

Зоя, гўё ҳамма билан хайрлашаётгандек, чарақлаб турган кўзлари
билан атрофдагиларга қаради.

Старшина Галушка, капитаннинг ёнига тиз чўкиб, қизнинг пешана-
сини силарди.

— Яхши бўлиб кетасан, қизгинам!..

Зоя индамади, ютиниб, кўзларини юмди...

Капитан замбилнинг бир томонини кўтарди, Галушка иккинчи томо-
нини. Ҳамма ердамга шошилди. Зояни студбеккернинг кузовидаги
пичанга ётқишди, унинг ёнига батальон фельдшери чиқиб ўтирди.

— Секинроқ ҳайданглар! — капитан шундай деди-да, машинанинг
кўзгалишини ҳам кутмай, бошини қуйи солганича соҳилга қараб кетди.

Қўчқор чуқур хўрсиниб:

— Зоя, — деди секин, — капитанни бир ўлимдан олиб қолган экан.

Биз нима қилишимизни билмай жимгина турардик.

Капитан сув оқимига тикилганича, хаёл суриб қолди. Сўнг, тўсат-
дан бир нарса эсига тушгандек, соатига қаради-да, бир-бир босиб
штабга томон йўл олди.

— Уртоқ капитан!... — Қўчқор унинг кетидан журъатсизгина эр-
гашди.

Капитан тўхтамай:

— Хўш! — деб сўради.

— Ош... — деди Қўчқор.

— Мен емайман, еяверинглар...

Рота командирлари ҳам тарқаб кетишган, фақат старшина Галуш-
ка қолган эди.

— Даюс! — Қўчқор қамишзорга қараб муштини тугди. — Импера-
тор учун жон бермоқчи экансан, беравермайсанми? Бечора қизда ни-
ма қасдиган бор эди, лаънат!..

Мирҳайдар ошни сузиб келди. Чуқур сукутга чўмган ҳолда бир-
икки ошамдан еган бўлдик. Сал ўтмай, йўлга чиқиш ҳақида буйруқ
берилди.

Булар Бухоронинг фахри

Совет Иттифоқи Қаҳрамони Узайр Абдурахмонов ва «Шухрат» ордени-
нинг тўлиқ кавалери Баҳром Равшанов Навоий кинёи комбинати кури
лишида ажойиб меҳнат намуналарини кўрсатмоқдалар.

Г. ЯСТРЕБОВ фотоси

ИККИ ЮЗ МИНГ СУХБАТДОШ

Дедим мен етти ёшимда: «Ниҳол эксам қатор бўлсин, Ниҳоллар гулга чўмган кун дилим ҳам навбахор бўлсин!».

Ёшим ўн бирга етганда етишдим ўз муродимга, Деди дўстлар менга: «Касбинг муборак, барқарор бўлсин!».

Ҳамиша мақсадим шўлқи, етиштирган гулим-мевам Қадрдон меҳнат аҳлига шифо бўлсин, мадор бўлсин.

Бу мисраларнинг атори «Ленин йўли» колхозининг боғбони Шариф Нурхонов уч миллион тул тут кўчати волга етказди. Бухоролик бу шорни республикамизнинг адабиёт шинавандалари яхши танийдилар.

А. УСМОНОВ фотоси

Тоғлар

Феруза осмонга тираб елкамни
Чўққилар кифтида юрибман кезиб.
Шаффоф шалопадек қувончим жўшар
Буйлутлар бошимни силашим сезиб.
Куйлайман! Ҳар сўзим такрорлаб тоғлар
Гулдирак мисоли қайтарар садо, —
Шунча мағрурлигу шу қадар савлат...
Садодан ларзага келади само.
Бир лаҳза жим қолсам, тоғ тинчир шу он,
Аста мудраб кетар мўйсифид мисол.
Ғурурдан қолмайди заррача нишон...
Етмас менсиз садо бермоққа ҳоли.

Самандар ВОҲИДОВ

Ўйлим олис

Тўн, пардангнни кўтаргин тезроқ,
Ўйлим олис, турибман шошиб.
Куч борнда, сезгунча чарчоқ
Довонлардан ўтайин ошиб.

Тўсиқ солма йўлларимга, хоб,
Ором ол, деб берма маслаҳат.
Ҳаёт юкин манзилга шитоб
Элтмоқ керак...
Қисқадир муҳлат!..

Неъмат АБДУРАҲМОНОВ

Навоий райони

Мерос

Гужум дарахтидан ясадим рубоб,
Ҳикматли дарахт бу — бобомдан мерос.
Сўзлайди қалбидан сирлар бобма-боб,
Сўзи — тарих битган донишмандга хос.

Эрк учун одамлар кўзволган кунда
Шу гужумдан олган таёқ изи бор.
Босмачини қувиб юрганда тунда,
Шу гужум кўндоқ ҳам бўлган мададор.

Қон кечган, жонидан кечганди улар,
Келажак ҳаётга қўйиб-чун асос.
Улғайдим, ҳаётда ўтаркан йиллар,
Гужум бўлди менга улардан мерос.

Меросдан жанг учун кесмадим қурол,
Тинчликни қуйлашга рубоб ясадим.
Дёйрим ҳур, обод, менга ёр иқбол,
Соз чалиб ҳаётда отаман одим.

Темур НОРОВ

«Гулистон»нинг доимий ўқувчилари 200.000 га яқинлашиб қолди. Улар журнални ўқиш билангина чегараланмай, унинг йўналишини белгилашда, мундарижасини бойитиш ва янада ранг-баранг қилиб чиқаришда ҳам турли воситалар билан иштирок этадилар. Биз ўқувчиларимиздан кунига қирқ-элликлаб хат оламиз. Бу хатларнинг умумий таҳлили шуни кўрсатадики, ўқувчилар оммасининг маънавий талаблари тобора ортмоқда, улар журналдан қалб ва онг учун кўпроқ бойлик, кўпроқ янгиллик, информация ва руҳий завқ истайдилар.

Республикамизда ҳозир юз минглаб нусхада чиқадиган ранг-баранг мазмунли ажойиб журналлар бор. Ўқувчи ўз касби, ёши, қизиқиши, маънавий талабларига қараб истаган сеvimли журналга муштатий бўла олади. Кўпгина журналларимизнинг ўз тематик доираси, ёритадиган асосий соҳаси, профили бор.

«Гулистон»нинг тематик доираси чегараланган эмас. У оммабоп ва ҳаммабоп журнал. Шунинг учун унинг қиёфасини белгилаб олишда ўқувчиларимиз, уларнинг хатлари, улар билан йил бўйи олиб борадиган турли шаклдаги суҳбатларимиз ёрдам беради. Бунда биз ўқувчиларимизга ва журналнинг кўп йиллик аъъо-ларига асосланамиз.

Журналнинг асосий йўналиши ўқувчининг маънавий талабларига жавоб бериши, унинг онгини кўпроқ қизиқ маълумотлар, ажойиб янгилликлар билан, қалбини эса нафосат ва гўзаллик туйғуси, олижаноб ҳислар билан бойитишга қаратилган. Биз республикамизнинг сиёсий-ҳўжалик ҳаёти ҳақида ёзсам ҳам, ажойиб одамларимиз ва революцион аъъаналаримиз ҳақида ёзсам ҳам, баъдий дид ва ҳулқ-атвор, халқимиз одатлари ва меҳнат тажрибалари, ўтмиш мероси ва келажак истиқболлари ҳақида ёзсам ҳам, ўқувчининг юксак гражданлик туйғуларини бойитишни кўзда тутамиз. Ҳар томонлама ўйгун қамолотни, жисман ва руҳан гўзал бўлишни истаган ёшларимизга журналнинг бундай йўналишида чиқиши айниса маъқул бўлмоқда.

«Гулистон»нинг бу йилги сонлари республикамизнинг турли областларига бағишланаётир. Айрим областларимизнинг иқтисодий қудрати, ҳўжалик қиёфаси, табиий ва этнографик ўзига хосликлари ўқувчиларимизни жуда қизиқтирмоқда. Биз одатда матбуотда кам ёритиладиган жойларга етиб бордик, журнализмнинг «географияси» кенгайди, республикамизни яхшироқ билишни истаган ўқувчиларимиз бу сонлардан кўпгина янгилликлар топдилар.

Редколлегия ва авторлар активимиз, ўқувчилар талабларига мувофиқ, келгуси йили ҳам бир неча муҳим «бағишловлар» қилмоқчи. Фикримизча, журналнинг ҳар бир сонига асосий материаллар маълум бир қизиқ масалага бағишланса, мақсад аниқ бўлади. Шунинг учун «Бир гигант коллектив ҳаёти», «Шаҳар қурилишининг келажакки», «Халқ қалбининг нафис туйғулари», «Миллионлар ўқимоқда», «Энг ёш фанлар», «Биз ишчимиз» сингари конкрет мавзуларга бағишланган айрим сонлар чиқаришни мўлжалламоқдамиз. Бунда шу мавзуларнинг энг қизиқ томонлари, янги маълумотлар, социологик анализ ва ҳаётий воқеалар, рақам ва ажойиб фактлар кенг ёритилади. Бундан ташқари, албатта, журнализмизда аъъанавий бўлиб қолган бўлимлар, адабий-баъдий асەرлар, ғаройиб мароқли маълумотлар, сатира ва юмор саҳифалари ҳар сонда давом этади.

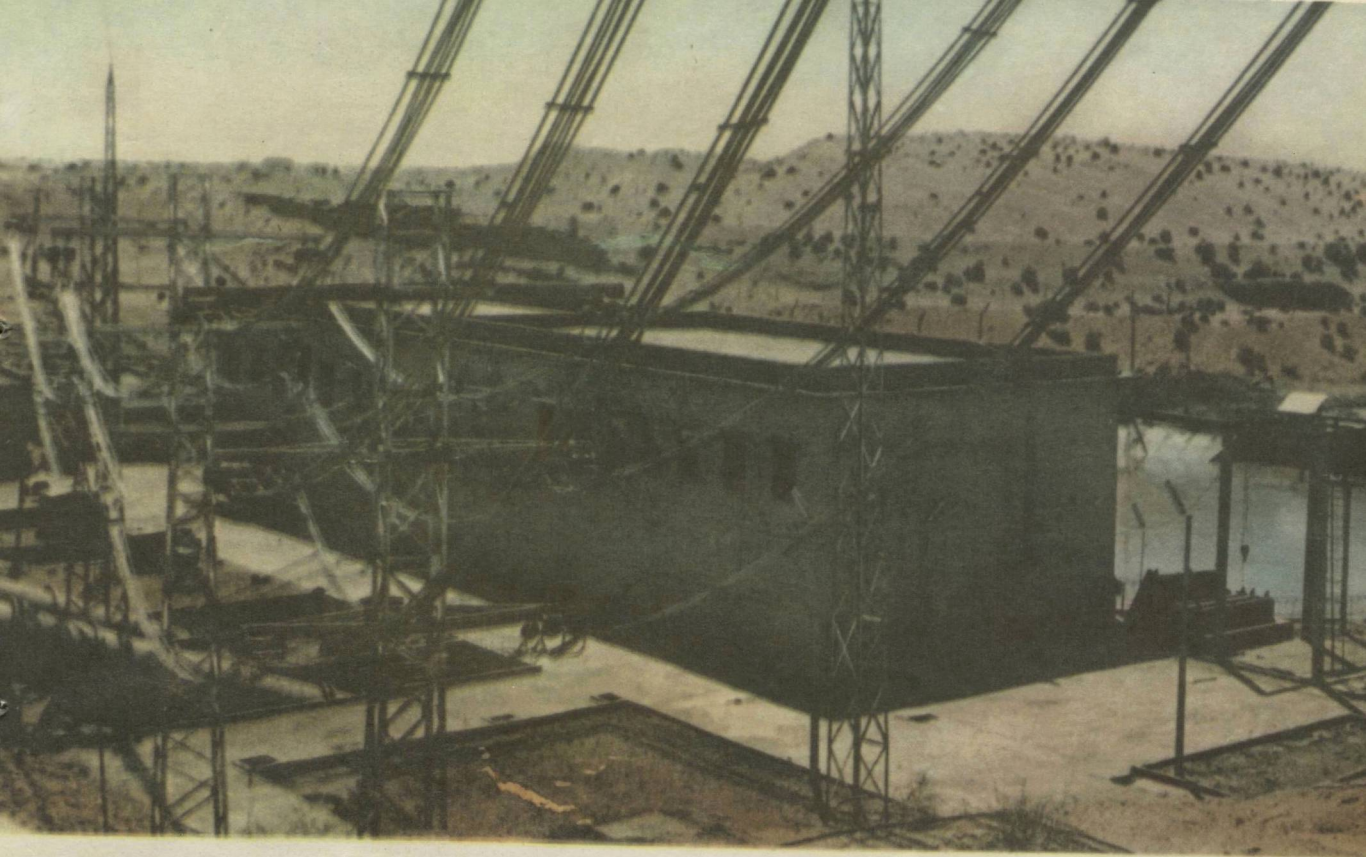
Албатта журнализмнинг камчиликлари ҳали кўп. Биз ўқувчиларимизни қизиқтирган ҳамма масалаларни қамраб ололмаепмиз. Жанр ва услуб жиҳатидан ҳам ўз қиёфализини ҳали етарли аниқлаб олганимизча йўқ. Айниқса рангли суратларнинг босма сифати қаноатланарли эмас.

Янги йилдан полиграфия имкониятларимиз кенгайиб, расм-суратлар сифати яхшиланади. Умидворимизки, ҳурматли ўқувчиларимиз «Гулистонга» яна обуна бўлиб, унинг кенг тарқалишига қўмаклашиш билан бирга ўз мулоҳаза ва маслаҳатларини ҳам илгаритгидек бизга етказиб турадилар ва биз, кўлашиб, «Гулистон»нинг янада мазмундор ва чиройли бўлиб чиқишига эришамиз.

РАНГЛИ САҲИФАЛАРДА: Ҳамза номидаги насос станцияси; ялли терим; сув келди. **Тўртинчи бетда:** Газ-лининг Оққум-Парсон участкаси бошлиғи Эргаш ҲИКАМАТОВ ва пармаловчи уста Сангин ЭРГАШЕВ.

Г. ГРАФКИН фотолари

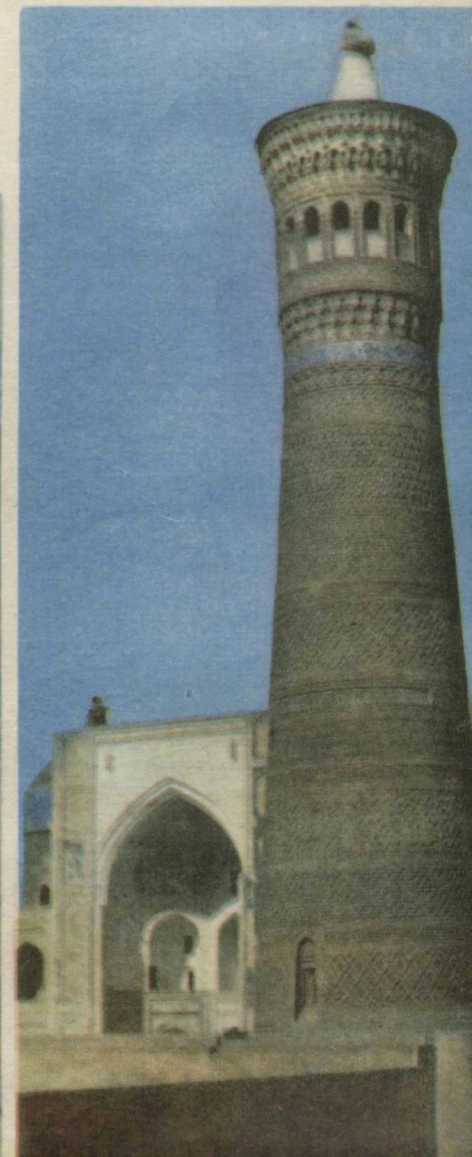
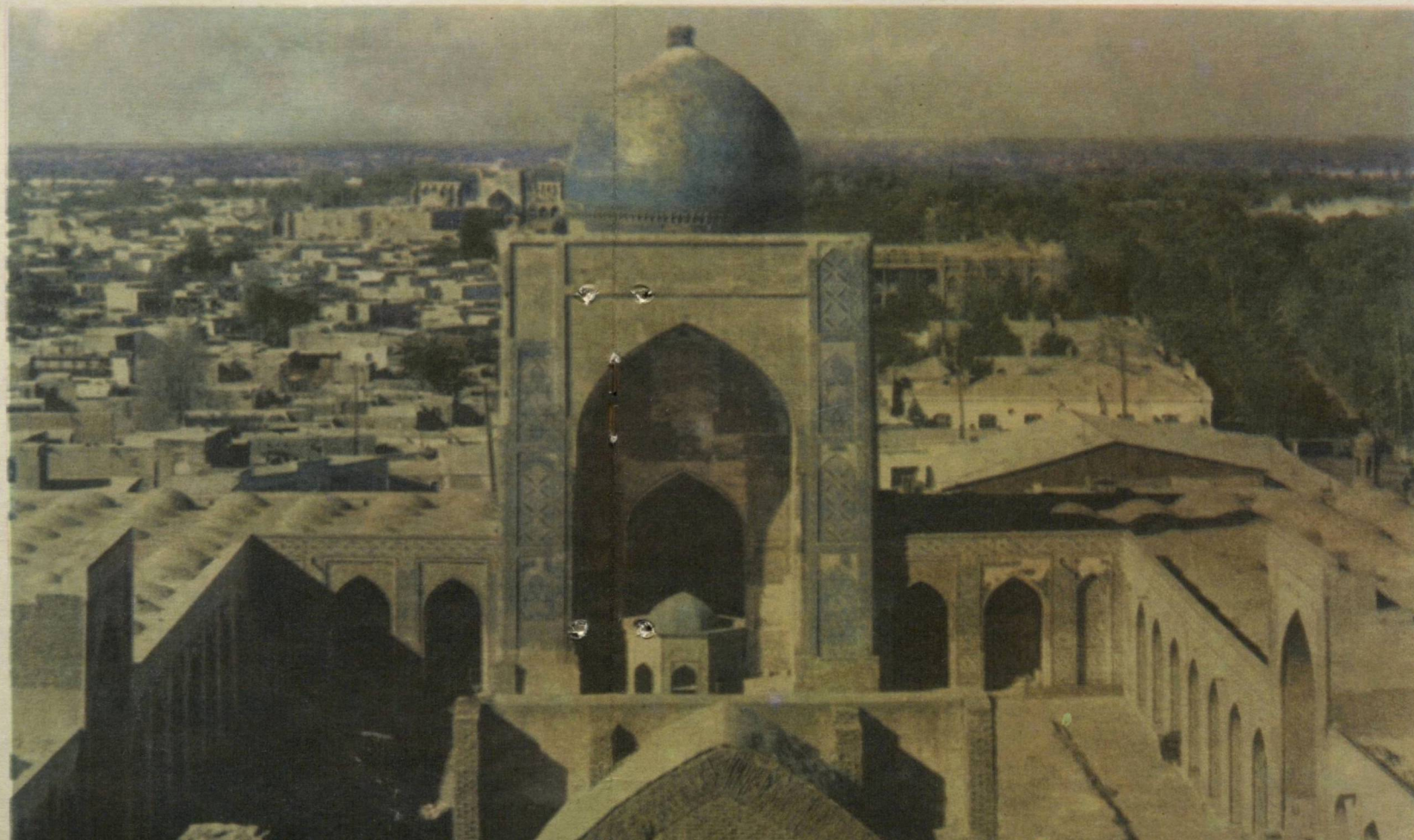

Бухоро — асрлар гувоҳи. Бир қарашда, тарихдай кекса ва ўнги; бир қарашда, шўх ва навқирон. Унинг марказида — меҳнат ва бахт, ёшлик ва абадийлик рамзи — улуғ Ленин ҳайкали.

Сиз бу суратларда қадим Бухоро ёнида қад кўтарган гул боғ шаҳар Навоий ҳаёти-дан ҳам лавҳалар кўриб турибсиз.

Г. ГРАФКИН, фотолари.

ШАРҚ АРИСТОТЕЛИ

VIII—XV асрлар давомида Урта Осиё жаҳон маданий тараққиётида етакчи ўринлардан бирини эгаллади. Бу оралиқ Урта ва Яқин Шарқ маданияти тарихида, айрим ҳолларда, «Уйғониш даври» ёхуд «Классик давр» деб ҳам юритилади. Бу даврда Урта Осиё халқлари орасидан жаҳон фани ва санъатида катта ҳисса қўшган буюк сиймолар етишиб чикди. IX—XII асрларда Хоразмий, Фарғоний, Форобий, Ибн Сино, Беруний, Махмуд Қошғарий, Замахшарий, XIV—XV асрларда эса Лутфий, Улугбек, Қоший, Али Қушчи, Тадратзоний, Қозизода Румий, Жомий, Навоий, Давоний ва бошқа олиму шокирлар яшаб иқод этдилар.

Бу буюк сиймолар орасида Абу Наср Форобий бутун Шарқда қадимги Юнон мутафаккири Аристотелдан кейин «иккинчи муаллим» номи билан машҳур бўлган. У таҳминан мелоднинг 870—872 йилларида қадимги Шовдан [Тошкентдан] унча узоқ бўлмаган Сирдарё бўйидаги Фороб қишлоғида ўтроқлашган ўзбек қабиласида туғилди. У Шов, Бухоро шаҳарларида таҳсил кўрди. Илк иқодий фаолиятини ҳам шу ерларда бошлади. Бу даврда маҳаллий халқ араб босқинчилиги ва ислом динининг мажбуран тарқатилишига қарши Абу Муслим, Муқанна бошчилигида қарамонона кураш олиб борди. Форобий дунёқарашига ҳудди шу халқ кўзғолонлари катта таъсир кўрсатди.

Форобий X асрнинг бошларида ўз билимини мукаммаллаштириш мақсадида халифаликнинг марказий шаҳарлари Бағдод, Дамашқа, Ҳалаб ва Мисрда бўлди. 950 йилда Дамашқада қонили вафот этди. У тирикчилигидаёқ хур фикри, илм-фани тарғиб этганлиги ва диний ақидаларини танқид қилганлиги учун руҳонийлар томонидан динсиз, худосиз деб эълон қилинган эди.

Буюк файласуфининг мавжуд мероси бой: 160 дан ортиқ рисолалари сақланган. Бунлар ўрта аср илмининг турли соҳаларига фалсафа, мантиқ, психология, кимё, астрономия, медицина, алгебра, геометрия, тилшунослик, табиёт, шеърли нутқ, музика, механика, ҳусни хат, жамиятшунослик кабиларга оиддир. Унинг «Илмлар тафсилли», «Ақл тўғрисида», «Илмлар фазилати», «Катта музика китоби», «Бахт-саодат ҳақида», «Фозил жамоа», «Идеал шаҳар

аҳолиларининг фикрлари» каби йирик рисола, қадим юнон олимлари асарларига ёзилган илмий шарҳлари ўрта асрдаёқ кўпгина шарқ ва европа тилларига таржима қилинди.

Форобий ўрта аср шароитида Шарқ Уйғониш даври илгор ижтимоий-фалсафий мактабининг йўналиши ва асосий тушунчаларини белгилаб берди, биринчи бўлиб илмларнинг умумий таснифи, келиб чиқиши, аҳамиятини кўрсатди. Ўрта аср мантиқ илмининг ривожига асос солди, музика илмининг назарияси, тарихини яратди, илгор, маърифатли давлат тузумининг бошқарилиши ҳақидаги ҳаёлий таълимотни олға сурди...

У ўз дунёқарашига ҳукмрон ислом диний ақидаларига эмас, илм-фанга асосланди, материянинг абадийлиги, табиатнинг ўз қонуниятлари асосида ривожланиши ҳақидаги фикрини тарғиб этди ва изчил ҳимоя қилди. У ақлнинг кучини, инсоннинг яратувчиллик қудратини асослаб беришга интилди. Форобий жоннинг танадан мустақил мавжудлиги ҳақидаги

таълимотни инкор этди, исломнинг дўзах, жаннат ҳақидаги ақидаларини уйдирма, афсона деб эълон қилди, руҳонийларни риворликда айблади, худонинг «илоҳий қудратини» шубҳа остига олди. Айни пайтда ақл, илм-фан, инсоннинг маънавий ривожини учун имкон берувчи адолатли, маърифатга асосланган ижтимоий тузум тўғрисида ер юзидан барча инсонларнинг ақил яшаш, бахт-саодати ҳақида ҳаёли қилди, ўзаро урушларни қоралади.

Форобий қадимги юнон илмий-фалсафий меросини сақлаб қолиш, уни диний-мистик оқимлар таъсиридан тозалаш ва кейинги авлодларга етказиб бериш учун жуда катта хизмат қилди. Унинг Эвклид, Аристотель, Птоломей, Платон каби юнон мутафаккирлари асарларига ёзган илмий шарҳлари Шарқни ҳам, Европани ҳам қадим Юнонистоннинг илмий ютуқлари билан таништириш борасидаги энг буюк кишилардан бўлиб қолди.

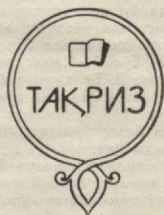
Ундан кейинги мутафаккирлар Ибн Сино, Умар Хайём, Ибн Туфайл, Ибн Рушд, Низомий, Тафтазоний, Давоний, Ибн Халдунлар Форобийни ўзларига муаллим деб билдилар, унинг асарлари асосида тарбия топдилар, улардан кенг фойдаландилар ва «иккинчи муаллим» таълимотини, фикрларини ривожлантирдилар.

Форобий асарлари XII асрлардаёқ латин тилига таржима қилина бошланди. Кейинча инглиз, француз, немис, юнон тилларида ҳам нашр этилди.

Ф. Энгельс XVIII асрда Европадаги табикий билимлар ва материалистик фалсафанинг вужудга келишида ўрта аср Шарқининг хур фикрлари, илгор ғояларининг аҳамиятига жуда катта баҳо берган эди. Форобий шу; хур фикрлигининг фалсафий асосларини яратган буюк ҳисса қўшган мутафаккир бўлиб танилди.

Илм-фаннинг равақи, ақл тантанаси, инсонларнинг бахт-саодати учун курашган Форобий сикмоси 1000 йилдан ортиқ вақт ўтишига қарамай, авлодлар хотирасида яшаб келмоқда. Бутун совет халқи, Шарқ халқлари, бутун тараққиқпарвар инсоният уни зўр ҳурмат билан тилга олади.

Музаффар ХАЙРУЛЛАЕВ,
фалсафа фанлари доктори

МУҲИМ

ТАДҚИҚОТ

Мамлакатимиз халқларининг миллий давлатлари қандай пайдо бўлганлигини тадиқ этиш тарихчи ва ҳуқуқшунос олимларимизнинг энг зарур вазифаларидан биридир. Шу босишдан профессор Отабой Эшонзоининг «Бухоро Халқ Совет Республикаси» монографияси табири ва мақтовга лойиқдир.

Китоб илк саҳифаларидаёқ эътиборни тортади. Фантлар марксча-ленинча методология нуқтаи назаридан тўғри, танқидий баён қилинган. Автор тарих ва ҳуқуқшуносликни онд жуда кўп материал, айниқса архив ҳужжатлари тўплаган, маҳорат билан умумлаштирган, таҳлил қилган.

Олим Бухоро революцияси ва Халқ Совет Республикаси тарихига онд биринчи манбаларни ҳам, бошқа китобларни ҳам ўрибли равишда танқидий назардан ўтказди.

зади. Бухоро амирлигидаги революцион ҳаракат ва Октябрь революциясининг унга таъсири атрофлича таҳлил этилган. Асарда Бухоро революцияси ва халқ ҳокимиятининг ўзига хос хусусиятлари ва аҳамияти тўла очиб берилган. Жаҳонда биринчи халқ демократик давлати — Совет республикасининг миллий мустақиллиги ва давлат суверенитетини ҳимоя қилишда Қизил Армия қисмларининг қахрамонларча ҳаракати ишончли баён этилган.

Бухоро амирлигининг чор Россияга қарамлиги мустамалакчилик ҳарактерида знанини таъйинлаш билан бирга, автор Бухоронинг, шунингдек, бутун Урта Осиёнинг Россияга қўшиб олинмиши ижобий ёнқаз бўлганини асослаб беради. Китобда Бухоро Коммунистик партиясининг тузилиши, амирлигининг ағдарилиши ва халқ революциясининг ғалабаси чуқур ёритилган. Автор БХСР тарихининг асосий босқичларини бел-

гиллаб, айни вақтда уларни ўзаро мантиқан боғлайди.

Китобнинг биринчи бобида Бухоро амирлигининг ижтимоий-сиёсий тузуми ва ҳуқуқ тартиботи обзор тарзида баён этилади. Учинчи бобда эса, Совет Бухоросининг революцион-демократик давлат ҳокимияти батафсил кўрсатилди. Бизнингча, ҳуқуқ масалалари алоҳида баён қилинса, янги қонунийлик ва ҳуқуқ нормаларининг вужудга келиш наараёни кўрсатилса яхши бўларди.

Китобнинг кўзга аққол ташланб турган фазилатларидан қуйидагича ҳулосага келиш мумкин: Бухоро Халқ Совет Республикасининг туғилиши ва ривожини тарихини ўрганиш, тадиқ этиш фақат назарий жиҳатдангина муҳим бўлиб қолмай, Шарқ халқларининг миллий-озодлик кураши тарққиёти учун ҳам зарурдир.

Ф. АХМЕДОВ,
Боку Давлат университетининг профессори

Бухородан —

Берлингача...

А

рмия генерали Николай Григорьевич Лященко Ғалаба байрами арафасида Ватан уруши ветеранларидан бир гуруҳини қабул қилди. Маросимда мен ҳам иштирок этдим. Шунда кўксини учта «Шухрат» ордени безаб турган хипчагина бир йигит этиборимни ўзига тортиди. Генерал уни ўзига яқин олиб ҳазиллашди.

У йигит билан танишдим. Ўзи бухоролик бўлиб, исми Нуъмонжон, фамилияси Шарипов экан.

Генерал Нуъмонжондан кўз узмай уни таърифлади:

— Биз Нуъмонжон Шарипов билан Ватан уруши йилларида бир ҳарбий қисмда хизмат қилганимиз, немисларга қарши жанг қилганимиз. Унинг барча жанговар фазилатлари менга маълум. 90-дивизияга командирлик қилган чоғларимда Нуъмонжон фашистлар билан бамисоли шердек олишди, жуда қийин операцияларни бажарган...

Мен кейинча Нуъмонжон билан Бухорода учрашдим. Бир неча бор суҳбатлашдик. Иккимиз ҳам собиқ жангчи бўлганимиз учун сирдош бўлиб қолдик.

— Уруш нималигини биринчи марта поездда кетаётганимда билдим,— дея ҳикоя қилади Нуъмонжон. — Қоп-қоронғи тунда эшелонимиз кўкқисдан ўрмон ичида тўхтади. Шунда кўкдан гулдираган ваҳимали овоз эшитилди. Сал ўтмай вагонларимиз атрофида бомбалар портай бошлади. Бахтимизга ўрмон яқин экан. Ўзимизни вагондан ташлаб, дарактлар панасида жон сақладик.

Нуъмонжон Шарипов фашистлар билан илк бор ана шундай тўқнашган.

Шундан сўнг у Псков, Виборг, Тарту, Пярну, Эйлау, Данциг шаҳарлари учун бўлган қонли жангларда иштирок этди. Берлинга яқинлашганлари сари душмanning қаршилиги ортсга ортдики, сусаймади. Бир сафар гитлерчилар тўсатдан атака қилди. Маст-аласт фашистлар бакиришганча яқин келиб қолди. Лекин негадир ўт очиш ҳақида команда берилмас эди. У «Командиримизга ўқ тегиб, ҳалок бўлмаганмикан!» деб ўйлади. Шу пайт бирдан «Пулёмётдан ўт очилсин!» деган команда эшитилди. Мўлжалга олиб шайланми ётган эди, дарҳол тепкини босди. Диск устига диск бўшатди. Ҳужум қайтарилган, бундай қареса, сафлари анча сийраклашиб қолди. Фашистларни ҳам роса тўкишибди. Нафасини ростлаш учун ёрдмчисига «Бир чекишайлик» деса, индамайди. Юраги шув этиб кетди. Ялт этиб қаради. Қаттиқ уйкуга кетган одамдай ётибди... Жуда қадрдон эдилар. Гангиб қолди. Қўли билан юзини ишқаса, панжалари кип-қизил қон... Медсанбатда ўзига келди. Қўлоқ-чаққаси аралаш доқа билан тангиб ташлашибди. Бошидан яраланган экан. Яраси унчалик хавфли бўлмагани учун тезда тўзалиб сафга қайтди.

Жангда душмanning куч билангина эмас, ақл, ҳийла ишлатиб даф қила билиш катта санъат. Рўпарадаги душмanning кучини билмай туриб унга қарши бирор чора қўллаш қийин. «Тил» тутиб келиш ҳаммиса насиб бўлавермайди. Қўмондонлик Нуъмонжонларнинг батальонига жанг билан разведка қилишни топширди.

— Саҳарда бизникилар «ура» садолари остида кўкқисдан олдинга ташланишди,— деб ҳикоясини давом эттиради Нуъмонжон Шарипов.— Фашистлар ҳушёр турган экан, ўт очди. Пиёдаларимиз ноилжон чекинишга мажбур бўлди. Фашистлар қўлай пайтини кўлдан бергиси келмади шекилли, бостириб кела бошлади. Бизникилар улгургани оқолға тушиб, улгурмагани ер бағирлаб ётиб қолди. Энди жанг навбати биз пулемётчилар, тўпчиларга келган эди. Устма-уст ўт очяғимиз, қани энди душман орқага қайтсал! Танклар панасида душман пиёдалари тобора яқинлашиб келаётибди. Пулемёт билан танкини тўхтатиб бўлмайди. Танклар ортидан чопиб келаётган душман пиёдаларини мўлжалга олиб отиб ётибман. Ўзимизнинг «Т-34» танкларимиз орқароқда пистирмада турган экан, тепалимиздан ери ларзага келтириб ўтиб қолишди. Гитлерчиларнинг ўзи ҳам, техникаси ҳам тоб бера олмади.

Орадан икки-уч кун ўтган, батальонимизга генерал Лященко келди. Охириги жангда жасорат кўрсатган жангчилар қаторида менинг ҳам кўкрагимга III даражали «Шухрат» орденини тақдир... Қўшинларимиз зарбасига бардош беролмай фашистлар чекинди. Бизнинг қўшинларимиз Берлинга қараб йўл олди. Жонки ҳалқумига келган фашистлар тиш-тирноғи билан қаршилик кўрсатарди.

Биз Берлиндан ҳам нари ўтиб кетдик. Қанчадан-қанча шаҳарларни эгалладик. Росток шаҳригача етиб бордик... Ватан хизматининг унутмайди. Бирдангина I ва II даражали «Шухрат» орденилари мени излаб келиб топди. Дивизия саф тортганда генерал иккала орденини ҳам бир йўла кўкрагимга тақиб қўйди.

«Шухрат» ордениларининг тўлиқ кавалери Нуъмонжон Шарипов ўз жанговар хотираларини шундай ҳикоя қилиб берди. Коммунист Шарипов ҳозир ҳам сафда, Бухоро гўшт комбинатида ишламоқда.

...Берлиндаги Александр Гумбольдт номли университет залида қорамгайдан келган, ўрта бўй, ўзбек олими лекция ўқимоқда. Унинг ёнида таржимон ҳам йўқ, олими юзлаб студентлар ва ўқитувчиларни озгина қаратиб сўф немис тилида сўзламоқда.

...Германия Демократик Республикасида чиқадиған йирик-йирик немисча журналларда бухоролик ўзбек олимининг бир неча илмий мақолалари эълон қилинди. Мазкур мақолалар немис олимларида зўр қизиқиш уйғотди.

Бу воқеалар 1966—67 йилларда бухоролик ёш олим Сано Саидов ГДРга илмий командировкага борган вақтида содир бўлган эди.

Шофиркон районидаги Арабхона қишлоғида туғилиб ўсган Сано Саидов ўрта мактабни қумуш медаль билан тугатди. У ёшлигиданоқ ажнайиб тилларни ўрганишга қизиққан эди. Сано Тошкентдаги Ф. Энгельс номли чет тиллар институтини 1956 йили имтиёзли диплом билан битириб, институтда немис тили грамматикасидан дарс бера бошлади. У ўзининг немис тилига бўлган қизиқишини, ёшларга ҳам сингдирга бошлади. Сўнг шу институт аспирантурасида таҳсил кўрди. Ниҳоят 1964 йилда «Немис ва ўзбек тилларида модал сўзлар» темасидаги илмий ишини якунлаб, кандидатлик диссертациясини муваффақиятли ёқлади. Шундан кейин С. Саидов таржима санъатини эгаллашга киришди, таржимачилик тарихини ўрганди. Кейин ўзини амалий ишда сынаб кўрди. Ҳозирги замон немис ёзувчиларининг ҳикоя ва очеркларини ўзбекчага таржима қилди. Унинг бу таржималари «Шарк юлдузи» ва «Саодат» журналларида босилиб чиқди. У немис тили дарсликларини ўзбек тилига таржима қилди. Ўзи ҳам дарслик китоби ёзди. Сано Саидов немис халқининг фақат тилини ўрганиш билан чегараланиб қолмай, шу халқнинг турмуши, урф-одати, тарихини, тарихий обидаларини ўрганишга аҳд қилди. Германия Демократик Республикасида бориб бир йил яшади. У бир йил давомида тиним билмади: Кўпгина илмий марказларда бўлди. Университет кафедраларида лекциялар ўқиди. Немис олимларининг лекцияларини тинглади. Немис зиёлиси, ишчиси, студент ва деҳқонлари билан мулоқотда бўлди. Айниқса, Гумбольдт номидаги университет доценти Дорис Шульц билан учрашуви унда ўз касбияга бўлган иштиёқини янада кучайтирди. Республикамизда таҳсил кўрган олима Дорис Шульцнинг ўзбек адабиётини, Навоий, Ҳамза, Ғафур Ғуллом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор ижодини немис халқига таништиришда қилган хизматларини кўриб чин юракдан қувонди. Немис тилидан ўзбек тилига ўзи ҳам шундай таржималар қилишни кўнглига туғиб қўйди.

Берлиндан —

Бухорога

Германия Демократик Республикасида бўлган чоғида С. Саидов бир қанча журналларда ўз илмий мақолалари билан қатнашди. Дорис Шульц тайёрлаётган 50 минг сўзли луғат билан таниши, бу ўзбекча-немисча луғатга редакторлик қилди.

Самарали ва мароқли сафардан қайтган, Сано Саидов яна куч-ғайрат билан ишга киришди. Унинг «ГДРда бир йил» деган мақоласи «Гулистон» журналида босилиб чиқди. Матбуотда ўттиздан ортиқ илмий мақолалар эълон қилди. Шунингдек, Ўзбекистонда чет тил институтлари, олий ўқув юр்தларининг чет тил факультети ҳамда бўлимларининг ўқитувчи ва студентлари учун биринчи бўлиб «Немис тили грамматикаси» дарслигини яратди. У Т. Мирсоатов, Я. Бениаминов билан ҳамкорликда олий ўқув юр்தларига мўлжалланган 25 минг сўзли немисча-ўзбекча луғат тузди.

Ҳозир Сано Саидов Оржоникизде номидаги Бухоро педагогика институтида чет тиллар кафедрасига мудирлик қилмоқда.

Талантли олим самарали педагогик фаолияти, илмий ишлари билан бирга, ўзбек китобхонларини прогрессив немис адабиётининг ажойиб намуналари билан таништириш борисида ҳам ғайрат кўрсатмоқда. Дўстона Берлиндан олиб келган билиминин халқига бахш этмоқда.

М. БЕК

С. ҚОДИРОВ

Яхшига камол...

1

«Хар томонлама етук инсон бўлиш мумкинми?», деган саволга одамлар турлича жавоб берадилар. Биз, ҳар бир оддий одамнинг ҳар жиҳатдан камолотга етиш орузига ҳурмат билан қараймиз, бу орузнинг рўёбга чиқиши мумкинлигига ишонамиз. Аммо бунга ишонмайдиган кишилар ҳам бор. Ўзимизда баъзан «Хом сут эмган бандамиз-да», деган гаплар бўлади. Бу-ку камтаринликка мойил бир гап. Аммо буржуа олимлари «инсон табиатан ёмон, инсонда зулмалмайдиган иллатлар кўп», деган гапни «илмий» жиҳатдан асослашга уринадилар, «одам ўзи нономил яратилган ва доим шундай қолади», деган гапни кўп такрорлайдилар.

Зулм ва адолатсизлик ҳўм сурган жамиятлар учун бу фир, эҳтимол, тўғридир. Чунки бундай жамиятларда одамни бузадиган, унинг ички бир нуқсонини ҳам газан оддириб, катта иллатга айлантириб юборадиган заҳарли муҳит бор. Золимлик, техникхўрлик, пулпарастлик, амалпарастлик, шахватпарастлик ва иллатларга кенг йўл очилган муҳитда, албатта, комил инсон бўлиш амри маҳол.

Бизнинг жамиятимиз ўтмишдан қолган бундай иллатларга қарши тинмай курашади. Чунки бу иллатлар одамларга бахтсизлик келтиради. Бизнинг мақсадимиз эса меҳнаткаш инсонни бахтиёр қилиш, ҳар бир меҳнаткашнинг ҳам моддий, ҳам жисмоний, ҳам маънавий жиҳатдан камолотга етказишдир.

Биз меҳнаткаш инсонни бунчалик азизлашимиз ва улуғлашимиз бежиз эмас.

Ер юзиде мавжуд бўлган ҳамма шахарларни, ҳамма қишлоқларни, ҳамма моддий ва маънавий бойликларни меҳнаткашлар яратган. Одамзодни одамзод қилиб турганлар ҳам — ҳалол меҳнат қилаётган кишилардир.

Аммо ҳали жаҳонда меҳнаткашларга жабр қиладиган, меҳнаткашлар яратётган бойликлар ҳисобига қайфу-сафо қиладиган техникхўр ва ҳаромхўрлар кўп.

Ҳалол меҳнат билан кўн курадиган одамларнинг ахлоқи ҳам, одоби ҳам бундай техникхўрларнингкига нисбатан юз баробар пок ва юксак бўлади. Шунинг учун ҳам меҳнаткашлар инсоний камолот қўңиларига қўңироқ турадилар, бу қўңиларга тезроқ кўтарила олади.

Демак, одамнинг ҳар томонлама етук инсон бўла олишига биринчи асос — эксплуатациядан озод, ҳалол меҳнатдир. Биламизки, меҳнат ҳар хил бўлади. Оддий бир юк ташувчини мисолга олайлик. Унинг ҳеч қандай билими бўлмаса, ўзи билимга, ҳунарга интилмаса, фақат жисмоний кучига таянса, ҳар қанча бақувват бўлганда ҳам, беш-олти пуд юкни бир кунда беш-ўн қақирим жойгача қўтариб бориши мумкин. Бу ҳам ҳалол меҳнат.

Бироқ худди шу одам билимли бўлсаю, масалан, паровоз ҳайдашни ўрганса, елкасида ташиган юкдан неча минг баробар ортқ юкни бир кунда неча юз қақирим жойларга элтиши мумкин.

Худди шу одам кўпроқ ўқиса, кўпроқ билим олса-да, «Антей» самолётларини ҳайдайдиган бўлса, елкасида кўтарган юкдан неча юз баробар ортқ юкни олиб, мислсиз тезликлар билан осмонда парвоз этиши мумкин.

Бизда меҳнатни билим билан сўғоришга, меҳнаткашни қудратли техника билан кулрантиришга жуда кўп аҳамият берилаётгани бежиз эмас.

Ҳар бир кишида қудратли ақлий куч бор. Жисмоний куч билан бирга, инсоннинг ақлий қудрати ҳам ишга солинса; ана унда билим ва ҳунар меҳнаткашга қанот босгайди, унинг қадр-қиммати беҳад ошадир.

Ўғри, ўқини-ўрганиш соҳасида ҳам беш кўл баробар эмас. Ҳамма ҳам бир хилда яхши ўқиб кета олмайди. Чунки бировнинг зех-

ни ўткирроқ, истеъдоди зўрроқ, шароити яхшироқ бўлади. Бошқа бировда шу имкониятлар камроқ бўлади. Шунга асосланиб, баъзилар «фалончи қобилиятсиз одам, қора ишдан бошқасига ярамайди», дейишади.

Бизнингча, бу ноҳақ гап. Ўқини, ўрганиш, ҳунар, касб эгаллаш соҳасида қобилиятсиз одам йўқ. Буни тақриба ҳам, фан ҳам аллақачонлар исботлаб берган.

Мана оддий бир мисол. Кишининг билим олиши, ҳунар ўрганиши учун хотира керак. Олимларимизнинг аниқлашларича, уртача бир одамнинг хотираси 14 миллиард фантни эслаб қолишга қодир экан. Оддий одамдаги бу хотиранинг нақадар зўр ақлий бойлик эканини бир нарсига таққослаб кўрганда аниқроқ таъсир зотиш мумкин.

Ҳозир олимлар жуда ақоиб кибернетик машиналар пратдилар. Бир неча қаватли биони эгаллайдиган, миллион-миллион сўм турадиган бундай машиналарда ҳам одамнинг хотирасига ўхшаб эслаб қолувчи ва ҳисоб-ки-тоб қилувчи аппаратлар бор. Аммо энг катта, энг қиммат, энг мукамил кибернетик машинанинг «хотираси» ҳам ҳали оддий бир одамнинг хотирасичалик кўп фантни — 14 миллиард фантни эслаб қолишга қодир эмас.

Бу — фақат хотира! Ҳар бир оддий одамда шундай кучли хотира — муҳофазе қувватидан ташқари яна қанчалик зўр фикрлаш, ишлаш, яратиш қобилиятлари бор.

Машхур кибернетик олим академик А. Берг ёзди: «Инсон миссининг жуда кўп фазилатлари, биз, кибернетиклар учун етишши қийин бўлган ақоиб бир идеалдир».

Ҳозир кибернетика, ҳусусан, бионика деган фан инсон ақлидаги ақоиб фазилатларни ўрганиб, шу принципдан келиб чиқиб, янада мукамил кибернетик машиналар пратишга интиломда.

Одамзоддаги чексиз зўр ақлий имкониятлар минг-миң йиллар давомида тақомил топган. Олимларимизнинг айтишича, одам зотининг пайдо бўлганига бир миллион йил бўлган. Шу миллион йиллик тараққийнинг излари, яхши натижалари ҳар бир кишида мавжуд.

Яна рақамларга мурожаат этайлик: оддий бир одам организмиде табиий йўл билан иш-

лаб турадиган тирик «автоматчалар»нинг сони бир неча минг миллиардга, яъни, бир неча триллионга етар экан. Агар ҳар бир кишида ишлаб турган шу миллиард-миллиард тирик «автоматчалар»нинг биттасини — фақат биттасини! — заводда тасийдан бўлсан, бир сандиқ пул сарфлаш керак бўлур эди.

Шу нуқтадан назардан қараганда ҳам ҳар бир одам миллион-миллион гаваҳардан тартиб топган ноб бир табиат мўъжизасидир.

Биз инсоннинг ҳар томонлама тараққий этиб, камолотга етишига мана шунинг учун ҳам ишонамиз. Ҳар бир одамда беҳад қимматли, беҳад чексиз табиий ва маънавий имкониятлар бор экан, эъди ҳамма гап мана шу имкониятларни ишга сола билишда, ҳар бир одамдаги қобилиятларни юзага чиқара билишда, тарбиялаб ўстира билишда.

Бу ишда жамиятнинг, коллективнинг роли жуда катта. Айни вақтда, жуда кўп нарсга ҳар бир одамнинг ўзига ҳам боғлиқ.

Бир хил лоқайд, бўш одамлар бор: бутун ҳаёти учта нарсдан иборат, ишлаш, овқатланиш, ухлаш. Овқатланиш, ишлаш, ухлаш. Ишлаганда ҳам, асосан, билиг ишлайди. Бундай киши жамият берган катта ҳуқуқлардан, инсонлик табиати берган катта имкониятлардан, билим олиш, санъат ва адабиёт медаларидан баҳраманд бўлиш, техникани эгаллаш, юксак маданиятга эришиш ваби минглаб неъматлардан деярли фойдаланмайди.

Ҳолбуки, меҳнатни билимга пайванд қилиб, ҳунар ўрганиб, маданиятни эгаллаб, зўр маънавий юксакликларга кўтарилиган одамлар жуда кўп. Улар нимагани эришган бўлса, ҳаётга актив муносабатда бўлганликлари туйғули, ғайратлари, курашчанликлари туйғули эришганлар.

Бу соҳада биз, зиёилар, жуда кўп иш қилишимиз мумкин. Биз инсоний камолот тўғрисида гапирганимизда фақат ўзимизни ўйласак хато нетамиз. Чунки ҳеч ким халқдан, меҳнаткашлардан ажралган ҳолда камолотга эриша олмайди. Киши ўзининг билимини, маданиятини, маънавий бойликларини қанча кўп одамга тарқатса, унинг ҳаёти шунчалик обод бўлади, қадр-қиммати ҳам шунчалик ортади.

Чунончи, одам юзта яхши китоб ўқиса-да, шулардан олган билимини, маърифатини бошқаларга тарқатса, ўзи билимсиз қолади-ми? Йўқ, ақсичча, ўзининг ички дунёси янада бойиди. Чунки киши бошқаларга бир нарсани ўргатганда, ўзи шу нарсани янада чуқурроқ эгаллайди.

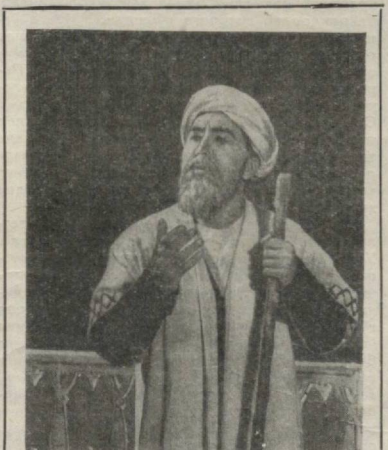
Тарихга назар ташласангиз, энг улуг сиймолар доим халққа нур сочиб, кўпчиликига зиё тарқатиб, шу йўл билан ўзлари ҳам юксак маънавий қўңиларга кутарилганларини кўрасиз.

Алишер Навоийнинг машхур сатрларини эсланг:

«Одакий эрсанг демагил одакий,
Они ким йўқ халқ гамидин гами».

Ҳар биримизнинг самийи гапимизга, илдиқ муомаламизга, бирон яхшилигимизга эҳтиёж сезадиган ҳамқишлоқлар, ҳамшаҳарлар, ҳамкасблар, таниш-билишлар оз эмас. Киши ўзининг халқпарварлик, инсонпарварлик туйғуларини ақин-йирондаги ҳар бир конкрет одамга нисбатан табиқ эта билиши ҳам керак.

2

С. Айний номидаги Бухоро область музикали драма ва комедия театрининг артисти Азиз Махмудов Алишер Навоий ролида.

С. БЕЗНОСОВ ФОТОСИ

сезасиз. Шу маънода айтиш мумкинки, яхшилик бўлмаган жойда, муваффақият бўлмаган жойда, фазилат ва гузаллик бўлмаган жойда, чинакам бахт ҳам, намолат ҳам йўқдир.

Инсоний намолат ҳақида сўз юритганда, чин дўстлик ва чин муҳаббат инсон қалбидаги энг нуқратли, энг гузал туйғулардан бири эканини ҳаммамизга маълум. Мен бу ерда «муҳаббат» сўзини тоқ айтмай, унга «чин» сўзини қўшиб айтётганимнинг сабабини мазҳаб ўтмоқчиман.

Ҳаётда ҳақиқий марваридлар, чин гавҳарлардан нўра фанат ташки қўриниши уларга ўхшаб кетадиган сунъий марваридлар, арзон «гавҳар»лар нўпроқ учрайди. Сунъий гавҳарларнинг қиймати ҳақиқийсиникидан нечоғлики паст турса, муҳаббат либосини кийган сунъий «ишқ»ларнинг қадри ҳам шунчалик паст. Унисини ҳам, бунисини ҳам топиш осон. Аммо чин муҳаббат, асл гавҳардай, намёб бўлади. Киши гавҳарни йўқотиб қўймаслигини интилиб, қанчалик эҳтиёт қилса, чин муҳаббат эгалари ҳам ўз туйғуларини шунчалик авайлайдилар.

Бир хил ёшларнинг йўл бўйидаги қамеяналардан кундуз кунни ҳаммаининг нўзи ўнгидан кучоқлашиб ўтирилганларни кўрасиз. Баъзилар буни «эрини муҳаббат» деб ҳам атайди. «Хар кимдан уялиб-тортиनावериш кишининг эринини келмаб қўйди», деган ақида бор. Албатта, ҳамма нарса меъёридан ошса салбий тус олади. Шу жумладан уятчанлик, тортинчоғлик ҳам меъёрида бўлгани яхши. Кўча-йўлда юзлаб одамларнинг нўзи олдидан «эрини муҳаббат» билан шугулланиш эса муҳаббат тушунчасини хор қилишдан бошқа эмас!

Безҳаёлик айрим ёшларга баъзи чет эл фильмларидан ҳам юқиди. Шу муносабат билан чет эл ёзувчиларидан бири — машҳур француз адаби Стендалнинг муҳаббат ҳақидаги фикрларини эслаш ўринли. Муҳаббат ҳақида махсус китоб ёзган Стендал ўша асарда «Ҳаё — муҳаббатнинг онасидир» дейди. Яъни, она бўлмаса, фарзанд бўлмаганиден, ҳаё бўлмаган жойда муҳаббат ҳам йўқдир.

Биз ҳаёсиз фильмларга эмас, Стендалдек заковатли сиймоларга ишонишга ҳақимиз.

Энди дўстлик тўғрисида икки оғиз сўз. Хар бир ҳақиқий дўст кишининг ҳаётга отган яхши бир илдизи. Дарахтга илдизлар қандай озиқ берса, кишига дўстлик ҳам шундай маънавий озиқ беради. Баъзи бир кишилар мана шу илдизлардан маҳрум бўладилар. Ўз атрофидаги кишилардан яқин дўст топполмай, сўглин кайфиятли юрадилар. Ахир, дарахтнинг ҳам томчилари етарли бўлмаса, бағрлари сўла бошлайди-ку.

Мен ҳаётда дўстсиз яшай олмайдиган, қалбдан дўстлашиб кетиш қобилияти зўр бўлган одамларни ҳам кўрдим, атрофидагилар билан қўлда қовушолмайдиган одамларни ҳам учратдим.

Шу икки тоифани бир-бирига солиштириб, ўзимча чиқарган хулосам шуни, самимий дўстлаша билиш қобилияти — кишининг жуда муҳим фазилати. Кишиларга юракдан яқинлаша олмагани, дўстлаша олмагани — кўпичинча одамнинг ўзидаги қандайдир нуқсонлардан келиб чиқади.

Тўғри, киши баъзан қийин шароитга, оғир муҳитга тушиб қолиши мумкин. Атрофдаги одамлар унинг характериини тушунамасликлари мумкин. Яқиндан дўстлаша оладиган одам учрай қолмаслиги мумкин. Ахир бегараз, самимий дўст бўлиш учун интилизлардан бири бўлиши керак, маданий савиялар яқин бўлиши керак, дунёқаравлар, мақсадлар, ҳатто яхши маънодаги дардлар ҳам умумий бўлиши керак. Бунинг ҳаммасини бир жойдан топиш ҳақида ҳам мумкин бўлавермайди.

Лекин кишининг ўзи яхши бўлса ва бошқаларга яхшилик қила олса, унинг фазилатлари эртани-кечани албатта ёни-веридидаги одамларнинг ихлосига сазовор бўлади. Олтин ерда қолмайди, деганларидек, самимий дўстликка муносоиб одам ҳеч вант дўстсиз қолмайди. Бегараз, самимий ва фидоикор одамнинг жозибаси доим кучли бўлади.

Гап айланмиб келиб, яна ўша етук инсон бўлиш мавзуга қайтди. Чирогини ёндириб кетётган машинага қарасангиз, унинг нури ўзидан олдинда олиб бораётганини кўрасиз. Эзгу-орузулар ҳам мана шу нурдай одамнинг ўзидан олдинроқда олиб боради. Бу унчур нур сизнинг натта мақсадларини нўзлаб, даядил ва тез олға боришинизга кўмак беради.

УНУТИЛМАС МОМО

ЯКИНДА Пастдарғом районига бордим. У ердан 1925 йили Бухоро шахрида очилган Ўзбекистоннинг Биринчи Шўролар курултойи вакиласи Иқлим момо Сулаймон қизининг изини қидирдим. Йигирма учинчи йилда комсомолга кирган, йигирма саккизинчи йилдан эса партия аъзоси, Чашмиоб, Анҳор, Довул волостлари — ҳозирги Пастдарғом районида Совет ҳокимиятини ўрнатиш, мустақамлашда Иқлим момо билан бирга ишлашган Тўра бобо билан учрашдим. Йигирма учинчи йилдан буён партия аъзоси, ўзтиничи йилда Пастдарғом батраклар Комитетининг раиси бўлган, Чашмиобда қолхоз тузган Абдуназар ота Карим ўғли билан сўхбатлашишга мўяссар бўлдим. Иқлим момонинг уртанча қизи Бўстон момо, унинг укаси Абдиқолиқ акани кўрдим.

Бўстон момо онаси каби ўзини халқ хизматига бағишлаган аёл. У қолхозда зveno, бригада бошлиғи, раис бўлиб ҳам ишлаган. Икки ўғил, уч қиз, ўн олти неваря кўрган табаррук аёл. Ҳозир пенсияда... Абдиқолиқ аканинг ҳам тўққиз фарзанди, тўртта невараси бор. У ҳамон қақувват, қолхозда ишлайди. Иқлим момонинг неваря-чеваралари қирқдан ошиқ... У эккан ниҳоллар унбўйибди, азим дарахтларга айланибди! Қани энди Иқлим момо тирик бўлсаю бола-чақаларини, ўз курашининг самараларини бир кўрсал! Қанчалик қувонган бўларди!

Тўра бобо, Абдуназар бобо, Абдиқолиқ акаларнинг айтишига қараганда Иқлим момо босмачилар томонидан ёвузларча ўлдирилганда қирқ ёшда эди. Эри Рустам умр бўйи Равшан қозининг хизматини қилди. Бири икки бўлмади. Отхона тозаллаб юрганида от тепди. Майиб бўлиб ўлиб кетди. Иқлим момо жабрдийда, аламзада аёл эди. Меҳнаткашининг қонини сўрган бойлар, амалдорлар, руҳонийларга қарши қўқсида нафратли лиммо-лим эди. Шунинг учун ҳам олтига боланинг онаси бўлишига қарамай уй-ўрзор, кири-чикири билан ўралашиб қолмади. Янгича ҳаёт қураётганлар, байроқдорлар қаторига қўшилди. У ўзига ўхшаган ҳақсиз, ҳуқуқсиз муштар аёллар озолиғи учун дадил кураш бошлади. Чашмиобда биринчи бўлиб паранжи ташлади. Паранжиларга ўт қўйди. Хотин-қизлар уни ўзларига раҳбар қилиб кўтаришди: Иқлим момо Сулаймон қизи Чашмиоб волости хотин-қизлар шўъбасининг раиси этиб тайинланди. У ҳали заминни анча мустақам кўраётган мулкдорлардан камбағал деҳқон, қўшчи, батракларнинг ҳақини ҳимоя қилишда фаол эркаклардан ҳам фаолроқ эди.

1924 йилининг охирироғида Маҳаллий советлар учун сайлов кампанияси қўзғиб кетди. Уруғ-аймоқчилик ҳали кучли вақтлар. Уруғлар ўртасида эса ҳали давлатманд кишиларнинг эътибори зўр. Хар бир уруғ ўз номзодини ўтказишга ҳаракат қилади. Ҳатто қўрол қўтариб, қон тўкиб бўлса-да, ўз номзодини ўтказишга тайёр. Жумлабозорда Олтибойнинг болохонасидаги йилгилишда найман уруғининг оғзи катталари йирик мулкдор Тожибойни, сарай уруғининг оқсоқоллари эса мулла Равшан қозини Советларга сайлаш учун даҳанаки жанг бошлади. Шунда уртатга Иқлим момо отилиб чикди. Бошида қизил шол рўмол. Энида қизил йўл-йўл адрасдан пахталик тўн, оёғида махси-калпш. Қирра бурун, чиройли, салобатли аёл эди у.

У ҳужмрон овоз билан «Йўқ!», деди. Ҳамма жим бўлиб қолди. Оғзи катталарга тик қараб: «Сизларнинг даврингиз ўтди. Энди замон камбағалики», деди. Кейин орқароқда ўтирган

қўпчиликка боқиб: «Қўш хотинлик бойларни сайламаймиз! Шўрога оқшаклик Доинёрни сайлаймиз!», дея хитоб қилди Иқлим момо.

Ғала-ғовур кўтарилди. Доинёрнинг кимлигини ҳамма билар эди. Меҳнаткаш, мард, ишини қўзини биладиган доно деҳқон эди. Найманнинг ҳам, сарай уруғининг ҳам камбағаллари Иқлим момо томонига оғди. Ўз оқсоқолларини қўлламади. Тожибой дума ҳам, Равшан қози ҳам дами ичига тушиб кетди. Аммо улар тек ётишмади. Бу ё ҳаёт, ё момот кураши эди, улар ётиб қолгунча отиб қўлиш ниятида эди. Подшо ҳокимияти даврида дума аъзоси бўлган Тожибой шу кечасёқ Уругтага от қўйди. У томонда Мирзаполвон қўрбоси изғиб юрар эди.

1925 йил 11 февраль куну Бухорода очилган Биринчи Шўролар курултойига Чашмиоб фукароси халқ манфаати учун курашда синалган, доворак фарзанди Иқлим момо Сулаймон қизини вакила қилиб сайлади.

Иқлим момо курултойга жўнаш олдинда аҳолининг арз-хोलини тинглади. Тилак-орзуларини эшитди. Қишлоқда Совет ҳокимиятини мустақамлаш, хотин-қизлар озолиғи йўлида қилинган ишлар ҳақида курултойга ҳисобот тайёрлади. Жума станциясига бир кун олдин чиқиб, йўлга тушди. Шу кунлари одатдан ташқари қалин қор ёққан, темир йўл қўмилиб қолган эди. Поезд Жумадан ўн километрча наридаги Оғзикентгача зўрга етиб, у ёғига ўта олмади. Иқлим момо Бухорога эртасига жўнайдиган бўлди. Ҳарна бир кеча болаларни олдида тунаганим, деган ниятда уйига пиеда қайтди.

У бир ёнига уч яшар қизи Ҳожарни, иккинчи ёнига олти яшар ўғли Расулни олиб эртанги сафарини йўлба ёганида эшик тақиллади. Бемаҳалда эшик тақиллаганидан ҳайрон бўлиб ётиқдан бошини кўтарган эди, ташқарида: «Бўлис чакирёйибди», деган овоз келди. «Тўн яримда тоқини бошим билан қаёққа бораман!» Эрталаб бораман», деб туриб Иқлим момо эшик очганида, даҳлизда турган қизил аскар формасидаги икки йигит унинг бўйинига сиртмоқ солишиб кўчага судради.

— Мен у вақтда ўн тўрт ёшларда эдим, — дейди Абдиқолиқ ака. — Ғала-ғовур, шовқиндан уйғониб кетдим. Қарасам эганим судраб олиб чиқиб кетишяпти. Орқаларидан чопдим. Эганининг: «Мен нима гуноҳ қилдим? Болачақаларим ёш. Чирқиллаб қолишди-ку!», деган гаплари қулоғимда. Додлаб бориб этагига ёпишсам, йигитлардан бири қилич қўтариб қувлади. Қочдим. Эганини ана шу ердаги тут тағиде, — Абдиқолиқ ака йўл ёқасидаги арик бўйини кўрсатди, — кўз олдимда ўлдиришди. Бу қонли фожиянинг содир бўлганига мана, қирқ беш йил бўлди. Аммо юрагимдаги алам босилгани йўқ.

Душман ана шундай маккор, шафқатсиз, қасоскор эди. Мирзаполвон кўрбосининг қаллакесарлари ана шундай ниқобланиб халқ вакилидан шундай ўт олди.

Бухоро шахрида Биринчи Шўролар курултойи очилди. Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси ташкил этилишига бағишланган бу курултойга тўпланган халқ вакиллари Бутуниттифоқ оқсоқоли Михаил Иванович Калинин бошчилигида республикамизни барпо қилиш йўлида қўрбон бўлган Иқлим момо Сулаймон қизи хотирасини ўринларидан туриб ёд эдилар.

Коммунистик партия ва халқимиз янги жамиятини қуришда жон фидо қилган бундай қаҳрамонларни ҳеч қачон унутмайди, ҳеч қачон!

Суннатулла АНОРБОВ

арафшон дарёсининг ўнг қирғоғига туташган қадимий Соқтаре қишлоғи эндиликда ўзининг замонавий турар жойлари, янги қурилишлари, равион йўллари ва тунлари порлаб турадиган Илйич чироклари билан мўъжазгина шаҳарчага эслатади. Энди қишлоқ тожик ва ўзбек совет адабиётининг классиги устод Садриддин Айний номи билан аталмоқда. Садриддин Айний ёшлик ва ўсмирлик йилларини шу ерда ўтказган. Адиб умрининг охиригача ўз жонажон қишлоғидан кўнгил узмади. Кундан-кунга яшнаган колхоз қишлоғининг гулгун қиёфаси уни яйратади. Собиқ Гиждувон туманининг ўтмишда ҳароб ва нотавон қишлоғи бўлиб келган бу жойлар эндиликда улкан «Ленинизм» колхозига қарайди. Колхоз бўлтур ҳар гектар ердан қарийб 30 центнердан пахта олди. Энди меҳнатсевар колхозчилар ингичка толали пахта етиштириш устаси бўлиб қолдилар. Бу ерда юзларча олий маълумотли зиёли ишлайди. Шифокорлар, ўқитувчилар, инженерлар, журналистлар, пахтакорлар ва курувчилар бир тан-бир жон бўлиб яшайдилар. Айний орзу қилган бахт-саодат уларнинг йўлдоши.

Қишлоқдагиларнинг тенг ярмини Айний авлодлари ташкил этади. Айнийнинг жияни, қишлоқнинг муҳтарам қарияларидан Иzzат бо-бо Ақромов мактабларда бўлиб, ўқувчилар ҳузурда ўтмишдан ҳикоя сўзлайди. Айний ҳақидаги хотираларини ҳаяжон билан гапириб беради.

Иzzат бободан бошқа Айнийнинг яна ўнлаб қариндошлари ҳам бор, улар шу қишлоқда кўпчилик қатори тинч меҳнат ва фаровон турмуш фароғатини баҳам кўрадилар. Мана, улар кимлар: Бурҳон Насриддинов — чорак асрдан зиёд ўқитувчи, Мастура Зикриев ва ҳам кекса, малакали мураббиялардан. Унинг синглиси Ҳафиза ҳам муаллима. Ёзувчининг жияни Латифа Иzzатова — 28 йилдан бўён тарбиячи. Шарифхон Шамсиддинов Қизилтепа пахта пунктининг мудир. Унинг қизи Сожида эса Гиждувон шифохоналаридан бирида врач. Айнийнинг невараси

Қишлоқнинг ўтмишини бугуни билан таққосланса, ер билан осмонча фарқ бор... Бунинг учун адибнинг машҳур «Эсдаликлар»идаги «Соқтаре қишлоғи» лавҳасидан бир парча келтиришнинг ўзи kifоя:

«Ҳўжалар ҳар кун, намоздан кейин мачитда давра ўтириб «авроди фатҳия» деган дуони баланд овоз ва махсус мақом билан биргалашиб ўқирдилар. Буларнинг баъзилари саводли бўлиб, кўплари мазкур дуони отаболларидан оғизма-оғиз ёдлаб олган эдилар. Теварак қишлоқлардаги касаллар, нимжонлар ҳар

хатининг аёли бўлиб, уйда қизлар мактаби ҳам бор эди. Шу жиҳатдан бу қишлоқ Бухоро қишлоқлари орасида биринчи ҳисобланарди».

Энди қишлоқ марказида муҳташам ўрта мактаб биноси қад кўтариб турибди. У ҳам устод Айнийнинг табарруқ номи билан аталади. Бу билим ўчоғи 1925 йилда ташкил толган эди. Мактаб маҳаллий зиёлилар тайёрлаб чиқаришда катта иш қилди. Ҳозир 35 ўқитувчи қўлида 865 ўқувчи таълим олмоқда. Мактаб вояга етказган ёшларнинг кўпчилиги олий ўқув юрларида илму фан ўрганмоқда.

Мактаб ҳовлисига кираверишда Айний музейи кўзга ташланади. Музей область маданият бошқармаси кўмағида колхоз ва мактаб ташаббуси туфайли Садриддин Айний туғилган куннинг 90 йиллиги муносабати билан юзага келди. Музейда Айнийнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти мазмундор фотокургазма ва монтажларда акс эттирилган. Шунингдек, ёзувчининг «Қуллар», «Дохунда», «Эсдаликлар», «Судхўрнинг ўлими» «Эски мактаб» сингари машҳур асрлари, бошқа китоблари ўрин олган. Айниқса, ёзувчининг камтарона ҳаётини ифодаловчи шахсий буюмлари томошабинларни ҳаяжонга солади.

Музейда улў ёзувчи ҳаёти билан танишиб чиққач, мактабнинг рўпарасидаги майдонда улў адибга қўйиладиган ҳайкал супа-часига қўзингиз тушади.

Исомиддин ЖУМАЕВ

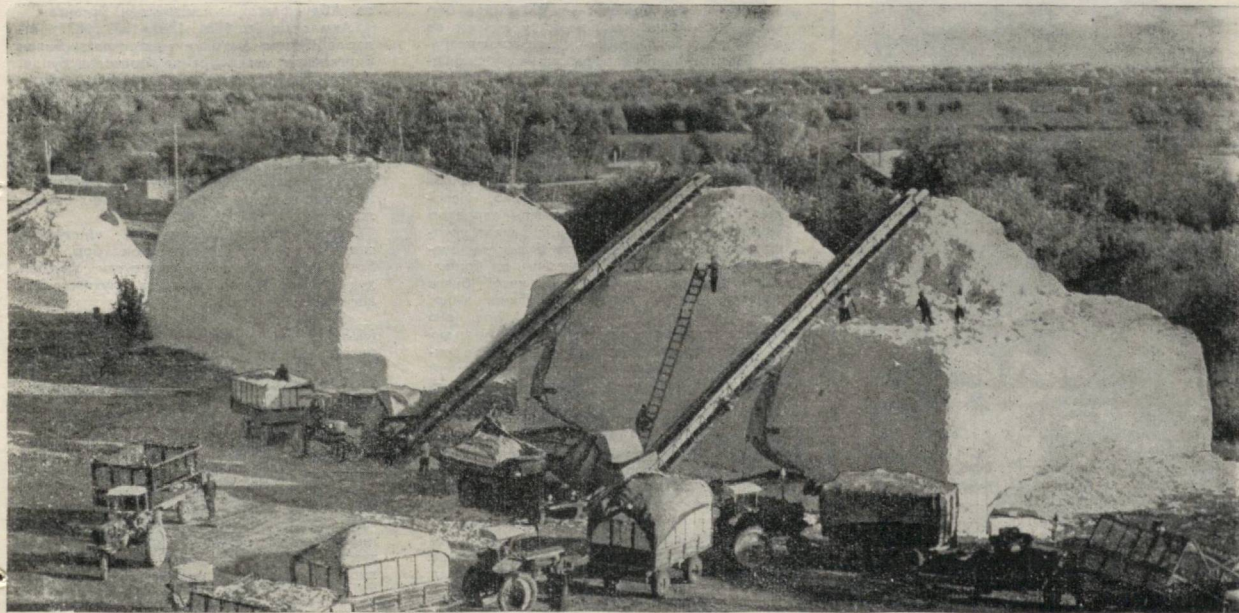
АЙНИЙ ҚИШЛОҒИДА

Юсуфжон Ақобиров — қардош Тожикистоннинг кўзга кўринган ёзувчиларидан, «Шарқи сурх» адабий-бадий журнаlining секретари. Яна бир невараси Матлуба Муслихиддинова Тожикистон Давлат университетининг кимё факультетида билим олмоқда. Ёзувчининг ўғли Камол Айний — атоқли адабиётшунос, шарқшунос. Қизи Холида Айний Тожикистон Давлат университетининг илмий ходими.

эрта бу мачитга тўпланиб, мазкур дуонинг шарофати»дан тузалмоқчи бўлардилар.

Бу қишлоқнинг мачити олдида қишин-ёзин давом қиладиган мактаби ибтидий, мадраса дарслари ўқиладиган мадрасачаси бор эди. Шунинг учун бу қишлоқ у томондаги қишлоқларнинг маданийроғи саналар ва унда оз бўлса ҳам хатли-саводли одамлар топиладди.

Мен эсимни таниган вақтларда гиждувонлик саводли бир хотин

Шофиркондаги Қалмоқон пахта пунктида оқ олтин хирмонлари.

А. УСМОНОВ фотоси.

Бухоролик буюк олим Абу Али ибн Синонинг илмий жиҳатдан асосланган бу ҳайкал портретини андижонлик олима Е. Соколова яратган.

Улуғ ватандошимизга Бухорода қўйилган бу ҳайкал автори — Озарбайжон ССР Халқ рассоми Ф. Абдурахмонов.

М

ОВАРОУННАҲР адабий муҳити равангага сезиларли ҳисса қўшган Хожа Исмат Бухорий XIV асрнинг иккинчи ярми ва XV асрнинг биринчи ярмида яшаган, сўз санъатида шухрат қозонган йирик ўзбек шоирларидан бири.

Маълумки, ўша даврда мусулмон Шарқда форс тили етакчи адабий тил эди. Лекин Хожа Исмат араб ва ўзбек тилларида ҳам қалам тебратиб, салмоқли адабий мерос қолдирди.

Хожа Исмат Бухорийнинг шахсияти, таржимаи ҳоли ва адабий мероси тўғрисида Бухоро халқи ўртасида қадим замонлардан

Бухорий шеърларидан ўқилган. Бу билан халқ унга бўлган эҳтиромини ифода этган. Аммо руҳонийлар бундан фойдаланиб, ўзларининг чиркин ниятларини амалга оширишга интиланлар. Уларнинг айтишларича, авлиё шоирнинг «каромати» туфайли унинг қабри ёнида қўл пайдо бўлган. Бу қўлга илҳос қўйган кимса ҳар қандай дардига шифо топар эмиш. Хожа Исмат қабри ёнидаги қўл қачон пайдо бўлганлиги ҳақида бир нарсга айтиш қийин. Аммо бу қўлнинг шифобахшлиги шоирнинг «каромати»дан эмас, балки қўлнинг суви ва лойи таркибидан кўпгина тери касалликларини даволайдиган кимёвий моддаларнинг борлигидандир.

ХОЖА ИСМАТ БУХОРИЙ

буён турли ривоятлар яшаб келади. Буларда халқнинг сеvimли фарзанди Хожа Исмат Бухорийга меҳр-муҳаббатни ўзининг ҳаққоний ифодасини топган. Хожа Исмат Бухорий фозил, мутафаккир киши бўлган. Халқ ўртасида унинг обрўси жуда зўр экан, шу сабабли унинг қабри эиэраттоҳга айланган. Бухороликлар узоқ замонлардан то яқин кунларгача наврўз ва гули сурх байрамларини Хожа Исмат Бухорий қабри ўрнашган хиббонда ўтказишган. Айниқса, гули сурх сайли жуда ажойиб ўтар экан. Шаҳар атрофидан келган кишилар бу ерда ҳордиқ чиқариш билан бирга шеърхонлик қилганлар. Мўшоирада кўпроқ Хожа Исмат

Хожа Исмат адабий меросига марксча-ленинча методология асосида ёндашган Е. Бертельс, С. Айний, В. Абдуллаев сингари адабиётшуносларимиз у авлиё эмас, балки меҳнат ва меҳнат кишиларини олқишлаган, халқпарвар, адолатпарвар шоир эканлиги тўғрисида дастлабки қимматли фикрларини олға сурдилар.

Унинг таржимаи ҳоли ҳусусида Навоий машҳур таъкираси «Маъжолис ун-нафос»да қўйидагиларни ёзади: «Хожа Исматулло Мовароуннаҳр бузургзодаларидандир. Зоҳир илмин тақмил қилгандур. Гоят хуштаъблиғидин ўзин шеърға мансуб қилиб, девони машҳур бўлди». Таъкира муаллифи-

С

адриддин Айнийнинг «Менинг таржимаи ҳолим» асарида XIX асрнинг иккинчи ярмида яшаган машҳур бухоролик мутафаккир Аҳмад Дониш ҳақида жуда илик, одилона айтилган сўзлар бор: «1900 йилда бир воқеа юз бериб, у менинг ва

айрим ҳамсабоқларимнинг фикр-қарашларини ўзгартирди. Бухорисда турувчи Шарифжон Маҳдум қозилик вазифасидан бўшатилади. У Аҳмад Калланинг «Наводир ул-вақое» асарини қўлга кириштириб, уни кўчириб бериш учун Мирзаабдулвоҳидга топширган эди. Ўша кезларда Мирзаабдулвоҳид Ғозийн гузаридеги Мулламуҳаммадшариф мадрасасида яшар эди. Мен Ҳайрат билан бирга баъзан унинг олдига бориб, «Наводир ул-вақое»нинг ҳар қаеридан парчалар ўқир эдик... Автор амирнинг давлат усулдорасини, унинг кишилар билан муносабатини, қозиларини, раисларини ва бошқаларини танқид қилар эди... Бу китоб бизга шунчалик таъсир қилдики, бизнинг амир, вазир, мулларга ва умуман ўша давр ҳаётига қарашимиз деярли батамом ўзгарди».

Бухоро амирлигида мавжуд тузум ва ижтимоий муносабатларга нисбатан танқидий фикрнинг уйғонишида муҳим роль ўйнаган «Наводир ул-вақое» («Нодир воқеалар») ва бошқа кўпгина илмий, публицистик асарларнинг автори Аҳмад Дониш (1827—1897) Бухоро шахрида туғилди. Унинг отаси Сўғут қишлоғидан (ҳозирги Вобкент райони). У Бухорода тахсил кўрган ва шу ердаги мактаблардан бирида муллаглик қилган. Аҳмад Дониш ўз тутилган шахрида билим олди. Математика, геометрия, астрономия, музыка, тасвирий санъат, тарих ва фалсафа соҳасидаги билимларни мустақил

ўқиб, ўз даврининг билимдон, ҳар томонлама илғор кишиси бўлиб етишди. У Ибн Сино, Умар Хайём, Навоий, Ғузлулий, айниқса Бедил асарларини қизиқиб ўқиди. Уларга эргшиб шеърлар ёзди. Астрономияни эса, ўзининг айтишига қараганда, Мирза Абдулфаттоҳ-мунажжимдан ўрганган.

Аҳмад Дониш 1856, 1869, 1873, 1874 йилларда Бухоро амирининг элчилари билан биргаликда Петербург ва Москвада бўлди. Бу ҳол унинг ижтимоий-фалсафий фикрининг ривожланишига шубҳасиз таъсир этди.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Беруний номидаги Шарқшунослик институтида Аҳмад Донишнинг 16 қўлёзма асари тўпланган. Лекин ҳозирча булардан «Наводир ул-вақое» ва «Бухоро амирларининг тарихи»гина бирмунча ўрганилган ҳолда.

Шарқшунослик институтида «Мажмуаи ҳикояти Аҳмади Калла» асари бор. Унда Ўрта Осиё тарихидаги, ҳусусан, Ўлғубек ҳукмронлиги қилган даврдаги муҳим воқеалар баён этилган.

«Ин рисолавист ислоҳ миёни ши ва сунн» («Шиалар ва суннийларни яраштириш тўғрисида насихати») китобида диний таълимотлар таҳлил қилинади. Донишнинг бу асари Ўрта Осиёдаги фалсафа ва социология тарихига оиндир.

Аҳмад Дониш қомусий билим эгаси эди. У 92 ўзбек қабиласи ҳаёти ва тарихи тўғрисида маълумотлар тўплаганини хабар қилади. Мутафаккирининг таржимаи-ҳоли, ижод ҳақидаги маълумотлар унинг «Дафтар тақвим» деган кундалигида баён қилинган. Аҳмад Дониш сайёраларнинг ҳаракатини кузатиб, астрономияга оид ахборот ҳам тузган. Аҳмад Донишдан бизга мерос бўлиб қолган асарлар ичидан унинг «Наводир

Бухоро фарзандлари

нинг маълумотига қараганда, шоирнинг асли исми Исмаутулло, Бухорий адабий тахаллу-си, Хожа эса унинг юқори табақадан экан-лигини билдиради.

Хожа Исмаут Бухорийнинг шеърлари ўзи-нинг равонлиги, таъсирчанлиги, фалсафий фикрларга ва оригинал тасвирий воситалар-га бойлиги билан тез орада бутун Мовароуннахрда шўхрат қозонади. Шоир юқо-дининг асосий қисmini ғазал, қасида ва рубоийлар ташкил этади. Айниқса, у қаси-данавислиқда форсигўй шоирлар орасида энг машҳурларидан бири бўлган. Унинг Самарқанд ҳокими Халил Султонга ва Ха-лил Султон девони таърифиға бағишлан-ган бир қанча қасидалари юқоридаги фик-римизнинг гувоҳи бўла олади. Бу ҳақда «Мажолис ун-нафосида шундай дейила-ди: «Халил Султон отига яхши қасидалари бор. Бу матлаъ Хожанингдурим:

Дил кабобест к-аз у шўр баран гехтаан,
В-аз намакдон халилаш намаке рехтаан.

[Мазмуни: Юрак кабобдир, ундан шўр [гов-га] кўзотганлар, чўкии у юракка халил [чин дўст] тузлгидан түз сепганлар].
Султон ашъорининг девони таърифидан рангин қасидаи бор. Матлаъ будирим:

Ин баҳри бегарон жаҳонист дар бараш
Ғавоси ақли кулл набарад най ба ғавҳараш.

[Мазмуни: Бу — жаҳонларни ўз ичига олган бепоян денгиздир. Буюк ғавоси [Жабра-ил] ундаги гавҳарин пайқолмайди].

Навоий томонидан Хожа Исмаут қасида-ларидан келтирилган матлаъларнинг ўзиёқ бу шоир билимдон санъаткор бўлганлиги-ни исбот этади.

Шоир лирикasinинг мавзу доираси кенг, шаклан хилма-хил. Унинг 8000 байти

ўз ичига олган девони асосан ҳаёт, ишқ-муҳаббат, ёшлик, софлик, баҳор, меҳнат ва поклик тўғрисида баҳс юритадиган ғазаллардан иборат. Бу ғазаллар ва бошқа турдаги лирик шеърлар ҳаётий ғояларни олға сурishi билан бирга, гўзал, равон, дилкаш ёзилган. Шоир шеърларининг кўп-дан бую ҳофизлар томонидан кўйга соли-ниб айтилиши ҳам ана шу фазилатлар ту-файли бўлса керак.

Хожа Исмаут Бухорий Мовароуннахр адабий муҳитида ҳақиқийлигини ривожлан-ишига ҳам сезиларли ҳисса қўшган шоир-лардан. У даврдан шикоят оҳанглари кў-пинча масал қабилидаги асарларида мубо-лаға, игрок, гўлув санъатлари воситасида ифодалашга ҳаракат қилган. Унинг форс тилидаги «Набул» радиолги ғазалида ориқ от тисолида чекис эксплутация ва азоб-да яшаётган меҳнаткаш халқ ҳаётининг ре-алистик манзараси яратилган. Муҳим жи-хати шундаки, бу шеър ана шу чекис гур-бат чоҳига улоқтирилганларга нисбатан дардкaшлик, хайрихоҳлик руҳи билан суго-рилган.

Шоирнинг ўзбек тилида нақшу ингор топган гўзал шеърлари ҳам форс тилидаги шеърлари сингари дилкаш, равон ва маз-мундордир. Фикримизга унинг:

Э турки пари пайкаримиз, тарки жафо қил,
Коми дилимиз, лаъли равон баҳиш разо қил,—

матлаъи билан бошланадиган қасидаси ва бир қанча ғазаллари яхши мисол бўла олади.

Алишер Навоий «Мезон ул-авзон» рисо-ласида тўққизта янги вазини келтиради, уларни ҳар томонлама тавсиф қилади. Шу-лардан бири — ҳар бири саккиз рукли ра-

мали маҳбун вазин. Алишер Навоий ана шу шеърий ўлчовга мисол сифатида Хожа Исмаут Бухорийнинг ўзбек тилидаги қуйида-ги байтини келтиради:

Қомату аулуфу қузу қошу хат ила холи лабниг
дурки, алағга эмас, эй шўхи ситамтар,
Сарв ила сунбулу нағрис инги ою қуёшу сабон жаннат
қуран нофиа гулбарғаро шаккар.

Келтирилган мисолларимиз Хожа Исмаут Бухорий Мовароуннахр адабий муҳитида зулписонайилги аънасини бошлаб бер-ган шоирлардан деган фикрни олға су-ришга ҳуқуқ беради.

Хожа Исмаут Бухорий билан Самарқанд ҳокими Халил Султон ўртасидаги адабий ҳамкорлик борасида ҳам бир қанча фикр-лар мавжуд.

Маълумки, Халил Султон Амир Темур вафотидан кейин 1409 йилгача ҳукм сурган. У хуштаб шоир бўлиб, Алишер Навоий-нинг «Мажолис ун-нафосида» келтирил-ган маълумотиға қараганда, девон ҳам тартиб берган, ўз даврининг машҳур шоир ва фо-зилларини саройига тўплаган. Ана шулар орасида Хожа Исмаут Бухорий ҳам бўлган. Айтишларича, Халил Султон шоирни муд-да ҳурмат қилган, шеърят бобида ўзига устоз деб билган. Шунингдек, Хожа Исмаут сарой-даги Бисотий Самарқандий ва ёш Санко-киёга ҳам устозлик қилган.

Хуллас, Хожа Исмаут Бухорий ўтмиш ма-даниятимизнинг йирик намоёндаларидан бири. Унинг адабий мероси адабиётимиз катта тарихга ва хилма-хил аънаналарга эга эканлигини исботлайди, бузург Навоий-гача ҳам Мовароуннахрда катта адабий муҳит бўлганлигидан гувоҳлик беради.

Тожи ҚОРАЕВ,
филология фанлари кандидати

ул-вақое» асари айниқса муҳим аҳамиятга эгадир.

Мутафаккир бу китобида гоҳ ҳаёт лаъза-тини куйлайди, гоҳ умидсизлик, дарвешлик оҳангига сўзлайди. Гоҳ мавжуд амирлик тартибининг ҳалокати муқаррар эканига ишонч билдиради, гоҳ шу чирк салтанат тартибига ислоҳ киритиб даволаш ҳақида бош қотиради. У гоҳ илм-фан муҳли-си, замонавий-дунёвий фан жарчиси, гоҳи-да эса диний ақидалар гирдобида айлана-ди. Бу жиҳатдан Дониш, Ленин таъбири би-лан айтганда, «соқда деҳқон демократияси» вакили эди. Унинг асарларида янгиликка интилиш, Европа, рус маданиятини, маълум халқ манфаатларини ёқлаш, мамлакат обо-

хулқ, ижтимоий масалаларнинг кўп соҳаля-рини ўз ичига олган

«Мамлакатни бошқариш ва халқни маъ-рифатли қилиш» тўғрисидаги рисола асар-нинг энг йирик бобидир. Унда амир ва раиснинг феъл-атвори, давлат арбоблари-нинг халқ билан муносабати, эл-юртни идо-ра қилш усуллари, одил шох тўғрисида халқ орзулари баён этилади. Шунингдек, мавжуд тартиблар аччиқ танқид қилинади.

У ўз китобида оламнинг абадийлиги ҳа-қидаги фалсафанинг муҳим масаласига ало-ҳида боб бағишлайди. Дониш дунёнинг яратилгани ва унинг охири ҳақидаги ўрта аср диний-схоластик таълимотига ишонч-сизлик тугдирадиган саволларни ўртага

Демак, соф, муқаддас руҳ бор дейиш билан у идеалистик фалсафий мавженида турган бўлса, иккинчи ҳолда руҳ жисмда-дир, дейиш билан феодализмнинг қараш-ларини инкор этиб, масалани материалист-тик тушунишга яқинлашади.

Испом дини дунёни ва ундаги барча нарсаларни худо яратган, унинг сирини би-либ бўлмайди, деб таълим беради. Аҳмад Дониш эса, бунга айрим ҳолларда қарши чиқади. Бу жиҳатдан «Наводир ул-вақое»-даги ер тузилиши, ер ости маданияларининг пайдо бўлишиға бағишланган боб айниқса диққатга сазовордир.

Донишнинг меҳнат, ҳунар ўрганиш ҳақи-даги фикрлари худди шу бугун айтилган-дай, «Дунёда заҳматсиз роҳат, ташвишсиз неъмат топилиши мумкин эмас»; «...қайси бир ҳунар, қайси бир касбини қилмоқчи бўлсанглар, ундан кутилган мақсад халқ учун фойда етказиш бўлсин», дея «ўғил-ларга васият» қилади.

Бухороликлар ўз ҳамшаҳарларининг ту-гилганига 140 йил тўлиши муносабати билан ўлкани ўрганиш тарих музейида алоҳида бўлим-стенд ташкил этганлар. Бу бўлим ян-гидан-янги топишган материаллар билан бойиб бормоқда. Дониш ўз қўли билан шоғирди шашмақомчи Миротжон Мирзо-мом тақдим этган астрономияга оид ил-мий трактати ҳам музей фондида сақлан-моқда. Музейдаги махсус стендада Дониш тузган Ер ва юлдузлар ҳаракати жадалли, унинг рубоийлари ҳам бор.

Урта Осиёнинг атоқли мутафаккири Аҳ-мад Донишнинг дадил баён қилган тарақ-қиларивар фикрлари ва орзу-умидлари бизнинг совет давримиздагина муносиб баҳоланди.

Х. ШОКИРОВА

АХМАД ДОНИШ

донлиги, техника юксалишини қувватлаш ғоялари олға сурилади.

«Наводир ул-вақое»ни Дониш бутун умр давомида ёзди. Утган асрнинг 80 йил-ларида тўплам ҳолиға келтирилган бу китоб хотиралар, ҳикоялар, рисолалардан ташкил топган. Бу ҳақда Аҳмад Донишнинг ўзи китобнинг кириш қисмида шун-дай дейди: «...замона аҳлининг қилган иш-лари, уларнинг ҳаракатлари менга ёқмас эди. Жуда кўнглим олиниб, юрагим тора-йиб кетганда қаёғу-аламларимни чиқариш учун дўстларим ёнига қалам кўтариб бо-риб, қозғоз юзини қоралаш билан шуғул-ланар эдим...»

23 бобдан иборат бу китобнинг мундари-жаси бой бўлиб, илм-фан, фалсафа, ахлоқ,

ташлайди. У муқаддас китоб саналган қуръ-он билан, сўфий-тасаввуфчилар, руҳонийлар билан баҳслашганда, бу бобни оламнинг абадийлиги, унинг илоҳий куч томонидан яратилмаганлиги ҳақидаги Умар Хайём мисралари билан якунлайди.

Дониш руҳнинг жисмга муносабати ма-саласи устида тўхталганда унинг фалсафий қарашларидаги зиддиятлар кўпроқ намоён бўлади. Унингча, руҳ икки кўринишга эга. Биринчиси соф, муқаддас, илоҳий бўлиб, ҳамма жисмларга ўз нуруни сочиб туради. Иккинчи кўринишдаги руҳ «нарасалар дунё-сига кирган бўлиб, нарсалар дунёсида мавжуддир». Унингча, инсон танасида мах-сус руҳ бор. «Бу руҳ жисмда барҳаётдир, жисмдан ташқарида бу руҳ йўқдир».

1924 йил бошларида «Севап-кино»нинг Москва бўлими Бухоро Халқ Совет Республикаси ҳаётидан фильм яратди. Уни Бухоро ҳукуматиға топшириш пайтида «Севапкино» раҳбарлари бундан буён ҳам янги фильмлар яратишға йўллама олдилар.

1924 йил 20 апрелда С. Посельский ва Г. Гибер раҳбарлигидаги биринчи киноэкспедиция Бухороға келди. Маҳаллий шароитни тушунириш ва таржимонлик қилиш учун экспедицияға Бухоро республикасининг Маориф ва савдо-санот нозирлиги ходими Саид Аҳрорий ҳамроҳ бўлди. Бухоро ва Самарқандда суратға олинган материаллар асосида «Урта Осиё бўлаб» деган тўрт қисмли фильм монтаж қилинди. 1924 йилнинг июнида экранға чиқарилган бу фильм Москва ва Ленинград шаҳарларида муваффақият қозонди. У Бухорода биринчи марта 1924 йил 17 октябрда V Умумбухоро Советлар курултойи делегатлариға намойиш қилинди.

Кейинчалик маҳаллий мавзуларда ижодий ҳамкорликда яратилган «V Умумбухоро Советлар курултойи», «Бухорода Октябрь VII йиллигининг нишонланиши», «Шарқий Бухоро темир йўлининг очилиш маросими», «Бухоро Марказий Ижроия Комитетининг сессияси», «Биринчи ўзбек партия ва совет курултойи», «Уртоқ Калининнинг Урта Осиёда бўлиши» каби фильмлар ҳам томошабинларда катта таассурот қолдирди. Бухориликлар ўзлари куриб турган кундалик турмуш воқеаларининг экрандаги тасвирини зўр эътибор билан, қизиқиб томоша қилишарди.

Ўзбекистон бадий кинематографиясининг тарихи «Бухоро-Рус кино ширкати» томонидан ишлаб чиқарилган «Мусулмон қизи» деган биринчи ўзбек миллий бадий фильмидан бошланади. Бу фильмининг яратилишида Бухоро хотин-қизларининг кўмаги катта бўлди. «Озод Бухоро» газетасининг 1924 йил 25 ноябр сонида хотин-қиз-

ИЛК ҚАДАМЛАР

лар учун ҳафтада тўрт мартадан кинофильм кўрсатилажаги тўғрисида эълон босилган. Бу эълон реакция гуруҳларни чалғитиш учун бир восита эди. Аслида, Бухоро шахар хотин-қизлар бўлимининг ташаббуси билан «Мусулмон қизи» фильмининг сўёмакаларида катнашиш учун хотин-қизлар сафарбоз этилган эди. Фильм ана шу тахлитда эрк ва озодлик сари талпинган Бухоро хотин-қизларининг катта ёрдами ва фаол иштироки натижасида вужудға келди. Унинг сценарийси Д. Бассалиго билан биргаликда Бухоро шахар хотин-қизлар бўлимининг бошлиғи Рисолат Саидалиева томонидан ёзилган. Фильмда женоддел бошлиғи Азимбоева образини ҳам ана шу ажойиб жамоатчи ўзбек аёли яратди.

— Оғис киллар эди, — дея эслайди Рисолат Саидалиева, — ҳамма хотин-қизларимиз расман эркинликка чиққан бўлсаларда, ичкларидан, тутқунлидан ҳали батамом қутулмаган эдилар. Бу масалада женоддел томонидан бир қанча тадбирлар белгиланган. Биз, айни вақтда, кинодан фойдаланиб, хотин-қизларға озодлик йўлини кўрсатиб беришни ўзимизға вазифа қилиб қўйдик ва «Мусулмон қизи» фильмини яратишға киришдик.

Фильмда ҳикоя қилинишича, мўйсафид Аҳмадбой намбағал бобон қизи Саодатға уйланишға аҳд қилади. Бобон қизини унга беришға рози бўлади ва қалин ола-

ди. Аммо қиз бойға тегишға норози эди. Энг муҳими, у қарол Умарни севади. Саодатнинг севигилис инноҳға бир неча дақиқа қолганда қизни олиб қомади.

Фильмда ўзбек халқи ҳаётининг ўша вақтларда мамлакатимиздаги бошқа халқларға маълум бўлмаган йўлғина этнография томонлари, қиз унаштириш ва узатиш билан боғлиқ бўлган эскича урф-одатлар, шаҳарларимизнинг ажойиб меъморийлик ансамбллари ва тарихий ёдгорликлари, Урта Осиё табиатининг мафтункор манзаралари таъсирли акс эттирилган эди.

«Мусулмон қизи», — деб ёзган эди «Правда» газетиси 1925 йил 22 август сонидан, — гарчи мусулмонлар турмушининг мутаассиб-лигини юзаси очиб берган бўлсада, катта революцион ишни бажаради».

Фильм Шарқдаги ва Европадаги жуда кўп фирмаларни қизиқтирди. Кўп ўтмай «Мусулмон қизи» фильми Германия, Литва, Латвия, Венгрия, Греция ва бошқа мамлакатларда ҳам кўрсатила бошлады.

Инодий ҳамкорлики янада мустақамлаш мансабиде «Севап-кино» илмий-бадий кенгаши раисининг ўринбосари С. Братолов 1924 йилнинг сентябрийда Бухороға келди. У «Улим минос-раси» сценарийсини ҳам олиб келди. Бухоро Республикасининг Маориф ва савдо-санот нозирлиги ходимлари ҳамда ўлка тари-

хини янги билган кишилар сўёнарийға базин бир ўзгаришлар киритдилар. Очидиғи сўёмакалар Бухоро ва унинг атрофида, павильон сўёмакалари эса Москвада ҳамда расом А. Уткиннинг денорацияларидан фойдаланиб, Ленинградда суратға олинди. Фильмда ўзбек дехқонларининг Бухоро амири зулмиға қарши кураши акс эттирилган. У 1925 йил 8 декабрда мўлланат экранларига чиқарилди. 12 декабрда «Труд» газетасида биринчи тақрир пайдо бўлди.

«Улим миносраси» чет элларда — Германия, Венгрия, Руминия, Югославия, Аргентина, Парагвай, Уругвай, Чили, Перу, Боливия, Бразилия, Эквадор, Колумбия, Венесуэлада ҳам кўрсатилди. Фильм чет элларда «Бухоро ҳарамис» номи билан намойиш этилган.

1924 йил 27 октябрда Бутун Иттифоқ Марказий Ижроия Комитетининг сессияси Туркистон Марказий Ижроия Комитетининг сессияси, Туркистон Марказий Ижроия Комитети, Умумбухоро ва Умумхоразм курултойларининг Урта Осиёни миллий чегаралаш, бир қанча янги совет социалист республикалари тузиш тўғрисидаги илтимосини қондирди. Суверен ўзбек давлати — Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасини тузилганлиғи эълон қилинди.

Ягона ўзбек совет республинасининг ташкил топиши муносабати билан Ўзбекистон ССР Маориф халқ комиссарлиғи собиқ Бухоро ва Туркистон кино ташкилотлари асосида Ўзбекистон Давлат киносини — «Ўзгоскино»ни ташкил этиш тўғрисида 1925 йил 4 июнда қарор қабул қилди.

«Бухоро-Рус кино ширкати» базасида ривожланган ўзбек миллий кинематографиясининг илк тарихи ана шундай.

Саид ХУҲАЕВ,

Ўзбекистон Кинематография давлат комитетининг бошқарма бошлиғи.

ЎБАИ КУЛОЛОН ОНАХОНИ

В ОБКЕНТНИНГ яқиниғинасида Ўба қишлоғи бор. Аслида-ку Вобкент атрофида бундай қишлоқлардан кўп. Лекин буниси алоҳида диққатға сазовор. Ўбаи Кулолон номи билан машҳур бу қишлоқнинг доврғи ўзимиздағина эмас, балки Москвада ҳам, Ленинградда ҳам, ҳатто хоржий мамлакатларда ҳам машҳур. Бунга қишлоқнинг санъати, унинг онахон санъаткори Ҳамробуви Раҳимованин ижоди сабабдир.

Қишлоқнинг Ўбаи Кулолон — кулоллар Ўбаси деб номланиши ҳам бу ер қадим-қадимлардан буён кулоллар ватани бўлиб келганлигини кўрсатиб турибди. Қарияларнинг айтишларича, уларнинг бобокалонлари ҳам шу ҳунар билан шуғулланиб, рўзгор тебратишган. Бундан бир неча ўн йиллар муқаддам Ёвқур қишлоқлик Бозорбой этикдўзининг қизи Ҳамробуви мана шу ерға келин бўлиб тушган эди.

— Ушанда ўн саккиз ёшда эдим, — деб эслайди етмиш олти ёшли онахон, — қишлоқнинг каттадан-кичиги шу ҳунар билан шуғулланарди. Кўпгина хонадонларда сополдан идиш-товоқ, турли рўзгор буюмлари ясашар эди. Мен тушган оила эса фақат қўғирчоқ ясаб кун кечирарди. Бу ҳунарни менга раҳматли қайно-

нам ўргатганлар. У киши жуда нозик дидли уста эдилар.

Ҳамробувининг устахонасига кирсангиз, биринчи галда, мана шу манзараға кўзингиз тушади: ҳайвонлар подшоҳи — баджаҳл арслон, сузишға тайёрланиб орқага тисарилаётган қўчқор, ўз чавадозини кўтаётган эгарлоглиқ тулпор; ғазаб билан ҳураётган ит, қулоқларини диққайтириб ҳанграётган ҳўтиқ... Буларға завқ билан тикиларкансиз, ўзингизни беҳитиёр болалик дунёсиде хис қиласиз.

Қўғирчоқларнинг ҳаммаси сополдан ишланган. Ҳамробуви дид билан танлаган бўёқлар ҳар бир қўғирчоққа чирой бағишлабгина қолмай, айни пайтда, унинг маълум бир вақтдаги ҳолатини ҳам кўз олдингизда гавдалантиради.

— Буларнинг ҳар бирини чалиш мумкин. Шу сабабли халқда булар «ушпулак қўғирчоқлар» деб юритилади, — дейди Ҳамробуви. — Ҳаммаси ҳам оддий лойдан ясалди. Лекин бу лойға мен «спеч» деган тоғ жинсини қўшиб, сояда ахшилаб қуритаман, шундан кейингина ҳумдонда пишираман. Қўғирчоқларнинг силлиқ, пишиқ бўлишининг боиси ҳам ана шунда.

Онахон санъаткорнинг нозик диди, моҳир қўллари бу қўғирчоқларнинг доврғини дoston қилди.

Ғ. ШОМУРДОВ

БУХОРО ТЕЛПАКДЎЗИДАН— ИВАН КАЛИТАГА

Владимир Мономах телпаги узоқ замонлардан бўён машхур. У Федор Алексеевичга қадар ўтган рус подшоҳларнинг тожи бўлиб келган. Ҳозир Москва Кремлидаги Қуроллар палатасида сақланади. Хўш, нима учун Мономах телпаги дейилади? Буни аниқлаш борасида шу давргача кўп тарихчилар шугулланди.

Владимир Мономахнинг афсонавий қаҳрамонликлари ҳақида XIV асрга қадар ёзилган солномаларда қуйидагича ривоятлар бор. Князь Владимир Фракия томон юриш бошлаганида Византия императори Константин Мономах гўё мағлуб бўлишдан қўчиб, рус князига ўз элчиларини йўллади. Император бошидаги телпаги — шохлар-шоҳи тожини ҳам юборганмиш. Шундан кейин улуг князь Владимир Всеволодович Буюк Россия подшоҳи Мономах деб эълон қилинган эмиш. Бу машхур телпак валиаҳдлар тахтга ўтирганда шу тариқа бошдан бошга ўтиб келганмиш.

Юқоридаги ривоят ҳақиқатга тўғри келадими, йўқми? Бу борада тарихчилар қандай фикрдалар?

Ўтган асрнинг охирларида Мономах телпагининг тарихини ўрганган атоқли тадиққотчи А. Сплицин унинг на Византияга, на XI асрга дахли бор, деган эди. У бу телпакни Урта Осиёда, аниқроғи Бухоро шаҳрида XIV асрнинг биринчи ярмида, Владимир Мономах вафотидан 200 йил кейин тикилганини айтади.

Москва князлари қолдирган васиятномаларни ўрганиб чиққан бошқа бир тарихчи — К. Базилевич ҳам шунга яқин фикр айтади. Тадиққотчи бу телпакни XVI асрга қадар Мономахга ҳеч қандай алоқаси бўлмаганлигини, Владимир ворисларига қандайдир «олтин қалпоқ» қолдирганини таъкидлайди. Мономах телпагини биринчи кийган шахс Иван Калита, дейди у.

Москва яқинидаги Тушково шаҳарчасидан яқинда М. Рабинович бошлиқ қидирув экспедицияси Мономах телпаги даврига хос буюмлар топди. Бу топилмалардан бири нақшидор «олтин гул» мономах тожини яратган устага нисбат берилди. Иван Калитанинг набираси, Дмитрий Донскойнинг ўли княз Андрейга мансуб ҳужжатларга асосланиб, бу ноёб топилмалар, «олтин гул» ва телпак Иван Калитага унинг замондоши Олтин ўрда ҳукмрони Ўзбекхон томонидан тортиқ қилинган бўлса керак, деган хулосага келинди.

Шуни қўшимча қилиш мумкинки, Қуроллар палатасидаги кўпгина тарихий экспонатлардан рус подшоҳларининг тож ва тахтларини Шарқ усталари ясаганликлари маълум.

Томди раионидаги чорвадорларга хизмат қилиш учун санитария авиацияси барпо этилган. Суратда: Республикада хизмат кўрсатган врач Раиса Богирхонова ва хирург Шарип Болсариевни «Янги чорва» колхози раҳбарлари кутиб олмақдалар.

А. УСМОНОВ фотоси.

ХОМ СЕМИЗЛИК

Кишининг ҳар бир ҳаракати маълум миқдорда куч-энергия сарф бўлади. Энергия эса овқатдан. Табиийки, кучнинг сарф бўлишига қараганда ейиш-ичиш кўп бўлса, киши семира бошлайди. Жисмоний меҳнат билан шугулланмаслик, кам ҳаракат қилиш натижасида баданни ёғ босади. Ҳаётат нафас қисадиган бўлади, одам ўзини оғир ҳис этади.

Киши семира бошлаганини пайқаш ҳамон тезда бунинг олдини олгани маънул. Одатда, катталарнинг нормал вазни бўйига яраша бўлади. Киши ўз бўйини ўлчади, шундан 100 сантиметр чегириб ташласа, шундан қолмиши унинг зарур оғирлигини ташкил этади. Масалан, бўйи 175 сантиметр бўлган кишининг оғирлиги 75 килограмм бўлгани дуруст. Бу меъёрдан 5 килограмм ортиси ёни камаяиши мумкин. Аммо ундан орта бўлмайди.

Семизликка қарши курашишнинг биринчи чораси — баданга энергия йиғилишини намайитириш, уни кўпроқ сарф қилиш, очиқ ҳавода кўп кеиши, бадан тарбия билан шугулланиш, велосипедда юриш; энг фойдалиси — ҳар кун мунтазам равишда жисмоний меҳнат қилишдир. Шунингден, чўмилиш, баданни уқалаш, ҳўл сочқ билан ишқалаб артиш ҳам семиришнинг олдини олиш учун фойдали.

Семиз кишилар иложи борича парҳез қилиш-

лари, яъни қанд моддаси кўп таомларни, ҳамир овқатни кам истеъмол қилишлари керак. Чунки худди шундай таомлардан баданга кўп ёғ тўланади, ёғли гўшт, ёғли балиқ ва сариёғни ҳам кам истеъмол қилган маънул.

Шуни ҳам айтиш керакки, семиз одамлар ўзларини овқатдан бирдангина қисмай парҳезга аста-секин кўнниканлари маънул. Ҳафтада биринки кун «қаттиқ парҳез» сақлашса, яъни эртдан кечгача фақат 1500 грамм олма, ёки 1500 грамм бодринг, ёхуд 6 стакан қаттиқ ёки 500—600 грамм иримчик ейиш билан кифояланишса, бундай кунларда олти марта овқатланиб, кўпроқ ёғи дам олишса фойдадан холи эмас. Бошқа кунлари эса 4—5 марта меъёрида овқатланиш керак. Дастурхондан чала тўйиброқ турганингиз маънул. Ярим соат-бир соатдан кейин сезилмай қолади.

Юқорида айтилган тавсияларга амал қилинса, киши бир ойда 2—3 килограмм озшиш мумкин. Ортинча озши ҳам саломатликка зарар.

Семириб кетишнинг олдини олиш ва даволаш ҳар бир кишининг аъзойи-баданни, вазни, меҳнат фаолияти, турмуш шароити ҳисобга олинган ҳолда олиб борилади. Шунинг учун ҳам бундай кишилар врач назорати остида бўлганлари дуруст.

Профессор Ф. МЕНЬШИКОВ

Дунёда

ЭНГ

СЕМИЗ

КИШИ

У эшикка сизмайди. Утирай деса стуллар ичиқлик қилади. Таажжубландагидан жойи йў. АҚШнинг Нью-Жерси штатида истиқомат қиладиган Жим Чесси деган бу йигит 330 килограмм келади!

У, эҳтимол, оламда энг семиз одамдир. Лекин бу йигирма туңқиз яшар америкали йигитни асло қувонтирмайди. Афсуски, у озиқнинг ҳеч иложини топа олмайтибди.

Жим кунига бир бурда нон, бир стакан сутга қаноат қилиб оч юрган пайтлари бўлди. Шунда ҳам врачларнинг хатти-ҳаракатлари беҳуда кетиб, унинг вазни ортаверди. Вунқидидаги субмолекуляр меъёр издан чиққан бўлса керакки, замонавий медицина ҳозирча унинг танасидаги тўлишув жараёнини бошқаришдан ожиз. Агар Жим мана шу тариқа семираверса бу кетишда иккинчи йилдан кейин унинг вазни ярим тоннага етиши муқаррар.

ҚОН

УТМИШДАН ЛАВҲА

- Эшитдингми, Ҳамрони ўлдириб нетишибди?
- А?
- Сарипулда пичоқлаб ташлашибди.

Ҳайратдан кўзлари олайган Ҳожи Қора бир зум ағрайиб қолди. Кейин хўнграб юборди.

— Улкангни бос, Ҳожи!— деди Сафар.— Нима, икки туғиб — бир қолганингмиди у?

Ҳожи Қора унга ит қараш қилди-да:

— Бор, ишингдан қолма!— деб жўнаб кетаверди.

***

Ҳамро ҳам, Ҳожи Қора ҳам Нусратуллобойнинг хизматкорларидан эди. Биланларида куч, кўнгилларида ширин орзу. Шу туфайли нурумсоқ бойдан ўзларини ўн чандон бахтли, бадавлат ҳис қилишарди. Ҳамро жуссали, довюрак йигит. Овқатга иштаҳаси ҳам чанки эмас. Аммо гап-гаштанчи улфатларига бу малол келмас, сабаби — Ҳамронинг мулоим феъли, ошналарининг оғирига қайишгани эди.

Бир йил ичида гаштан навбати икки айланган бўлса-да, Ҳамрони қойитишмади. Учинчи бор навбат етганида Ҳамро:

— Ҳожи, бошим қотди,— деди ошнасиغا.— Индама ганларинг сари ич этимни еб боряпман. Бой бўлса ҳақимни бергиси келмайди...

— Берганда қилиб берарсан, ошна,— деди Ҳожи Қора кимгадир несатиб.

Ҳамро ғалати бўлиб нетди.

— Давра тарқамасдан айтмайсанми шу дардингни?— деди Ҳожи Қора ошнасининг аҳволидан беҳабар. Ҳамро бошини куйи солганича, жим борар эди.

***

Алламаҳалда нўзи илинган Ҳожи Қорани кимдир турткилаб уйғотди. Қараса, бошида Ҳамро турибди.

— Тур тез! Олани келтирдим,— шивирлади у. Ҳожи Қора унинг «ола» дегани хўжайиннинг тартил буқаси эканини анчагача англолмай турди.

— Қўрқма, овғини ерга тегизмай кўтариб келдим.

Ҳожи Қора гангиб қолди. Секин кўзгалиб, Ҳамрога эргашди. У эса, аввал кўчага, кейин жарликка бошлади. Ҳожи Қора жарга тушганида, чакаланзордан шитирлаган сас келиб, юраги орқасига тортиб кетди.

— Нима у?

— Ўша.

Ҳожи Қора бориб қараса, ола буна турт овғи боғлиқ, типирчилаб ётибди.

— Балага қоламиз-ку!— деди Ҳожи Қора.

— Улкангни бос, хўмпар! Қўрқсанг, йўқол. Лекин, ғиринг деб озингдан гулласанг ўзингдан нўравер!

Ой шўъласидан олачалпоқ кўланнада Ҳамронинг қон тўлган кўзларини кўриб, Ҳожи Қора тилини тишлади.

Ҳожи Қора бўғзига пичоқ кўйиши билан типирчиллаган хўниз ечилиб, суриб кетди-я! Қони ғирқираб, ўзини гоҳ у бутага, гоҳ бу бутага уради. Ҳожи Қорани қалтироқ босди. Ҳамро шўшиб қолди. Кейин ўзини босди-да, ўлжасига жон-жаҳди билан ташланди, шохидан бураб ерга босди. Жонивор девдан Ҳамрони азот кўтариб олди. Ҳамро бўш келмади. Тура солиб унинг овғига ёпишди. Забардаст қўллар қон нетиб ҳолдан тойган махлуқни ағдарди.

— Арқон!— деди Ҳамро.

Ҳожи Қора эсини йигиб, ёрдамга югурди.

— Чуқурга судра!

Қўрқанга кўша кўринар дегандек, хўнизнинг терисини шилиб бўлгунча Ҳожи Қора ўн ўлиб, ўн тирилди.

— Лаҳм ерларидан нес!— шивирлади Ҳамро.— Гўштни суюқдан айир. Айтганимни қил! Сонидан ярим пуд олсанг бўлади.

— Қолгани-чи?

— Гаштанка етса бас. Қани, чуқурга юмалат. Тезроқ! Бир пудча лаҳм гўшт олиб, қолганини терисига ўраб чуқурга ташлашди. Устига хашак ёпишди.

Икки нундан кейин гаштанчилар Бозор ямоқчи кулбасида тўпланишди. Утириш жуда кўюқ бўлди.

***

Орадан ой ўтмай, Ҳамронинг ўлдирилгани хабари чикди. Ҳамманинг кўнглига турли андиша, тахмин келди-ю Ҳожи Қора Нусратуллобойнинг одамларидан гумон қиларди.

Умид САТТОРОВ

Бухоролик мисгар уста Салимжон Ҳамидовнинг маҳорати жаҳонга машҳур.— Қизилқум сирлари томон.— Ситораи Моҳи Ҳосса музейи — Халқ санъати хазинаси.— «Бухородан тўқиз лавҳа» телевизион фильмидан кўриниш.

А. УСМОНОВ ва
С. БЕЗНОСОВ фотолари

Рассом С. СУБХОНОВ

Азиз АБДУРАЗЗОҚ

ИШОНДИМ...

ИШОНМАДИМ...

ҲИКОЯ

СУЛТОН овчини қўни-қўшилари «овчиларнинг султони» дейишди. Бу, албатта, ҳазил. Аслида бизнинг Султон ака расмон овчилардан. У билан Сирдарё соҳилида балиқ овида танишганман. Икковимиз ҳам Чилонзорда турамиз, саломлашиб юрардик. Лекин илгари бир-биримизни яхши билмас эканмиз. Дам олиш кўни балиқ овиға борсам, Султон ака қармоқ ташлаб ўтирган экан. Сал нарироқда темир уч оёққа осилган қозон, тагида ўт ёниб турибди. Султон ака билан саломлашиб, ёнига чўқдим. Бир зумда суҳбатимиз қизиб четди.

— Балиқ шўрва ҳам тайёр бўлиб қолган-дир!— дедим қозончага ишора қилиб.— Аввал элликтадан отиб олмаймизми?— Халтадан чоракталики шишани чиқариб чертиб кўрсатдим.

Султон ака шляпасини ечиб, майса устига қўйди. Терлаб кетган тўксиз бошини рўмончаси билан аста артиб, у ҳам қозон томонга қараб қўйди.

— Отасак отамиз, менда ҳам бор. Сувға ташлаб қўйганман,— деди у салмоқ билан.— Лекин қозончада ҳозирча сувдан бошқа гап йўқ. Балиқ иилиниши билан тозалаб ташлаб юборамиз, беш минутада гатопа-да.

Элликта-элликтадан отиб, суҳбатни авжига чиқардик. Гапига қараганда, бу одам дунёдаги жондор зотининг деярли ҳаммасини бирма-бир овлаган экан. У овламаган нарсалардан кит, морж, оқ айик, тюлень, фил ва тимсоҳ қолибди, холос. Гоҳ ишониб, гоҳ ишонмай тинглаб ўлтиравердим. Аввал бўри овиға борганини гапириб берди.

— Жума кўни ишдан вақтлнроқ қайтдим,— деб бошлади у.— Уйда меҳмонлардан қолган яримта бор эди. Қиттак отиб олдим. Эртаси кўни овға боришим керак эди. «Шу бугун кетаверсам бўлмайdimи?», деб ўйладим. Шишанинг оғзини шартта бекитиб ов халтагга солдим у сафар жабдуқларимни орқалаб жўнадим. Паккага қоронғида етиб бордим. Яна қиттак отиб олиб, бўрининг йўлини пойладим. Ҳа, деганда келавермади. Оғзимга бир отим нос ташлаб ётдим.

— Нос ҳам чекасизми?— деб сўрадим бехтиёр.

— Аслида сигарета чекаману лекин бўри овида, айниқса кечаси бу тўғри келмайди. Агар бўри узокдан чўғни кўрса қочиб кетади. «Ҳа, ҳақиқий овчи экан», деб қўйдим ичимда.

— Шундай қилиб, ётавердим. Етиб-ётиб, ушлаб қолибман. Бир маҳал бўри келиб белимдаги патронтошдан тишлаб, кўтариб қолибди мени. Зарб билан силтаб кўтарганида ўйғондим. Индамай кетавердим. Оғзимдаги носни ҳам ташламадим. Кетяпману ўйлайман: «Сен ҳайвонсан, мен инсон. Сени ақл билан ёнгишим керак». Оқибат бўри инига етиб борди. Орқаси билан горга кириб олди. Кейин мени торта бошлади. Мен, гор оғзига қўндаланг бўлганимча, тиришиб туравердим. Тортади, кирмайман. Тортади, кирмайман. Шундай қилиб, мен билан анча олишди. Охири чарчади шекилли, нафасини ростлаш учун мени ерга қўйди. Чаққонлик билан ўзимни ўнглаб олиб, башарасига нос тупурдим. Назаримда, нос кўзига ҳам кирди, бурнига ҳам. Типирчилаб, тинмай акса ураверди. Мен ўрнимдан туриб, секин жўнаб қолдим. Шундай қилиб бўрини ёнгдим.

— Ушанда, бўри акса ураётганида, фурсатдан фойдаланиб, отиб қўя қолмадингизми?— дедим ҳайрон бўлиб.

— Йўқ, бу яхши эмас,— деди у.

— Нера!

— Шунча азоб берганим ҳам етади. Овчи раҳмдил бўлиши керак.

Шунда мен унинг овчилигига ишонмадим.

Яна элликтадан отдик. Лекин балиқ шўрва ичмадик. Чунки қармоқларимизга ҳали битта ҳам балиқ илинмаган эди. Уларни аҳён-аҳёнда сувдан кўтариб, яна ташлаймиз. Баъзан балиқ у ёқда турсин, ҳатто чувалчангсиз чиқади. Шунга қарамай, Султон ака қозонча тагидаги ўчай деб қолган чўғ устига ўтин ташлаб қўйди. Унинг ишонч билан ўт олдираётганини кўриб, уста балиқчи эканига ишониб кетдим. У гуриллаб кетганидан кейин Султон ака армияда хизмат қилиб юрганида йўлбарс овлаганини гапириб берди. Ёши элликка бориб қолган, ранги кунгабоқардан сел тўқроқ, гавдаси

тарвуздан сал чўзинчоқроқ бу одам қандай қилиб йўлбарс овлаганига ишонгим келмади. Лекин, ҳар қалай... У йўлбарсларнинг феъл-атворини яхши биларкан. Уларни таърифлаб берганида овчилигига ишондим. Мана унинг йўлбарс ови ҳақидаги ҳикояси:

— Армияда лейтенант эдим. У ердаги қишлоқ аҳолиси йўлбарслардан жабр курган экан. Биздан илтимос қилиб, чора қўришимизни, ҳеч бўлмаса, ёрдам беришимизни сўрашди. Йўлбарслар қишлоққа тез-тез ҳужум қилиб, деҳқонларнинг молларини еб кетаетган экан. Бир куни ҳатто битта йўлбарс тўй бўлаётган хонадонга кириб келибди. Меҳмонлар ола-тасир қонишибди. Қуёв ҳам қочибди. Келин бечоранинг эси оғиб қолган экан, йўлбарс еб кетибди. Уша қуёв ҳали ҳам уйланмай, ёрига мотам тутиб юрган экан. Жуда раҳиман келди. Яқинбада туртта жангчим билан йўлбарс овиға бордим. Қуюқ ўрмон, чалак. Бир жуфт йўлбарсга дуч келдик. Олдин мен отадиган бўлдим. Кейин бошқаларга кетма-кет ўқ узишни буюрдим. Нега десангиз, ҳамма бирдан отса бўлмайди. Кетма-кет бешта милтиқдан ўқ узилса, йўлбарсларга тегмаса ҳам, улар саросимгага тушиб қолади. Уларни гангитиб қўйиб, яна отиш мумкин. Отдим. Нар ирланди. Ярадор йўлбарсларнинг газаби ёмон бўлади. Ҳамроҳларим отгунича халиги йўлбарс югуриб келиб, олдинроқда турган ефрейтор болага ҳамла қилиб қолди. Қўлидаги милтигини тишлаб тортиб олдию ютиб юборди. Шунда... милтиқ йўлбарснинг қорнида отилиб кетди. Ўқ тешиб чиқиб, мода-сининг қоқ пешонасига бориб тегди. Иккала йўлбарс ҳам ўлди.

Султон овчи сигарета тутатиб, сувга тикилганича жим бўлиб қолди. Билдимки, ҳикояси тамом бўлди. Кўнглимда: «Бу одам овчим ё лофчим?», деб ўйладим. Бир тегажаклик қилмоқчи бўлдим:

— Сирдарёда ҳам йўлбарс борми?
— Илгари бўлган экан,— деди у тап тортмай.— Лекин у вақтларда мен ёш эдим. Овчилик қилмасдим. Бўлмаса, келиб тухумини қуритардим-а!

У сувдан чоракталик ишча олди. Очиб, қўйди. Яна элликтдан отдик. Бу гал ҳам балиқ шўрга билан газак қилиш насиб бўлмади.
— Энди кетамиз,— деди Султон овчи.
— Қаёққа?

— Бошқа жойга кўчмасек бўлмайди. Бу ерда балиқ илинмайдиганга ўхшайди.

Нарсаларимизни йиғиштирдик. Султон аканинг юки кўп экан, яримини мен орқалаб олдим. Дарёнинг оқорисига қараб юрдик. Қуюқ жийдалар ўсган жойдан мотоцикл тариллагани эшитилди. Султон ака ўша томонга югуриб кетди. Бақалоқ бўлишга қарамай, югуриши менга маъқул бўлди. Чаққонлигини кўриб ҳақиқий овчи эканига ишондим.

Жийдазорда қажавали мотоцикл кўринди. Бир одам эгарда, иккинчиси ерда. Етиб борсам, ердагиси қажавадига ҳўл қопдан балиқ олиб, Султон акага берапти. Кейин, мотоцикл жўнаб кетди. У ерда ҳар бири ўқ қаричдан келадиган учта зогора балиқни қучоқлаганича Султон ака қолди. Илжайган эди, юзидаги ажинилари яна ҳам кўпайиб кетди.

— Ҳа, Султон ака, тилчиликми?— дедим мен. У битта балиқни менга узатди.

— Ошналарим беришди,— деди у.— Битта-си сизга. Уйга қуруқ борманг.

Ҳайрон бўлиб турган эдим, тушунтирди:
— Овчиларнинг шунақа... ирими бор. Чўтал. Энди уйга кетамиз.

Балки, Султон ака айтгандай, «ирим» бўлса бордир, лекин шу топда унинг балиқчи эканига ишонмай қолдим.

Катта йўлга чиққунча чўрқ этмадик.
— Келаси сафар қаклик овламиз,— деди Султон ака.— Милтиқ борми?

— Милтиқдан йўқ ака. Овчилар союзига аъзо эмасман.

— Бизда бор-да,— деди у.

Хуллас, келаси сафар қаклик овиға чиқади-ган бўлди. Ваъдалашилган кун етиб келди. Кечқурун жўнаб, Султон акага таниш бўлган чолнинг кўргонида тунадик. Тонг саҳарлаб:

«қайдасан, қаклик» деб чиқиб кетдик. Лекин менда милтиқ йўқ, галма-гал отишга келишиб олдик.

— Мана шу ер қаклиқнинг қони,— деди Султон ака.

Ҳақиқатан ҳам ишонса бўлади: бутазор тепалик, ўнгирлар. Унда-бунда эчкидай-эчкидай тошлар ердан туртиб чиққан хушманзара жой. Узоқдан онда-сонда қаклик сайриси эшитилиб қолади. Азим ёнғоқ тагида ўтириб, қакликларнинг яқин келишини кутдик. Бу орада қуёш чиқа бошлади. «Кўрмоқ бор, емоқ йўқ» дегандай, қаклиқнинг овози бор, ўзи йўқ. Қайтага, тобора узоқлашиб сайраяпти.

— Бўрайлик, Султон ака,— дедим мен.

— Йўқ, ўзи келади,— деди у.

Лекин қаклик келмади. Фақат битта-икки-таси тепалиқни бағирлаб учиб ўтди. Отишга шайланганимизда буталар орасига кириб ёйиб бўлди.

Тепамиздаги ёнғоқда зағизгон сайради.

— Лаянати!— деди Султон ака.— Энди қаклик келмайди. Зағизгон чўчитиб юборди.

— Отинг шу зағизгонни,— дедим мен.

Султон ака бошини сарак-сарак қилди.

— Фойдаси йўқ. Буни отганим билан қаклик баттар ҳуриб қочади. Майли, сайрасин. Зағизгон сайраса меҳмон келади, дейишади. Балки сизга ўхшаган овчилар келиб қолар. Гурунглашамиз. Мен сизга айтсам, овчининг ҳамма вақт ҳам омади келавермайди. Табиат қучоғида яйраб дам олишининг ўзи мингта овандан яхши. Ахир шаҳарда, идорада диқиқиб ўтириб одам чарчайди, асаб қақшайди. Уша асабларини мана шунақа жойда тузатмасангиз, докторларнинг дошир-дармони бир пул. Мана, масалан, мени олинг. Сира докторга бормайман. Кўринишим ёш. Сабаби — овчилигим. Овда ҳикмат кўп, ука.

Мен гапни бурдим:

— Зағизгон сайраса меҳмон келади, дегингиз. Демак, зағизгон ҳам мўқаддас қуш экан-да? Уни отиб бўлмас?

Султон ака одатда савоалга шовилмай жавоб беради. У милтиқнинг затворини очиб, гильзасини қоқиб олди.

— Энди барибир қаклик келмайди.— Гильза билан милтиқни ёнғиға қўйиб, гапида давом этди:— Зағизгон ҳам отганман. Бир куни мана шу ёнғоққа битта зағизгон келиб қўнди. Тинмай шақиллаверди. Худди эски маҳалламиздаги дастурхончи холанинг шақиллашига ўхшайди. Бу ерда дам олай, қулоғим тинчисин деб келсам, сен бормидинг, дедим. Шартта отдим. «Тап» этиб тушди. Бир оздан кейин иккинчиси келиб, у ҳам тинмай сайрайверди. Уни ҳам шартта отдим. Шохларга урилиб-урилиб тушиб, биринчи зағизгоннинг бўйнига бўйини кўйиб, жон берди. Кейин учинчиси келиб, у ҳам шақиллаб сайрайверди. Уни ҳам...

Султон аканинг гапи шу ерга етганда ёнғоқдаги зағизгон ўқдай учиб тушиб, милтиқ ёнида ярақлаб ётган гильзани кўтариб кетди.

— Ана учинчи зағизгон,— дедим мен. Бехитёр кулиб юбордим. Бу вақт «учинчи» зағизгон жуфтаникни ростлаб, алақачон мўлжаллаган манзилига етиб олган эди. Султон ака ҳанг-манг бўлиб қолди.

— Буни ҳам албатта отаман,— деди бўш келмай.

Шундан кейин Султон ака билан аҳён-аҳёнда қўришиб турдигу, аммо биргалишиб оғга боришининг иложи бўлмади. У гинахонлигини қўймайди, мен вақтим зиклгини баҳона қиламан. Қуз ҳам келди. Ҳавога булут чиқиб, бир-икки марта ёлғир шивалаб ўтди. Шундай кунлардан бирида, кечки пайт қучада ҳамма-ҳалламиз, мактаб директори Сайфий домлани кўриб қолдим. Яқинда пенсияга чиқадиغان бўлишга қарамай, жийқиллаб юрадиغان домла бу гал букчайиброқ кетаяпти. Саломлашиб, ҳола-аҳола сўрадим:

— Ҳа, домла, бахайр?

— Эски бодим бор эди, бу йил обқдан белга ўтди,— дейди домла.

— Дори-дармон қиласизми?

— Дори-дармоннинг ноёброғини топишим керак. Шунга бошим қотиб турибди.

— Нима экан у ноёброғи?

— Айқиннинг терисидан тасма бўлса белимга боғлаб юрсан, терлатиб тузатар эмиш. Бошидан ўтган қариялар шундай дейишади. Дарров Султон овчини эсладим.

— Йўлбарснинг териси тўғри келмасмикан, домла?

— Афандимисиз, ука!— деди домла энаси қотиб.— Айқиннинг териси топиламапти-ку, йўлбарсникига йўл бўлсин!

— Ҳазил ҳаром, домла,— дедим мен.— Топилади. Султон акада бор.

— Ҳа-а,— деди домла.— Эсим курсин. Дарвоқе, бир вақт менга ҳам айтган эди. Армияда хизмат қилиб юрганида иккита йўлбарс отган экан. Биттасининг териси ҳаля ҳам уйимда, деган эди.

Султон овчининг уйига йўл олдик. Бир оз юрганимиздан кейин домла тирсагимдан ушлаб тўхтади:

— Менга қаранг, ука. Султон акангиз «Кўрпа ўрнига ўша терини ёпиб ётаман», деган эди. Неча йилки, ўзига кўрпа қоплатмабди. «Шу тери ўлгунимча етади», деган эди. Мабоодо борсак, сўрасак, бир чеккасида тўрт энлик кесиб берса, кейин у калта келиб, кечаси оёғи очилиб қолаверса, бизни сўкмасмикан?

— Э, домла, қизиқ экансиз-ку,— дедим кулгим қистаб. Ўзимни зўрға босиб, домлани юришга ундадим:

— Султон ака ўзи калта одам,— дедим мен.— Унга йўлбарс у ёқда турсин, калта пўстин ҳам кўрпа бўлаверади.

Овчиникига етиб борганимизда истеъфодаги офицер қўшимиз Иван Ивановични кўриб қолдик. У ҳам Султон акани йўқлаб келган экан, пастдан туриб қақирди. Тўртинчи қаватнинг айвонида Султон ака пайдо бўлди.

— Қани, чиқаверинглар,— деди у.

— Йўқ, ўзинг туш, гап бор,— деди Иван Иванович.

Султон ака салмоқланиб тушгунича анча вақт ўтди. Бу орада ёнимда турган иккала чол ҳасратлашиб, Сайфий домла Иван Ивановичга дардини айтиб қолди.

— Бўлмаган гап,— деди Иван Иванович.— Султон билан иккаламиз армияда танишганмиз. У старшина эди, мен капитан эдим. Биз хизмат қилган жойда йўлбарс у ёқда турсин, мушук ҳам йўқ эди.

Сайфий домланинг тарвузи қўлтигидан тушди. Мен унинг олдида мулзам бўлдим.

Шу вақт Султон ака тушиб, бизларни уйга таклиф қилди:

— Қўлбола палов қилганман, дамлаб қўйди. Келганларингиз яхши бўлди. Нима гапларинг бўлса ош устида гаплашаверамиз.

У қўярда-қўймай икки чолни қўлтиқлаб олди. Мен «Мажлисга кетяпман», деб қўтулдим. Улардан ажралиб жўнаб қолдим у кўнглим хижил. Сайфий домла ўзи борса майли эди, мен бошлаб борганим учун неча кунгача ич-этимни едим. Хижолатда юргандан кўра, Сайфий домлага учраб келай, мана бўлса бўлди, деб унинг уйига бордим. Эшикни домланинг ўзи очди. Қарасам, қадимги аслига қайтган, яъни қиличдай. Йўлбарснинг териси иш берибди, деб ўйладим ўзимча. Домла ичкарига таклиф қилди. Меҳмонхонага кирдик. Қарасам, диванда айқ терисидан тўрт энлик қилиб кесилган тасма чўзилиб ётибди.

— Султон акада айқ териси ҳам бор эканми?— дедим қувончим ичигага сиғмай.

— Бе!— деди домла қулиб.— Буни бошқа одамдан топдим. Султон акангиз қип-қизил ваҳима экан. Ов анжомлари турадиган битта хонаси бор экан, бошлаб кириб томоша қилдирди. «Қанақа ўлжаларингиз бори?» деб сўрасак, деворга осиб қўйган нарсаларини кўрсатди. Қарасак, тустовқунинг паши, эчкининг шохи, битта қотирилган сасиқ топишак... Йўлбарснинг териси энас, думи бор экан. «Буни нима қиласиз!», десам, «Пашша қўриман», дейди.

Шундан кейин мен Султон аканинг овчилигига мутлақо ишонмайдиган бўлдим. Лекин салом-алигимиз қуюқ.

АЭРОПОРТДАГИ ҲОДИСА

Бомбай аэропортининг учиш-қўниш майдонида ситирлар подаси пайдо бўлди. Маълумки, Ҳиндистонда мол муқаддас саналади. Шунга кўра, узондан учиш келган учта пассажир самолёти қўнолмай кўнда айлана бошлади. Бу қийин аҳволдан қутулиш йўлини порт ходимларидан бири топди: у йўлбарс товуши ёзиб олинган магнитофон лентасини радиода варанглатиб қўйиб юборди.

АРХЕОЛОГИЯ ТАРИХИДА БИРИНЧИ МАРТА

Лунсор яқинида археология тарихида биринчи марта фиръавнлар давридан қолган учта ҳовуз топилди. Уларда тимсоҳлар боқилган экан. Фишт ва тошдан қурилган бу ҳовузлар эраиздан 1500 йил аввал қурилган. Уларнинг биридан археологлар гавдаси одамга, боши тимсоҳга ўхшайдиган маъбуд ҳайкалини топдилар.

Уччала ҳовуз ҳам тўла бўлиб, тимсоҳлар бемалол биридан иккинчисига сузиб ўтиб юрган. Ҳовузнинг бир қисми тош тахта билан тўсилган бўлиб, у руҳ гилдиранларга ўрнатилган. Руҳонийлар тимсоҳларга овқат бериш пайтида тўсиқни суриб қўйганлар. Қадимги мисрликлар мамлакатни тўйдирувчи Нил дарёсининг жони тимсоҳларда мўнассамдир, деб билганлар. Тимсоҳ одамларга маъмурчилик, тинчлик келтиради, деб ҳисоблаганлар. Ҳатто ҳозир ҳам миср фаллохларининг уйларида ирим қилиб сақланган тимсоҳ қўриқчиларни учратиш мумкин.

УЗИШУВНИНГ ЯНГИ ТУРИ

Черинг-кросс паркида ҳар йили аёлларнинг то ва кўтариб чопиш мусобақаси ўтказилади. Товда ёғли чалпақлар ҳам бўлади. Лекин, ҳамма қатнашчилар ҳам маррага етиб келавермайдилар.

Бундай мусобақани ўтказиш финири Англиянинг Букингемшир графлигидаги Олип шаҳарчасида тугилди. Кейинча бутун мамлакатга ёйилди. Кент графлигидаги Довер шаҳрида ҳатто това билан сузиш мусобақалари ҳам ўтказилади.

АВТОМАТ ВРАЧ

Токиода «автоматик транзисторли врач» ишга туширилган. Касаллик белгилари ёзилган тугмачани босишингиз билан рақамлардан ташкил топган жавоб оласиз. Рақамлар касаллик ва уни даволаш йўлини билдиради. Масалан, автомат «22-8-0-1-22-6-0-9-22» рақамларини кўрсатган бўлса, ундан қуйидаги маънони англаш мумкин: «Гриппнинг илк аломатлари. Томоқ ва бурун бўшлиғига эҳтиёт бўлиш керак. Кўрпа-тўшан қилиб ётинг».

ХУРАНДАГА ЭЪТИБОР

Венгриянинг Дебрецен шаҳридаги «Арани Бика» ресторани столларида ўн минутни кўрсатадиган қўм соатлар қўйилган. Агар ўн минут мобайнида ресторан ходимлари хизмат кўрсатмай, хўранда нутиб қолса, у бепул овқатлантирилади.

МОЗАМБИКДАН ЧИҚҚАН МАУГЛИ

Лоренс-Маркиш университетининг бир тўда социолог ва психологлари «маймунсифат одам»ни текшириб кўришмоқчи.

Африкалик чақалоқ бир неча ҳафталигида маймунлар томонидан ўғирланган экан. 15 ёшида болани унинг ўз қабиласидан бўлган овчилар топиб олишади. Тутиш вақтида бола натиқ қаршилик кўрсатади. Бу янги Маугли одамлар ўртасида яшашга узоқ вақт кўника олмади. Нутқи узуқ-юлуқ бақирик-чақирикдан иборат. Ҳозир у 20 ёшда. Йиллар ўтиши билан у одамларга ўрганиб қолди. Аммо ақли тараққий этмади. У кўпинча ўз қабиласига қарашли чайлалар атрофида кезиб юради.

ШИША — АЛОҚА ВОСИТАСИ

Индонезиянинг баъзи оролларида яшайдиган аҳоли бир-бири билан шиша ёрдамида хат-хабарлашиб туради.

Денгиз тўлиқлари шишага солиб юборилган хатни бир кечаю кундузда эгасига аниқ етказишади. Қолбунини, хат почта орқали юборилганда намида икки ҳафта йўл босади.

НЕАНДЕРТАЛЬ ДАВРИ ОДАМЛАРИ ҚАВРГА ГҮЛ ТУШАГАНЛАР

Яқинда Ироқда бундан 40—60 минг йил илгариги қабрлар топилди. Шу қабрлар ичида камида санкиз хил дашт гуллариининг қолдиқлари борлиги аниқланди. Топилмага қараганда бу ўлканинг қадимий аҳолиси мурдани гуллардан гилам тўшаб дафн этган. Ҳозир ҳам бундай маросим Жанубий Америка туб аҳолиси ўртасида ҳуим суриб келади.

ПОЧТА ОРҚАЛИ ТАКА МУГУЗИ

Фарбий Германияда жодугар, сеҳргарларга қаратиш авж олган. Бу тариқа табиблар қора мушунининг қовурилган қулоғи, қурбақанинг кули каби дори-дармонларни тарғиб қилмоқдалар. Ёмгирдан кейин ердан патираб чиққан кўзиңорини каби, бундай табиблар доридармонларни почта орқали жўнатиш бюрolari кўпайиб кетган. Улар ўлин эчкилар, тама мугузи, ҳатто фил бурғасини ҳам юборишлари мумкин.

Фарбий Германиядаги «Фолбинлик соҳасидаги замонавий текширишлар архиви»нинг директори доктор Йохан Краузеннинг рапортида шундай гаплар бор: ГФР даги айрим шаҳарлар аҳолисининг 95 проценти жодугарликка ишонади. Бир кичик шаҳарчада «ёвуз афсунгарлик» билан шуғулланувчи олти хотинини аҳоли ўтда ёқиб юбормоқчи бўлган. Фарбий Германия полициясига қарашли журнал шундай деб ёзади: «Иримчилик ГФР да бундан 50 йил илгари қандай бўлса, ҳозир ундан ҳам ортиқроқ авж олган».

Венгриялик кинематографчи дўстларимиз «Михаил Фрунзе изидан» деган ҳужжатли фильм яратмоқдалар. Суратда: режиссёр Ференц Пастор ва оператор Бенни Зих Бухорода.

Мўғулистон Халқ Республикасидан келган сабаҳатчилар Бухоро билан танишмоқдалар.

А. УСМОНОВ фотолари.

АНХОР устига қурилган «Оби равон» чойхонасининг чеккароқдаги сўрисиди Ҳакимжон деган ошман икковимиз адабиётшунос дўстимиз билан суҳбатлашиб ўтирдик. Суҳбат адабиёт, адабиётда яратилиши керак бўлган янги образ, тил ва характерлар устида борди.

— Э, тўхтанг, тайёр тип керакми? — Арзобиётшунос дўстим секин туртиб, узоқдан илжайи келатган қип-қизил, лунжлари осилган, оғзи катта, бурни танқайган пахмоқ соч кишига ишора қилди. Мен жавоб беришга улгурмасдан, қўшиб қўйди: — Бемалол суҳбатни давом эттираврингу лекин диққат билан кузатишни асдан чиқарманг... оти Умматжон ана.

Ҳалиги киши етиб келди ва семиз қўллари ни кўришига чўзди.

— Ассалому алайкум... Э, э, қимирламанг, қимирламанг... Маза қилиб ўтирибсизми, Ҳакимжон?

— ... думли юлдуз кўрганлар.
— А, э, мен ҳам кўрдим:— деди Умматжон ана кўзларини қақчайтириб.— Мен ҳам думли юлдуз кўрдим, бир эмас инкита...
Қачон?

Умматжон ана талмовсиради. Кейин елкаларини қисиб, ишонтиришга ҳаракат қила бошлади.

— Мега нуласиз, ўша оморда учрашган нумимиз нечаси бирга сайрга чиққан эдик...

— Юлдуз битта эди!— дедим мен ўзимни кулгидан тийиб.

— Йўқ, бўлмаса сиз кўрмабсиз!— Умматжон ана қизариб-бўзариб исботларди.— Думли юлдуз инкита эди, биттаси ўнгда, яна биттаси юқори томонда...

— Қаерда?

Уйлаб турмай жавоб бердим:

— Фарғонада!

Умматжон кулди:

— Э, яшанг, меҳмон ука, Фарғонада думли юлдуз битта чиққан бўлса чиққандир, лекин бизнинг шаҳарда ўша оқшом думли юлдуз инкита чиққан эди, шундай эмасми, Ҳакимжон?

Ҳакимжон бош иргаб маънуллаган бўлди. Умматжон ана яна нўприиб кетди.

— Шундай қилиб, думли юлдуз чиққан кеча қиз билан учрашдим, дегм?

— Ҳа, энди...

— Яхши, яхши. Буни қарангки, инкаламиз ҳам бир кечада... Самоварчи, чой!

Самоварчи йиғит ийиғида кулиб, бир чойнак чой қўйиб кетди. Умматжон ана яланг

— Менинг бир тентан дўстим бор эди...

— Менинг ҳам бир тентан дўстим бор...

— Ўша дўстим,— деди Ҳакимжон учаллик эътибор ҳам бермай,— хотини, сажини боласи бўлатуриб, яна аллақайлардаги қизлар билан...

— Ия, бунга қаранг!— деди Умматжон ана сўзни кесиб.— Менинг ҳам ўша тентай дўстим хотини «Қаҳрамон она» бўлишига қарамай, қизлар билан юриди...

— Бу ахлоқсизлик!— деди Ҳакимжон чойнинг қолдигини анхорга селип.— Мен аллақачон ўша дўстим билан борди-келдини йиғиштирганман...

— Мен ҳам алоқани уздим!— деди Умматжон ана чой қўйиб менга узатаркан.— Марҳамат, ука!

Ҳакимжон бизга яна кўз қисиб қўйди:

— Шу дунёда бетуз одамлар ҳам топиламан.

— Топилади, топилади!— деди Умматжон ана жиддийлик билан.— Кеча Сангиннинг уйига борсам, хотини шаңароб олиб келди. Тузи йўқ.

«Ув нелин, туз олиб нелинг», десам шуни ахтаради, шуни ахтаради, тузи йўқ экан.

Қаҳ-қаҳлаб кулиб юбораётган эдим, Ҳакимжон «Кулманг!» деган маънода қўшларини чимирди.

— Шундай қилиб, тузи йўқ экан, дегм?

— Ҳа, тузи йўқ экан!— деди Умматжон нифтини учирди.— Бир вақт Сангин ҳам озгина ичган эмасми, бечора хотинини дўппослай кетди, дўппослай кетди... Ажратаман деб борсам, ме-

Неъмат АМИНОВ

НОДИР НУСХА

ҲИКОЯ

Ҳакимжон унинг қўлидан сўрига тортиб чиқармоқчи бўлди.

— Қани чиқинг, Умматжон ана!

— И-и... Тўхтанг, туфлини ечай... Хўш... Қани, омин!

— Умматжон ана, бу ўртоғимиз Фарғонадан...— дедим, дўстимни кўрсатиб,— отлари Элмурод, ёзувчи...

— Ҳм, Элмурод... яъни элдан мурод топсин... Яхши!— Умматжон ана туфлисини очди.— Фарғонаданман, дегм? Фарғонада менинг ҳам дўстларим кўп. Дўст кўп бўлса яхши-да. Ўн беш кун бўлди учтаси келиб кетди. Қўй сўйдим. Кабоб қилдин. Кабобни ҳам ошпаз узамиз Фатилла напказча қилиб, суяғи билан пиширди. Меҳмонларга маъқул бўлди.

— Мана, чойдан ичинг!

— Раҳмат!— Умматжон ана чойни олиб, иссиқ-иссиқ хўплай бошлади. Ҳакимжон бизга кўз қисиб олиб, гапга киришди:

— Элмуроджоннинг бошини ўзимизнинг қизлардан биттаси айлантирибди.

— Биттаси менинг ҳам бошимни айлантирди, — деди Умматжон ана ҳовлиққанча пилбани хонтахта устига қўйиб.— Кеча идорада ўтирсам, бинойидек бир қиз кириб келди. Қарасам, нудачи ойли. «Нима хизмат?» «Начальник Умматжон ана Бандарев сизми?»,— дейди. «Хўш»,— дедим. «Кеча пиширган обинавотдан қолдими?» дейди. «Бор, топилади», дедим. Ҳолва цехининг оморига олиб кирдим.

— Оббо, балосиз-да, Умматжон ана!— деди Ҳакимжон кулги баҳонасида менинг тиззамга шাপатилаб.— Элмурод дўстимиз ҳам ҳалиги қиз билан қоронғида учрашганда...

— Мен ҳам қоронғида учрашдим!— деди ўша ҳовлиқмаллик билан Умматжон ана,— омор қоронғи эди.

— Э, йўқ, мен ундай демончи эмасман.

— Ҳа... Хўш!

— Мен айтоқчиманки, бу киши ҳалиги ўзларининг бошларини айлантирган қиз билан қоронғи бир нечада учрашганлариди...

— Хўш?

оёқларини сўридан осилтирганча чой қайтарди. У биринчи пилбани тўлдириб ўз олдида қўймоқчи эди, Ҳакимжон қўл чўзди.

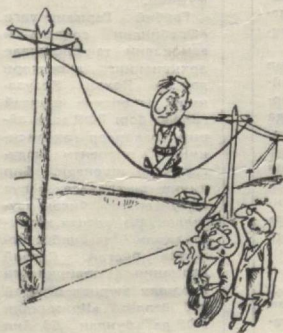
— И-и... Биринчисини ўзим ичишим керак...

— Кечирасиз,— деди Ҳакимжон кулиб.

— Билмадим, эскилар шундай дейишадн, чойни қайтарган киши биринчи пилбани ўзи ичади, деб.

Ҳакимжон менга кўз қирини ташлаб олиб, яна гап бошлади:

Рассом В. ДУМКИН

Монтер деса — эпи йўқ,
Дарвоз деса — чўпи йўқ.

ни ҳам урмоқчи, тавба, қулоқ-чанкасига солиб юборсам борми!..

— Яшанг, ростми?

— Рост. Беъмани!— деди Умматжон ана.— Беъмани бўлмаса туз деган арзиманган нарсаси учун хотинини дўппослайдики!

— Шунинг айтинг-а,— Ҳакимжон янги бир гап уйлаб топишга ҳаракат қиларди,— лекин хотини ҳам сон тегмаган экан-да!

— Тўғри, сон тегмаган, сон тегмаган...

— Мана бизларда ҳам хотин бор, уйимизда ҳамма нарсаси саронжом-саришта...

— Мана, бизларда ҳам, менинг ҳам хотиним бор!— деди Умматжон ана бўш келмай, уйда ҳамма нарсаси — бодринг ҳам, тузлаган помидор ҳам, туз ҳам доим топилади.

Ҳакимжон менинг тиззамга секин туртиб қўйди:

— Лекин, менинг гапимда озгина туз йўқ! — Меникида ҳам... Э, нима, а!— Умматжон ақанинг юзлари, пешанаси қизариб кетди. У тилини чиқардию нафти билан оғзини бенитиб бош силкитиб қўйди.

Ҳакимжон қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди.

— И-и... Қизинг-ку, Ҳакимжон, сизга ҳам тушуниб бўлмай қўлибди-ку!— деди у таянж бўлиб.

Ҳакимжон бизга юзланди-да, «Нетдин!», дея уридан турди. Туфлиларимизни кия бошладик. Йўлда олган газетига ўроғлиқ янги кўйлакни қўлтиққа қистирдим.

— Хўш, Элмурод, қалай, муваффақият тип эканми?— деди Ҳакимжон секин.— Тузуқ таассурот олдингиз-а?

Туфлиси, пайпоқларини олиб қийлатган Умматжон ана бу гапнинг охирини эшитиб қолди:

— Таассуротни қаердан олдинглар, уналар? Айтинглар мен ҳам олай!— деди у ҳарсиллаб туфлисининг боғичларини ўтназаркан.

— Универмадан. Қолмагандир-ов.

— А! Кам чиққан эканми?

— Ҳа, бунақа нусхаси нам!— Ҳакимжон яна бизга им қўйиб қўйди.

Т. МУҲАМЕДОВ ҳазили.

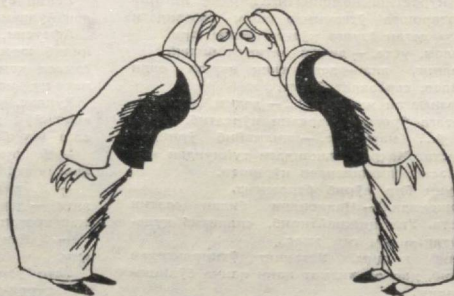
Танишинг:

Сайфулла Субҳонов

Бухоролик истеъдодли rassom Сайфулла Субҳоновнинг матбуотимиз саҳифаларида кўринганига унча кўп бўлгани йўқ. Лекин у «Муштум» журна-
лида босилган илк нарисатуралари биланоқ диқ-
қатни жалб этди. Узига хос услубга эга бўлган бу
дадил rassom борлиқини ёшларга хос кувноқли ва
шўхлик билан аниқ эътиради. Унинг расмлари их-
чам, аниқ, тафсилотлардан холи.
Серзавқ rassomга муваффақиятлар тилаймиз.

Қасосли дунё.

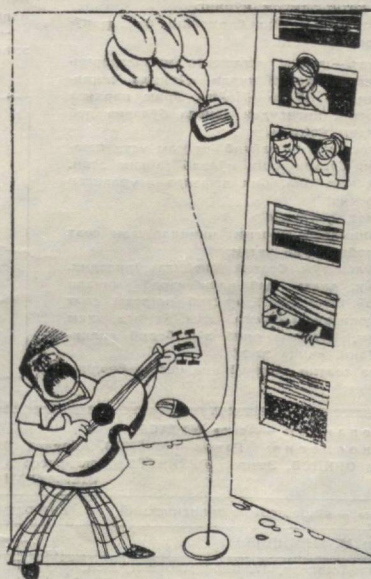
Боши оғримаянлар.

Кўз — кўрқоқ, қўл — ботир.

— Ҳой, бас қил, туҳматчи!

— Концерт текин бўлиб қолди, аяси!

«ЗООСОАТСОЗ»

ИМА бўлди уй кўтарганимизда де-вор соатимиз тушиб кетиб бузилиб қолди. Шундай кўркам соатнинг ши-кастланганига жуда-жуда ачиндим. Ҳаммасидан ҳам ярим ойда бир мар-та тоб ейишини айтмайсизми! Худди жони бордай, кечаю кундуз тиқ-тиқ юргани-юрган эди. Ҳамиша рў-парангизда ялтираб, «ваът бунча» деб тургани-чи! Қани энди, шундай нусхаси топила-сою ўрни биланмай кетса! Унақаси топилмайд-и.

Соати қўлтиқлаб, ёнгинамиздаги маиший хизмат кўрсатиш комбинатига кирдим. Илгари-роқ сартарошга ўтганимизда эшин тепасидаги «соатсоз» деган ёзувга кўзим тушган эди.

— Салом, уста, — дедим илтифот билан.
— Мелинг, ана, — дея илиқ қарши олди хушмўйлов, серсавлат йигит.

— Арзимаган шй билан... — дедим, қўлимда-ги газетатага ўроғлиқ нарсани кўрсатиб.

— У, ў... марҳамат, — жилмайиб ўрнидан турди уста. Меҳрбон шаклидаги туйнундан қўл узатиб, эсни таншилардек кўришди.

— Шунн бир кўриб берсангиз.

— Бажонидил! — Чаққонлик билан соатни олди уста. Уни қийшайтириб, силкитиб қуло-ғига тутди. — Ҳеч гап эмас...

Севиниб кетдим. Устанинг ўтиригидан завқланиб, дарҳол хизмат ҳақи қанча бўлиши-ни сўрадим.

— Бе, от билан туя бўлармиди, ана, бир нима ташлаб кетарсиз-да.

— Ангинини айтсангиз яхши-да, устакон, хо-зироқ...

Уста индамади. Кичик бурандани қўлига олиб соатнинг орқа қопқоғини очди. Қўзига калта дубрин қўйиб мурватларга боқди.

— Нима бўлган ўзинг?

— Шнафдан тушиб кетган, устакон.

— Тушиб кетган ҳамоно жони чиққанми ёхуд...

— Уста тиржайиб буранданинг учи билан соатнинг тилини кўрсатди.

— Уша заҳоти... — гапни устанинг раъйига мосладим.

— Бошқа уста кўрмадимми?

— Йўқ.

— Ҳеч гап эмас, — деди қўлини силтаб устам. — Яъни яхшилаб тузатамиз. Бир соат-дан сўнг тайёр-да. Ҳа, беш сўм ола неласиз, ана.

— Хўп, устакон! — Унинг шошилишини ис-тамас эдим. — Инки соат, уч соат куттишга ҳам розиман, хотиржамроқ кўринг.

— Боппаймиз... — бош бармоғини баланд кў-тариб кўрсатди уста.

— Раҳмат, — дедим устаконга миннатдорчи-лик билдириб, соатим худди қўлимда чиқил-лаб тургандан. Йўлда «Майли, ярим нархига тушса-тушсин, янгисидан зиёда бўлади» деб овутирдим ўзимни.

Уч соатдан кейин қайтиб келсам уста пеш-воз чиқди. Соати инки қўллаб тақдим этди.

— Марҳамат, ана, биз лафзиди турадиган усталарданми?

— Раҳмат, устакон!

Севинганимдан юрагим чиқиллаётган соат билан баробар уриб кетди.

Уйда бўлса тўй. Соатни жойига ўрнатдик. «Юрлагти-я, дада» деб қараб-қараб чиқади ўғлим. Чой ичиб бўлиб, қайтиб кирсам, соат тўхтаб қолибди. Қўзига ҳам, ўзимга ҳам инимаямди. Қўлимга олиб ўр бериб силки-таман... Қани, «чиқ» этса!

Эртасига соатни кўтариб яна устага бордим.

У қадрдонлардек сўрашди. Яна очди, тек-ширди.

— Ҳеч гап эмас, — деди яна бепарво. — Кеч-роқ келарсиз.

— Эртага келсам-чи? — дедим, яна ишнали чиқишдан кўриб.

Эртасига келганимизда соатнинг яна юриб кетганини кўриб кўйгим илди.

— Жон киритдингизми, устакон! Энди тўх-таб қолмас, а? — дедим.

— Жон ҳам гапми, ана, оёққа турғизиб юбордик-ку! — тиржайди уста.

Лекин бу гап пулимини олмай, азиз меҳмон-дек йўлаккача кузатиб қўйди.

Афсуски, қадрдон соатим тагин тихирлик қилиб юрмай қўйди. Абжландим. Қвтанция ёзмаса ҳам майли-я, барибир давлат устахо-наси-ку, нега бундай?

Хуллас, устага такрор-такрор қатнадим. Бе-чора йўқ демай, тузатгани-тузатган. Лекин соат барибир юрмади. Охири сабрим туғди.

— Бошқа жойга олиб борайми? — дедим ни-ҳоят унга.

— У, раҳмат, ана, бормисиз! Шундай қи-линг! — деди ўрнидан сапчиб туриб, кўзлари жавадирган уста. Бизда асбоблар намчил.

— Қайси қисми бузилган экан? — деб сўра-дим.

Уста ўзини эшитмаганга солиб, яна ўрни-дан турди-да, қўлини кўксига қўйиб, қўлоғи-га шивирлади.

— Кечирасиз, ана, мен соатсоз эмас, зоотех-никман, дипломни бор.

— Ия, — дедим ялт этиб боқиб. Тепангизга «соатсоз» деб ёзилган-ку?

— Тўғри, ана, ноилонлиқдан, — гуноҳдор одамдай кўзини олиб қочди. — У-бу қилиб нун ўтказамиз-да. Илтимос, ана, эшитдим, сиз қишлоқ хўжалик бошқармасида ишларкансиз, ёрдам берсангиз, эртага дипломини келтира-ман.

Қишлоқ хўжалик институтини битирган-ман. Жон ана, соатингизни ҳам тузаттириб берай, бир ёрдам беринг, идорангизга олинг.

— Идорада мол бўлмайди-лар-ку, уста, — де-дим истеҳзоли қилиб.

— Ёзув-чизув, ҳисоб-китоб дегандай... — илтижо қилди соатсоз.

— Бошқармага ўзингиз учранг, — дедим бе-фарр қараб.

— Қишлоққа юборадилар, ана. Биламан, дашта юборадилар. Шаҳарга ўрганганман, — дея жавраб келарди кетимдан «соатсоз». Дашт менга тўғри келмайди, офтобда бошим айла-нади, жон ана...

— Сут, қатиқ ичган кишига офтоб ҳеч гап эмас... ўртоқ зоосотсоз! — дедим мен.

А. БОЗОРОВ

МУҚОВАЛАРДА: Биринчи бетда —

Бухоро Қорақўл заводининг саралов-чилари Самия Бақоева ва Зулайҳо Жўраева. Иккинчи бетда — Ўзбеки-стон Совет Социалистик Республикаси тузилганлиги ҳозирги Вухоро театри биносиди эълон қилинган эди; Вухо-ро Зардўзлик фабрикасининг устаси Муяссар Темирова ўз шоғирдлари билан. Учинчи бетда — Х аср меъ-морчилиги. Исмоил Сомоний мақба-раси. Тўртинчи бетда — Вухоро ша-ҳар пионерлар саройи.

Г. ГРАФКИН фотолари.

Ҳурматли
журналхонлар!

Ойлик

адабий-бадий,
ижтимоий-сиёсий

журналига

1971 йил учун
обуна қабул қилиш
давом этмоқда

Ёзилиш баҳоси: 1 йилга — 3 сўм 60 тийин; 6 ойга — 1 сўм 80 тийин; уч ойга — 90 тийин.

Журналга алоқа бўлимла-рида, завод, фабрика, колхоз, совхоз, ўқув юртлари ва муас-сасалардаги махсус вакиллар орқали обуна бўлиш мумкин. Журналнинг индекси — 75233.

Обуна муддати шу йил 25 ноябргача. Журнал чакана со-тишга оз миқдорда чиқари-лади.

Журналга ўз вақтида обуна бўлишни унутманг.

ЖУРНАЛНИНГ ШУ ЙИЛ 8-СОНИДАГИ
«САМАРҚАНД» ЧАЙНВОРДИНИНГ ЖАВОБИ:

1. Бернс. 2. Сибё. 3. Бартольд. 4. Дониш. 5. Шохруҳ. 6. Хирот. 7. Тиллақори. 8. Ибн Сино. 9. Охалик. 10. Қорақот. 11. Шохизинда. 12. Аф-росиёб. 13. Бобир. 14. Ривдод. 15. Дамашқ. 16. Қашқар. 17. Рухобод. 18. Дьяконова. 19. Вят-кин. 20. Нильсен. 21. Нарзиқулова. 22. Алеске-ров. 23. Вамберн. 24. Исаев. 25. Ваҳобова. 26. Алегатико. 27. Омонқўтон. 28. Нақши жаҳон. 29. Нурота. 30. Абдуллаева. 31. Али Қўшчи. 32. Но-монил. 33. Локвуд. 34. Дегтяров. 35. «Восток». 36. Қўзали қир. 37. Регистон. 38. Назали. 39. Исмоил Акрамов. 40. Воҳид Абдуллаев. 41. Вархотова. 42. Англия.

Бош редактор — Асқад МУХТОР.

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Абдулла БОБОХОНОВ, Воҳид ЗОҲИДОВ, Исқандар ИКРОМОВ, Собир МУҲАММЕДОВ, Иброҳим МУМИНОВ, Уктам ОРИПОВ, Эмил РУЗИБОВ (бош расм), Ваҳоб РУЗИМАТОВ (бош редактор ўринбосари), Обид СОДИҚОВ, Олим ХУҲАЕВ, Саид ШЕРМУҲАММЕДОВ, Комил ЯШИН, Муҳаммаджон УРОЗБОВ.

«Гулистон» — общественно-политический и литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Корректор М. МУМИНОВА.

Техредактор М. ЕФИМОВА.

Адресимиз: Тошкент, 47. Карл Маркс кўчаси, 30-уй. Редакция телефонлари. Бош редактор — В-33520; Бош редактор ўринбосари — В-33590. Масъул секретарь — В-33590. Ижтимоий-сиёсий бўлим — В-33602; Адабиёт ва санъат бўлими — В-33519, Фан ва маданият бўлими — В-33519.

Босмахонага туширилди 12/VIII-70 й. Босишга рухсат этилди 25/IX-70 й. Қорози 70×1081/8. Ҳажми 4 босма тобқ. Буюртма 2340. Тиражи 175137 Р07892. Ваҳоси 30 т. Нашр. Г-3613.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг босмахонаси. Тошкент.

